

AZƏRBAYCAN DİLİ

3

tədris dili

METODİK VƏSAİT

2-ci hissə

Ülkər Nurullayeva
Şəhla Zahidova
İradə Bayramova
Aysel Xanaliyeva
Könül Məhyəddinova

Ümumtəhsil məktəblərinin

3-cü sinfi üçün

Azərbaycan dili (tədris dili)

fənni üzrə dərsliyin

METODİK VƏSAİTİ

2-ci hissə

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
artitrm2017@gmail.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ƏHİYYAT

GİRİŞ**V BÖLMƏ. İXTİRALAR**

Bölmənin icmalı	5
1. Zəka və ixtira	7
2. Ən mühüm ixtira	13
3. İxtiraçı uşaqlar	17
4. Özün düzəlt	21
5. Rəqəmlərin tarixi	25

VI BÖLMƏ. UNUDULMAZ QƏHRƏMANLAR

Bölmənin icmalı	30
1. Hünər göstər, ad qazan	33
2. El igidləri ilə tanınar	37
3. İgid döyüşdə məlum olar	40
4. Qəhrəmanlar unudulmur	45
5. Möhtəşəm dönüş	50

VII BÖLMƏ. ODLAR YURDU

Bölmənin icmalı	55
1. Odlar oğlu	58
2. Göyçə gölü	64
3. Azərbaycan musiqisi.....	68
4. Qız qalası	73
5. Azərbaycan qalaları	78

VIII BÖLMƏ. HİKMƏT XƏZİNƏSİ

Bölmənin icmalı	87
1. Əməksevərlik	90
2. Nəsihət	95
3. Birlik	99
4. Yumor və hikmət	104
5. Məharət	108

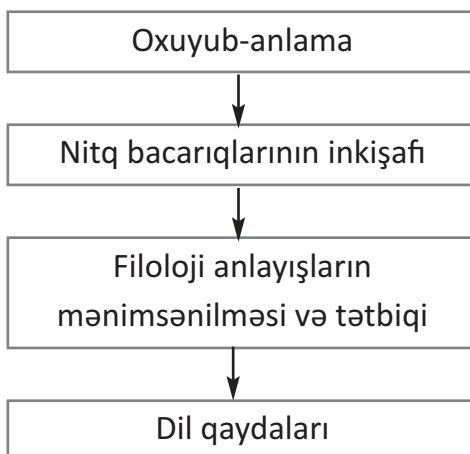
GİRİŞ

Bu vəsait 3-cü sinfin 2-ci yarımilində Azərbaycan dili fənni üzrə dərslik və iş dəftərində təqdim olunan materialların şərhini ehtiva edir. 1-ci yarımildə olduğu kimi, 2-ci yarımil üçün də 4 bölmə nəzərdə tutulmuşdur.

Fəsil	Mövzu	Dil qaydası	Dərs	Saat
5-ci bölmə. İXTİRALAR				
Giriş			1	2
1	Zəka və ixtira	Söz sonunda k samiti; k-y əvəzlənməsi	4	8
2	Ən mühüm ixtira	Söz sonunda q samiti; q-ğ əvəzlənməsi	3	6
3	İxtiraçı uşaqlar	“L” samiti ilə başlanan şəkilçilərin yazılışı	3	6
4	Özün düzəlt	Say. Miqdar və sıra sayları	3	6
5	Rəqəmlərin tarixi	Sayıların yazılışı	3	6
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
5-ci bölmə üzrə cəmi			18	36
6-cı bölmə. UNUDULMAZ QƏHRƏMANLAR				
Giriş			1	2
1	Hünər göstər, ad qazan	Köməkçi sözlər	3	6
2	El igidləri ilə tanınar	Mürəkkəb cümlə	3	6
3	İgid döyüşdə məlum olar	Mürəkkəb cümlədə vergül və bağlayıcılar	3	6
4	Qəhrəmanlar unudulmur	Bağlayıcıların növləri	3	6
5	Möhtəşəm dönüş	Sinonim bağlayıcılar	3	6
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
6-cı bölmə üzrə cəmi			17	34
7-ci bölmə. ODLAR YURDU				
Giriş			1	2
1	Odlar oğlu	Şəxs əvəzliyi	3	6
2	Göyçə gölü	Feil. Təsdiq və inkar feillər	3	6
3	Azərbaycan musiqisi	Feilin şəxsə görə dəyişməsi	3	6
4	Qız qalası	Feilin zamanları	3	6
5	Azərbaycan qalaları	Feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsi	4	8
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
7-ci bölmə üzrə cəmi			18	36
8-ci bölmə. HİKMƏT XƏZİNƏSİ				
Giriş			1	2
1	Əməksevərlik	Samitlərin yazılışı (Təkrar)	3	6
2	Nəsihət	Sözün tərkibi (Təkrar)	3	6
3	Birlik	Əsas və köməkçi sözlər (Təkrar)	3	6
4	Yumor və hikmət	Söz birləşməsi və cümlə	3	6
5	Məharət		2	4
3-cü sinifdə keçilənlərin təkrarı			1	2
8-ci bölmə üzrə cəmi			16	32
CƏMİ			69	138

Əvvəlki mərhələlərdə olduğu kimi bu yarımda da həftə üçün ayrılmış 5 dərstdən biri sərbəst dərslə kimi nəzərdə tutulmuşdur. Müəllimlərə həmin saatlarda dərsləri aşağıdakı fəaliyyətlər üzrə qurmaq tövsiyə olunur: 1. Sınıfdən xaric oxu. 2. Müxtəlif tipli imla mətnlərinin yazılması. 3. Həftə ərzində gözlənilən səviyyədə reallaşmamış təlim nəticələri üzrə iş. 4. Dərslərdə aşağı nəticələr göstərən şagirdlərlə diferensial təlimin təşkili. 5. "Söz boğçası" ilə iş. 6. Rollu oyunlar. 7. Nitq bacarıqlarını inkişaf etdirən intellektual oyunlar. 8. Layihə tapşırıqları üzrə təqdimatlar. 9. Formativ və summativ qiymətləndirmənin təşkili.

3-cü sinifdə fəsillərin strukturu aşağıdakı kimidir:

Bu mərhələlər üçün 3 (bəzən 4) dərslə ayrılmışdır. Çox zaman 2-ci və 3-cü mərhələlər bir dərslə əhatə edir. Yuxarıda qeyd edilən struktur hər bir fəsildə müxtəlif məzmun xətlərinə aid standartların taksonomiyasının mərhələlərinə uyğun reallaşdırılmasına imkan yaradır:

1) **Oxu**. Şagirdlər mətni oxuyur, mövzu üzrə yeni məlumat əldə edirlər; bu zaman müxtəlif oxu strategiyaları tətbiq olunur: növbəli oxu, istiqamətləndirilmiş oxu və s.

2) **Dinləmə, danışma, yazı**. Əldə etdikləri məlumat və ya ideya ətrafında danışıq (müzakirə, debat), yazır (təqdimat, esse), dinlədiklərini oxuduqları ilə müqayisə edirlər.

3) **Filoloji anlayışlar***. Mətnin xarakterindən asılı olaraq janrlar, kompozisiya elementləri, təqdimat üsulları və s. ilə bağlı yeni terminləri mənimsəyirlər; yaradıcılıq tələb edən tapşırıqları yerinə yetirməklə həmin anlayışları mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

4) **Dil qaydaları**. Hər fəsildə ekspressiv nitq bacarıqları (danışma, yazı) üçün praktiki əhəmiyyət daşıyan müəyyən dil qaydası mənimsənilir. (8-ci bölmədə bu qaydalar ümumiləşdirilərək təkrar olunur.) Möhkəmləndirici tapşırıqlardan sonra şagirdlər həmin qaydanı yazıda tətbiq edirlər.

3-cü sinfin 2-ci yarımda şagirdlər aşağıdakı filoloji anlayışlara yiyələnirlər.

Oxu və yazı üzrə: hekayə, yaddaş xəritəsi, dastan, obrazlar xəritəsi, əfsanə, rəvayət, hikmət, kəlam, hekayət, atalar sözləri, aforizm, təmsil, lətifə, bənzətmə, həqiqi məna, məcazi məna.

Dil qaydaları üzrə: miqdar sayı, Roma rəqəmləri, ərəb rəqəmləri, köməkçi sözlər, mürəkkəb cümlə, bağlayıcı, şəxs əvəzliyi, təsdiq və inkar feillər.

*"Filoloji anlayış" dedikdə həm dilçiliyə, həm də ədəbiyyatşünaslığa aid termin və anlayışlar nəzərdə tutulur. Nəzərə almaq lazımdır ki, ibtidai siniflərdə ədəbiyyat fənni olmasa da, mətnlərin təhlili zamanı bu fənnə aid terminlərə müraciət etmək lazım gəlir. Bununla yanaşı, söhbət dərsləkdən getdiyinə görə bura nitq bacarıqları ilə bağlı olan bəzi pedaqoji terminləri (yaddaş xəritəsi, Venn diaqramı və s.) də aid edirik.

Mövzu	İxtiralar	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> • Qeydlər əsasında danışma • Dinləmə bacarığı
	Söz ehtiyatı	<ul style="list-style-type: none"> • Verilmiş izah, əlamətə uyğun sözün müəyyən olunması • <u>Yeni sözlər</u>: göz işlədikcə, bir göz qırpımında, zəka, mühəndis, işgüzar, diribaş, gözə dəymək, qasırğa, sərnəşin, bərəlmək, siferblat, gil, yosun, mexanizm, təkmilləşdirmək, köndələn, təkan vermək, texnika, bədbəxt, məhrum olmaq, qabiliyyət, qabarıq, şrift, emalatxana, itki, istehsal, dəst
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> • Bədii və elmi mətnlərdən qeydlər götürmək
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> • Mövzu üzrə təlimata uyğun hekayə yazma • Mətnədən qeydlər yazmaq • Yaddaş xəritəsi tərtib etmə
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> • Söz sonunda “k”, “q” samitlərinin düzgün yazılışı • “l” samiti ilə başlanan -lar², -lı⁴, -lıq⁴ şəkilçilərinin düzgün yazılışı • Say, sayların yazılışı
	Filoloji anlayışlar	<ul style="list-style-type: none"> • Hekayə yazma, qeydgötürmə, yaddaş xəritəsi tərtib etmə, dinləmə bacarığı
Kompetensiyalar		<ul style="list-style-type: none"> • Müxtəlif ixtiralarla tanışlıq, dünyagörüşün inkişafı, yeni ideyaların dəstəklənməsi, yaradıcılığın inkişafı

Bu bölmədə müxtəlif ixtiralarla bağlı mövzulardan bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Əsas məqsəd şagirdlərin maraq dairəsində olan mövzulardan istifadə etməklə onların dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək, mövzu ilə bağlı söz ehtiyatını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii və informativ mətnləri fərqləndirmək;
- Mətnlərdən açar sözləri seçmək;
- Sayları müəyyən etmək, -ıncı⁴ şəkilçisinin rəqəmlərlə yazılışını müəyyən etmək;
- Təxəyyülünə uyğun mətn yazmaq.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Qeydləri qruplaşdırmaq və yaddaş xəritəsi tərtib etmək.

Diferensial təlim

Bölmədəki dinləmə mətnlərindən qeydgötürmə zamanı uşaqlar üçün çətinlik yarana bilər. Bu bacarıq aşılarkən şagirdlərin fəaliyyətinə diferensial yanaşma tövsiyə edilir. Bu məqamlarla bağlı tövsiyələr dərslərin şərhlərində verilmişdir.

Bu bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: *Məlumat vərəqləri, araşdırma materialları, “Sirlə ada”, “Robinzon Kruzo” kitabı.*

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

• Dərslük: səh. 6–7 • İş dəftəri: səh. 3

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçik-həcmli esse yazır (st. 3.1.2).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Köməkçi vasitələr: köhnə, uzaqdan idarə ediləməyən, pultsuz televizor şəkli.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəkil üzrə danışma
2	Danışma	Şəkillərdə verilmiş əşyaların yaranma səbəbləri haqqında müzakirə; ixtira etmək istədiyi əşya haqqında danışma və fikirlərini əsaslandırma
3	Yazı	Fikirlərini yazıda ifadə etmə; məlumat vərəqini tamamlama
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim yönəldici suallarla diqqəti bölmənin adına yönəldir: *“İxtira” sözünü necə izah edərdiniz?*

Müəllimin nəzərinə! Müəllim kömək üçün şagirdlərin yadına “kəşf” sözünü salır. Onlar artıq I sınıfdan müxtəlif kəşflər haqqında məlumatlara sahibdirlər. Şagirdlərdən *ixtira* və *kəşf* sözlərini fərqləndirmək tələb edilmir. Əsas məqsəd şagirdlərin diqqətini *yeni bir şey yaratmaq, tapmaq* anlayışına yönəltməkdir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər əvvəlki siniflərdən öyrəndikləri müxtəlif ixtira və kəşfləri (od, ipək, Morze əlifbası) yada salırlar. Müəllim yönəldici suallarla şagirdləri danışma fəaliyyətinə cəlb edir:

- *Od nə üçün yaranmışdır?*
- *İpək necə kəşf edildi?*
- *Morze əlifbası hansı məqsədlə yaradıldı?*
- *Bu ixtira və kəşflərin həyatımızda hansı faydaları var?*

Diferensial təlim

Şagirdlərin səviyyəsindən asılı olaraq müəllim bu tapşırıq vasitəsilə *kəşf* və *ixtira* anlayışlarını sadə şəkildə izah edə bilər. Burada odun təbiətdə mövcud olduğunu, insanlar tərəfindən kəşf edildiyini, ipəyin və Morze əlifbasının isə insan tərəfindən yaradıldığını, ixtira olduğunu izah edə bilər.

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqda insanların gündəlik həyatda istifadə etdikləri məişət əşyaları təsvir edilmişdir. Şagirdlər bu əşyaların nə üçün yaranması və faydası haqqında danışırlar. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər gündəlik həyatda öyrəndikləri məlumatlar əsasında fikirlərini şərh edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Bu şəkillər arasında pult təsvir edilmişdir. Müasir uşaqlar pult və onun idarə etdiyi cihazı vahid qurğu kimi qəbul edirlər. Müəllim pult icad olunmamışdan əvvəl istifadə edilən televizor, kondisioner şəkilləri göstərir. Beləliklə, pultun nə üçün ixtira olunduğu haqda (rahatlıq üçün məsafədən idarə etmək) şagirdlərin müəyyən qənaətlərə gəlməsinə kömək edir.

Müzakirələr nəticəsində şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, hər bir ixtira insanın həyatını daha rahat və asan etmək, insan əməyini yüngülləşdirmək məqsədi güdür.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər dərslükdəki şəkillər üzrə danışarkən müxtəlif əşyaların ixtirası haqqında fikirlərini şərh etmişdilər. Bu tapşırıq vasitəsilə şifahi nitqdə ümumiləşdirdikləri fikirlərini fərdi şəkildə yazıda ifadə edirlər.

Tapşırıq şagirdlərin fikirlərini yazıda ifadə etmək, əsaslandırmaq bacarığını inkişaf etdirir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirmək üçün müəllim şagirdlərə müəyyən vaxt verir. Onlar hansı əşyaların ixtirası haqqında məlumat əldə etmək istədiklərini və bunun səbəbini izah edirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər ixtira etmək istədikləri əşya, onun faydası, həmin əşyanın ixtirası üçün lazım olan bilik və materiallar haqqında fikirlərini şifahi şəkildə ifadə edirlər. Tapşırıq şa-

girdlərin yaradıcı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir, onlarda özlərinə qarşı inam hissəsinin formalaşmasına, rastlaşdıqları problemi təhlil etməyə və həll yolu düşünməyə təşviq edir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Dərsləkdəki C tapşırığının davamı olaraq şagirdlər fikirlərini ümumiləşdirir və yazıda ifadə edirlər. Beləliklə, məlumat vərəqini tamamlamaqla yeni ideyanı təqdim etmək bacarığı formalaşdırılır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslək)
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və əsaslandırır.	Tap. B, C, Ç (dərslək)
Müəyyən mövzu ilə bağlı fikirlərini yazıda ifadə edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Verilmiş məlumatlara əsasən məlumat vərəqini tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)

fəsil 1 ZƏKA VƏ İXTİRA

1-ci dər. "Mister Smitin ixtirası" (I hissə)

- Dərslək: səh. 8–9
- İş dəftəri: səh. 4

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətdəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Qrafik təsvirləri şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Bədii mətdəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).

Köməkçi vasitələr: Jül Vernin "Sirli ada" kitabı.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Situasiya üzrə danışma
2	Söz ehtiyatı	"Söz boğçası" üzrə iş
3	Oxu	"Mister Smitin ixtirası" mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Danışma	Şəkil üzrə danışma, fikrini əsaslandırma
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim yönəldici suallarla şagirdlərin diqqətini fəslin adına yönəldir:

- "Zəka" sözünü necə izah edərdiniz?
- İnsan zəkası ilə ixtira arasında nə əlaqə var?
- İnsanın yeni bir şey ixtira etməsi üçün ona hansı bilik və bacarıqlar gərəklidir?

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslək). Şagirdlər verilmiş situasiya ilə bağlı fikir bildirir və əsaslandırırlar. Bu tapşırıq şagirdlərin mətdəki hadisələri daha yax-

şı mənimsəməsinə və ixtiraların necə yaranması haqqında fikirlərinin formalaşmasına kömək edir.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 Mister Smitin ixtirası. Səli oxu.

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir və şagirdlər sözlərin mənasını təxmin edirlər. Sonra isə müəllim sözləri lüğətə əsasən izah edir.

Mətnin oxusuna keçməzdən əvvəl şagirdlərin diqqəti illüstrasiyaya və mətnin adına yönəldilir: *Sizcə, mətndəki obrazların başına hansı hadisələr gəlib? Onlar hansı problemlə üzləşiblər? Mətn niyə belə adlanır?* Sonra isə şagirdlər mətni səli oxuyurlar.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər söz boğçasında öyrəndikləri sözləri verilmiş cümlələrdə yerinə yazırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq modeli mətndəki bütün informasiya materialını bir daha nəzərdən keçirməyə, mətnə verilməyən məlumatlar haqqında da düşünməyə sövq edir. Tapşırıq oxuyub-qavrama üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcəni həll edərək oxuduqları mətnin hansı əsərdən götürülmüş parça olduğunu müəyyən edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərə həmin kitabı nümayiş etdirə bilər. Mətnin oxusu və kitabın nümayişi şagirdləri mütləyə həvələndirə bilər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlərin diqqəti mətnə Conatanın tonqal qalamaq təklifi ilə bağlı abzası yönəldilir. Onlar mövzu ilə bağlı fikirlərini bildirir və əsaslandırırırlar.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim II sinifdə keçdikləri “Ünsiyyət nədir” bölməsində “Qədim Oğuz eli” mətnini şagirdlərin yadına sala bilər. Orada insanların hansı məqsədlərlə tonqal qaladıqlarını xatırlada bilər.

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin dərslərin əvvəlində müzakirə etdikləri məlumatları mövzuya uyğun ümumiləşdirməyə kömək edir. Burada şagirdlər şəkillər vasitəsilə mətn qəhrəmanlarının rastlaşacaqları problemlər və onların həlli yolları haqqında danışırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq əsərin baş qəhrəmanını digər obrazlardan fərqləndirmək bacarığını formalaşdırır. Müəllim şagirdlərin diqqətini obrazlar haqqında verilmiş məlumatlara yönəldir. Mətnin 3-cü abzasında mister Smitin xüsusiyyətləri və mətnin başlığı əsasında baş qəhrəmanın mister Smit olduğunu müəyyən edirlər.

Müəllim şagirdlərin nəzərinə çatdırır ki, bədii əsərdə ideyanın açılmasında baş qəhrəmanın rolu daha böyük olur. Buna görə də onun xarakteri və davranışlarına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Tapşırıq sonrakı dərslərdə hekayə yazmaq bacarığının formalaşmasına kömək edəcəkdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Verilmiş mövzu ətrafında fikirlərini şərh edir və əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni səli oxuyur.	“Mister Smitin ixtirası” mətni
Cümləni tamamlamaq üçün kontekstə uyğun gələn sözü müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. C (dərslük)
Şekli şərh etməklə mövzu üzrə danışır.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnə istinad etməklə baş qəhrəmanı müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dərs. “Mister Smitin ixtirası” (II hissə)

- Dərslik: səh. 10–11
- İş dəftəri: səh. 5

Təlim məqsədləri

- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Bədii mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Sözü mənasını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 2.1.1).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamını təxmin etmə
2	Oxu	Söz boğçası üzrə iş
3	Söz ehtiyatı	“Mister Smitin ixtirası” (II hissə) mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş; mətnlərin müqayisəsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər mister Smitin tapılması, tapılsa, problemləri necə həll edəcəyi haqqında fikirlərini bildirirlər. Müəllim şagirdlərin diqqətini illüstrasiyaya yönəldərək şagirdlərin hadisələri təxmin etməsinə kömək edə bilər. Şəkildə şagirdlər onun tonqal qaladığını görə bilərlər. Müəllim sual verə bilər: *Sizcə, o bunu necə edəcək?*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Mister Smitin ixtirası” (II hissə). Səslə oxu.

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir və şagirdlər sözlərin mənasını təxmin edirlər.

Sonra isə şagirdlər mətni səslə oxuyurlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırirlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq oxuyub-qavrama üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər burada mətnin hər iki hissəsində verilən hadisələrin ardıcılığını müəyyən edib yazırlar.

Doğru cavab:

1. Hava balonu qəzaya uğradı.
2. Sərnişinlər adaya düşdülər.
3. Qəzadan sonra mühəndis yoxa çıxdı.
4. Dənizçi tonqal qalamağı təklif etdi.
5. Sərnişinlər mister Smiti tapdılar.
6. Dənizçi və dostları qida axtarmağa getdilər.
7. Mister Smit tonqal yandırdı.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini yenidən mətnin illüstrasiyasına və mühəndisin ixtirası ilə bağlı məlumatlara yönəldir:

- *Smit bu ixtirası üçün nələrdən istifadə etdi?*
- *O niyə saat şüşəsindən istifadə etdi?*

Burada məqsəd şagirdlərin diqqətini böyüdücü şüşəyə cəlb etməkdir. Sonra tapşırıqda verilmiş əşyalardan hansının Smitin ixtirasını xatırladığı haqqında müzakirə aparılır.

Doğru cavab: Lupa.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin söz boğçasında öyrəndikləri sözlərin daha dərinlən mənimsənilməsinə, obrazın xüsusiyyətlərinin təhlili bacarıqlarının formalaşmasına xidmət edir. Şagirdlər həm də kontekstdən çıxış edərək mister Smitin nümunəsində bir sıra mənəvi və əqli keyfiyyətləri yenidən təhlil edir və uyğunluğu müəyyən edirlər.

Doğru cavab: 1 – B, 2 – Ç, 3 – A, 4 – C.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslik). Səssiz oxu. Şagirdlər müəyyən vaxt ərzində verilmiş mətni oxuyurlar. Mətnə uyğun başlıqlar təklif edirlər. Sonra isə mister Smitin və Arximedinin ixtiraları müqayisə edilir. Hər iki ixtirada şüşədən istifadə edilməsi, istilik alınması kimi məqamlar qeyd olunur. Fərq isə ondadır ki, mister Smit lupanın ondan keçən

şüanı bir nöqtəyə cəmləşdirmək xüsusiyyətindən istifadə etmişdi. Arximed isə güzgünün şüanı əks etdirmək, qaytarmaq xüsusiyyətini əsas götürmüşdür. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama, təhlil və analiz etmə bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. A (dərslük)
Mətni aydın, səlis oxuyur.	“Mister Smitin ixtirası” mətni (II hissə)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
İllüstrasiya və mətndəki məlumatlardan istifadə edərək fikrini əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözlərin mənasını müəyyən edir və cümlələri tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslərə hazırlıq. Tapşırıq D (dərslük). Layihə tapşırığı. Müəllim şagirdlərə kibritin ixtirası haqqında kitab və ya jurnallardan, ensiklopediya və ya internet resurslarından istifadə edərək məlumat toplamağı tapşırır.

3-cü dərslər. Hekayənin yazılması

- Dərslük: səh. 12
- İş dəftəri: səh. 6

Təlim məqsədləri

- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st. 3.1.2).

Köməkçi vasitələr: araşdırma materialları, “Robinzon kruzo” əsəri haqqında məlumat.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bədii və informativ mətni fərqləndirmə
2	Oxuyub-qavrama	Təxəyyülə əsaslanaraq mətnə yeni epizod əlavə etmə; mətnin məzmunu ilə bağlı sualları cavablandırma
3	Yazı	Araşdırma materialları əsasında hekayə yazma; plan əsasında hekayə yazma
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: *Bədii və informativ mətnlər hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənirlər? Hansı hissələrdən ibarət olurlar?*

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər “Mister Smitin ixtirası” mətninin bədii, yoxsa informativ mətn olması haqqında fikir yürüdür və əsaslandırirlar.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər 2-ci sinifdə və 3-cü sinfin 1-ci yarımilində hər iki mətn tipi, onların məzmun və struktur xüsusiyyətləri haqqında məlumatlara yiyələniblər. Xatırlatmaq lazımdır ki, bədii mətnlərdə əsas hissə çox zaman qəhrəmanın rastlaşdığı problemlə başlanır. Informativ mətnlərdə də çox zaman hər hansı suala cavab axtarılır və sualın yarandığı məqam girişdən əsas hissəyə keçidi təşkil edir. Burada mətn varlıq və hadisə haqqında məlumatlara görə hissələrə bölünür. Bu biliklərdən istifadə edərək şagirdlər oxuduqları mətnin bədii mətn olduğu qənaətinə gəlirlər.

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin epizod, mətnin məzmun və strukturu üzrə biliklərinin möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər mətndəki epizodları sadalayır, yarımbaşlıqlarla ifadə edirlər. Əsas epizodu, baş qəhrəmanın xarakterinin açıldığı epizodları qeyd edirlər. Mətni yazmaqda müəllifin məqsədi müəyyən olunur.

2.2.6 Tapşırıq C (dərslük). Mətndəki epizodları sadalandıqdan sonra şagirdlər öz təxəyyüllərinə

uyğun olaraq mətnə yeni epizod əlavə edirlər. Bunun üçün tapşırıqda şagirdlərə ipucu verilir.

Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər kibritin ixtirası haqqında araşdırma materialları və verilmiş təlimat əsasında hekayə qururlar. Əvvəlki siniflərdə şagirdlər şəkillər və verilmiş mövzu üzrə bədii mətn qurmaq bacarığına yiyələniblər. İndi isə onlara hekayə yazmaq bacarığı aşılanır.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Rubrikada şagirdlərə hekayə yazmaq üçün tövsiyələr verilmişdir. Müəllim rubrikada verilmiş məlumatları şərh edir. Şagirdlər araşdırma materialları, şəkillər və təlimat əsasında şifahi şəkildə hekayə qururlar.

Diferensial təlim

Şagirdlərin səviyyəsindən asılı olaraq müəllim fəaliyyəti qrup və ya fərdi təşkil edə bilər. Əgər şagirdlər tam mətn qurmaqda çətinlik çəkərlərsə, mətnin hər bir hissəsi yazıldıqca müzakirə edilə, tövsiyələr verilə bilər.

Şagirdlərin araşdırması üçün imkan olmayan siniflərdə müəllim aşağıdakı məlumatları təqdim edə bilər.

Həkim Volker əslən ingilis idi. O, gününün çox hissəsini dərman hazırlamaqla keçirirdi. Bir gün yenə laboratoriyada təcrübə aparırdı. Bu dəfə o, tezalışan maddələrdən istifadə edirdi. Bir neçə maddəni qabın içərisinə tökür və çubuqlarla qarışdırırdı. Çubuqların ucu qarışıqda dəyir və quruyurdu. O, çubuqları divara sürtür ki, təmizləsin. Bu zaman çubuqlar alışmağa başlayır. Bunu görə Volker təəccüblənir. O, istifadə etdiyi maddələri tez qeyd edir və qarışdıraraq kibrit hazırlamağa başlayır.

Con Volkerin ixtirası təsadüf nəticəsində yaranır. Buna baxmayaraq bütün dünyada tanınır. Bütün insanların gündəlik istifadə etdiyi məişət əşyasına çevrilir.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin hekayə yazmaq bacarıqlarını nümayiş etdirməsinə imkan yaradır. Fəaliyyətə keçməzdən əvvəl müəllim şagirdlərə Daniel Defonun “Robinson Kruzo” əsəri və baş qəhrəman haqqında məlumat verir.

“Robinson Kruzo” əsəri haqqında məlumat:
Məşhur ingilis yazıçısı Daniel Defo XVII–XVIII əsrlərdə yaşamışdır. O, bir çox əsərlərin müəllifidir. Onun ən məşhur əsəri isə “Robinson Kruzo” olmuşdur.

Yazıçı bu əsərdə qəza nəticəsində adaya düşən bir insanın adadakı həyatından bəhs edir. Əsərin qəhrəmanı Robinson Kruzodur. O, iradəli, dözümlü, yaradıcı insandır. Əsər Robinson Kruzonun adada rastlaşdığı problemlərdən, onları necə həll etdiyindən, 28 il adada yaşayan sonra oradan xilas olub öz vətəninə qayıtmasından bəhs edir.

Verilmiş məlumatlar və plan əsasında şagirdlər hekayəni yazırlar. Əsər məzmun baxımından “Mister Smitin ixtirası” mətni ilə oxşar olduğundan şagirdlər üçün hekayəni yazmaq asanlaşır.

Şagirdlərin hekayə yazmasına kömək və qiymətləndirmək məqsədilə müəllim meyarlar təqdim edə bilər. Bu meyarlar şagirdlərin öz yazılarını qiymətləndirməsinə imkan yaradır.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Mətnin giriş hissəsində baş qəhrəman təsvir edilmişdir.			
Əsas hissədə baş qəhrəmanın başına gələn hadisələr, problemlərin həlli təsvir edilmişdir.			
Mətnin sonluq hissəsi yazılmışdır.			

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii mətnin xüsusiyyətlərini izah edir.	Tap. A (dərslük)
Təxəyyülünə uyğun olaraq mətnə yeni epizod əlavə edir.	Tap. C (dərslük)
Araşdırma materialları və təlimat əsasında hekayə qurur.	Tap. Ç (dərslük)
Verilmiş plan əsasında hekayə yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

4-cü dər. Sözlərdə *k-y* əvəzlənməsi

- Dərslük: səh. 13
- İş dəftəri: səh. 7

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını dil qaydaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin yazılışındakı səhvləri müəyyən etmə
2	Dil qaydaları	Sözlərə şəkilçilər artıraraq köçürmək; nöqtələrin yerinə sözü dəyişərək yazmaq; saitlə başlayan şəkilçi artırıqda <i>k-y</i> əvəzlənməsi baş verməyən halları müəyyən etmək
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edirlər.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər artıq söz sonunda bəzi samitlərin düzgün yazılış qaydaları ilə tanışdırlar. İndi isə müəllim söz sonunda “*k*” samitinin düzgün yazılış qaydası haqqında məlumatları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur. Həmin sözlərə saitlə başlayan şəkilçi artırıqda *k* samitinin *y* samiti ilə əvəz olunması haqqında məlumat verir.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər verilən sözlərə uyğun şəkilçilər artıraraq yazırlar. Bu zaman *k-y* əvəzlənməsini bir daha nəzərdən keçirir və “Bunları bilməliyik” rubrikasında öyrəndikləri məlumatları möhkəmləndirirlər. Tapşırıq dil qaydasının mənimsənilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “yelləncək” sözünü cümlələrə uyğun dəyişib şəkilçilər artırmaqla yazırlar. Tapşırıq dil qaydasının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

3.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

4.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “dibçək” sözünü cümlələrə uyğun dəyişib şəkilçilər artırmaqla yazırlar.

“Diqqət et” rubrikası. Məlumdur ki, *k* samiti ilə bitən bəzi sözlərdə bu samitin tələffüzü ilə yazılışı arasında fərq olmur. Bu sözlərə şəkilçi artırarkən *k-y* əvəzlənməsi baş vermir. Bu rubrikada həmin sözlər haqqında məlumat və nümunələr verilir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırığın məqsədi “Diqqət et” rubrikasında verilmiş məlumatları mənimsətməkdir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərə şəkilçi artıraraq hansı sözdə *k-y* əvəzlənməsinin baş vermədiyini müəyyən edirlər.

Doğru cavab: təbrik, türk, iştirak.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərə şəkilçi artıraraq hansı sözdə *k-y* əvəzlənməsinin baş vermədiyini müəyyən edirlər.

Doğru cavab: lək.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər *k-y* əvəzlənməsi ilə bağlı biliklərini yazıda tətbiq edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Söz sonunda <i>k</i> samitinin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. B, C, Ç (dərslük), tap. B, C, Ç (iş dəftəri)
Başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir və yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

fəsil 2 ƏN MÜHÜM İXTİRA

1-ci dər. Təkərin ixtirası

- Dərslük: səh. 14–15
- İş dəftəri: səh. 8

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçik-həcmli esse yazır (st. 3.1.2).
- Yazılı təqdimatı dəyərləndirməklə təkliflər verir (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəkil üzrə danışma
2	Oxu	“Təkərin ixtirası” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Danışma	Fikirlərini əsaslandırmaqla müzakirə
5	Yazı	İnformativ mətn yazma
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini fəslin adına yönəldir: “Ən mühüm ixtira” dedikdə nə başa düşürsünüz? Sizcə, hansı ixtiralar bizim üçün daha gərəklidir?

Sonra şagirdlərin diqqəti tapşırıq A-da verilmiş şəkillərə yönəldilir. Burada hansı ixtiranın daha əvvəl yarandığı üzərində müzakirə aparılır. Müzakirə nəticəsində şagirdlər bu qənaətə gəlirlər ki, çox zaman mühüm bir ixtira özündən sonrakı digər ixtiralara yol açır.

Oxu

2.2.1 “Təkərin ixtirası” mətni. Növbəli oxu. “Təkərin ixtirası” mətninin oxusuna keçməmişdən əvvəl şagirdlərin diqqəti şəkllə yönəldilir:

Sizcə, insanlar qədim dövrdə ağır yükləri necə daşıyırdılar? Necə düşünürsünüz, təkər necə yaranıb?

Sonra şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Mətn oxunduqca yeni sözlər izah edilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Suallar faktoloji səciyyə daşsa da, birinci suala cavab vermək üçün şagirdlər mətnin bir hissəsini məntiqi ardıcılıqla nəql etməlidirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin açar sözlər və şəkillər üzrə danışma bacarığının inkişafına xidmət edir. Bu sözlər və şəkillər şagirdlərə mətnin mövzusu ilə bağlı yeni məlumatlar verir. Onlardan istifadə edərək qədim dövrdən bu günə qədər təkərin təkmilləşməsi haqqında danışır, onun nədən hazırlandığı barədə məlumat əldə edirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər motivasiya tapşırığında gəldikləri qənaəti (bir ixtira digər ixtiraların yaranmasına imkan verir) təkər üzərində praktiki olaraq müzakirə edirlər. Burada müxtəlif əşyaların mexanizmində təkərdən istifadə edilməsi müzakirə olunur. Bu tapşırıq şagirdlərin şifahi nitqlərinin inkişafına xidmət edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırığın əsas məqsədi mətnin strukturunda müvafiq informasiyanın yerini müəyyən etməkdir. Beləliklə, şagirdlər fikirlərini əsaslandırmaq üçün mətndəki müvafiq informasiyaya istinad edirlər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Burada mətni yazarkən məlumatı seçmək və ardıcılıqla təqdim etmək bacarığı inkişaf etdirilir. Şagirdlərin məlumatları ümumiləşdirmə və qruplaşdırma bacarıqları möhkəmləndirilir. Tapşırıq şagirdlərin informativ mətn yazmaq bacarığının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırığın icrasından əvvəl müzakirə aparılması məqsədəuyğundur. Müəllim informativ mətnin hissələri ilə bağlı şagirdlərin biliklərini yada salır. Sonra məlumat vərəqi oxunur və təhlil edilir.

3.1.4 Müəllim yazıdan əvvəl mətnin məzmunu və strukturunu qiymətləndirmək üçün meyarlar təqdim edir. Şagirdlər yazılarını meyarlar əsasında qiymətləndirirlər.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Mətnin giriş hissəsi ümumi məlumat verir.			
Əsas hissəyə uyğun məlumatlar doğru yazılmışdır.			
Mətnin sonluq hissəsində uyğun nəticə çıxarılmışdır.			

Şagirdlərin qurduqları mətn belə ola bilər:

Giriş hissə: İnsanlar bir çox nəqliyyat vasitələrindən istifadə edirlər. Bu vasitələrdən biri də avtomobildir. "Avtomobil" sözünün mənası *özü hərəkət edən* deməkdir.

Bəs avtomobil necə yaranmışdır?

Əsas hissə: İlk avtomobil 1885-ci ildə Almaniya yaradılmışdır. İxtiranın sahibi alman alimi Karl Benz olmuşdur. Onun ixtira etdiyi avtomobil üçtəkərli idi. Bu avtomobil bir saatda 16 kilometr yol qət edirdi.

Sonralar isə bu gün gündəlik həyatımızda istifadə etdiyimiz dördtəkərli avtomobillər yarandı. İlk belə avtomobil 1893-cü ildə ixtira edilmişdir.

Sonluq hissə: Nəqliyyat vasitələrinin ixtirası insanların həyatını asanlaşdırdı. Avtomobil insanlara uzaq məsafəni qısa müddətdə qət etməyə imkan verdi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında şəkil üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
Şəkil və açar sözlər əsasında mətnin məzmununa aid əlavə məlumatlar əldə edir.	Tap. C, D (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Məlumat vərəqi əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

2-ci dərs. Qeydgötürmə

- Dərslük: səh. 16
- İş dəftəri: səh. 9

Təlim məqsədləri

- Bədii məndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).
- Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli esse yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Açar sözlər haqqında xatırlama; "İlk metro" mətninin oxusu və açar sözləri seçmə
2	Dinləmə-danışma	Dinləmə mətni və qeydlər əsasında mövzu üzrə danışma
3	Yazı	Qeydlər əsasında informativ mətn yazma
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

2.2.2 Tapşırıq A (dərslük). "İlk metro". Səssiz oxu. Şagirdlər artıq əvvəlki siniflərdən açar sözlər haqqında biliklərə yiyələniblər. Bu tapşırıqda həmin biliklərdən istifadə edərək "İlk metro" mətnini oxuyur və açar sözləri seçib yazırlar.

"Faydalı məsləhət" rubrikası. Müəllim rubrikada qeydlər haqqında verilmiş məlumatları şərh edir. "İlk metro" mətnindən verilmiş qeyd vərəqi təhlil edilir.

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin qeydlər haqqında biliklərinin mənimsənilməsinə xidmət edir. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirir:

"Beynəlxalq işıqfor günü"

Əvvəllər iri şəhərlərin küçələrində avtomobildən çox at qoşulmuş arabalar görmək olardı. Arabaların çoxluğu şəhərin küçələrində tıxac yaradırdı. İnsanlar uzun müddət səkidə dayanıb at qoşulmuş arabaların keçməsinə gözləyirdilər. Yol hərəkəti qaydalarını tənzimləmək üçün işıqfor yox idi.

İlk dəfə 1914-cü il avqust ayının 5-də Amerikanın Klivlend şəhərində işıqfor quraşdırıldı. İxtiranın sahibi isə amerikalı ixtiraçı Ceyms Hoq idi.

İlk işıqforun iki – qırmızı və yaşıl rəngli işıqları var idi. Işıqfor yeni olduğu üçün insanlar hələ buna öyrəşməmişdilər. Ona görə də sürücülərin diqqətini cəlb etmək üçün rəngini dəyişəndə həm də səs çıxarırdı. Sarı rəngi isə polislərin fiti əvəz edirdi.

Məhz həmin tarix işıqforun ad günü sayılır. Hər il avqust ayının 5-i dünyada “Beynəlxalq Işıqfor Günü” kimi qeyd edilir.

Mətni dinlədikdən sonra həmin mətndən verilmiş qeydlər əsasında mətni nəql edirlər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin qeydgötürmə üzrə bacarıqlarının möhkəmlənməsinə və tətbiqinə xidmət edir. Eyni zamanda informativ mətn yazmaq bacarıqlarının möhkəmlənməsinə imkan verir. Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirir. Şagirdlər müəllimin səsləndirdiyi dinləmə mətni əsasında qeydlər götürürlər.

2. Şagirdlər mətndən götürdüləri qeydlər əsasında informativ mətn yazırlar.

Dinləmə mətni:

“İlk üçrəngli işıqforun tarixçəsi”

Əvvəllər insanlar əllə idarə edilən və ikirəngli işıqfordan istifadə edirdilər. Sarı rəngi isə polis fitləri əvəz edirdi. Bu isə sürücülərin diqqətinin yayınmasına səbəb olurdu. Bəs bu gün istifadə etdiyimiz üçrəngli işıqfor nə zaman yaranmışdır?

1923-cü ildə amerikalı mühəndis Qarret Morqan bugünkü mükəmməl işıqforu ixtira etdi. Bu işıqforda yaşıl rəng yuxarıda, qırmızı isə aşağıda idi. Sonralar yerləri dəyişdirildi.

Bəs niyə üç rəngdən istifadə edildi?

Qırmızı rəng – təhlükəni bildirən rəng hesab edilir. Təsədüfi deyil ki, yanğınsöndürən maşınlar da qırmızı rəngdədir. Bu rəng gecə vaxtı, yağışda, dumanda da yaxşı görünür. Maşınlara hərəkəti qadağan edir, sanki “Dayan! Yol bağlıdır!” deyir.

Yaşıl rəng isə tamamilə qırmızıdan seçilir və onları qarışdırmaq mümkün deyil. Ona görə də hərəkəti qadağan etmir və “Yol açıqdır! Cəsarətlə irəli!” deyir.

Bu iki rəngin ortasında olan sarı rəng isə sürücüləri və piyadaları diqqətli olmağa çağırır və “Diqqət! Tezliklə hərəkətə ya icazə veriləcək, ya da qadağa qoyulacaq” deyir.

Müəllimin nəzərinə! Informativ mətn yazma iki mərhələdə icra edilə bilər:

1. Şagirdlər qeydlərini onlara təqdim olunmuş yarımbaşlıqlar üzrə qruplaşdırıla bilər.

2. Yarımbaşlıqlara uyğun olaraq mətni yazıla bilər.

Hər bir şagird yazdığı mətni oxuyur.

Diferensial təlim

Müəllim şagirdlərin səviyyəsindən asılı olaraq fəaliyyəti təşkil edə bilər. Daha fəal siniflərdə mətn tam səsləndirilə bilər. Çətinlik çəkən siniflərdə isə mətni abzas-abzas səsləndirə və şagirdlərin qeydgötürməsinə nəzarət edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndən açar sözləri seçir.	Tap. A (dərslük)
Dinləmə mətnindən götürülmüş qeydlər əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. B (dərslük)
Mətndən götürülmüş qeydlər əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dərs. Sözlərdə q-ğ əvəzlənməsi

- Dərslük: səh. 17
- İş dəftəri: səh. 10

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını dil qaydaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin yazılışdakı səhvləri müəyyən etmə
2	Dil qaydaları	Sözlərə şəkilçilər artıraraq köçürmək; nöqtələrin yerinə sözü dəyişərək yazmaq; saitle başlayan şəkilçi artırıqda k-y əvəzlənməsi baş verməyən halları müəyyən etmək
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edirlər.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər artıq söz sonunda bəzi samitlərin düzgün yazılış qaydaları ilə tanışdırlar. İndi isə müəllim söz sonunda *q* samitinin düzgün yazılış qaydası haqqında məlumatları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur. Həmin sözlərə saitlə başlanan şəkilçi artırıqda *q* samitinin *ğ* samiti ilə əvəz olunması haqqında məlumat verir.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər sözlərə şəkilçilər artıraraq yazırlar. “Q” samitinin düzgün yazılışını mənimsəyirlər. Tapşırıq dil qaydasının mənimsənilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “otaq” sözünü cümlələrə uyğun şəkilçilər artırmaqla yazır, bu zaman *q-ğ* əvəzlənməsinə dair qaydaya riayət edirlər. Tapşırıq dil qaydasının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

3.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

“Diqqət et” rubrikası (dərslük). Söz sonunda *q-ğ* əvəzlənməsinin baş vermədiyi hallar müəllim tərəfindən şərh edilir.

4.1.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərə şəkilçi artıraraq hansı sözdə *q-ğ* əvəzlənməsinin baş vermədiyi halları müəyyən edirlər və həmin sözləri cümlədə işlədirlər. Tapşırıqın məqsədi “Diqqət et” rubrikasında verilmiş məlumatları mənimsətməkdir.

Doğru cavab: məntiq, şəfəq, xalq, dialoq.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərə şəkilçi artıraraq son samiti dəyişən və dəyişməyən sözləri müəyyən edib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin keçilmiş dil qaydası üzrə biliklərini nümayiş etdirməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq həm dil qaydasının, həm də cümlə qurmaq vərdişinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Söz sonunda <i>q</i> samitinin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. B, C (dərslük), tap. A, B, C (iş dəftəri)
Başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir və yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

fəsil 3 İXTİRAÇI UŞAQLAR

1-ci dər. Brayl şrifti

- Dərslük: səh. 18–19
- İş dəftəri: səh. 11

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar üzrə müzakirə
2	Oxu	“Brayl əlifbası” mətninin oxusu; “Söz boğçası” üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Söz ehtiyatı	Sözlərə uyğun izahı müəyyən etmə
5	Yazı	Venn diaqramı tərtib etmə
6	Danışma	Mövzu üzrə fikir bildirmə; fikrini mimika və jestlə ifadə etmə
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: *Dostlarınız və ya qohumlarınız arasında elə birisi varmı ki, nəşə ixtira etmiş olsun? Sizcə, uşaqlar da nə işə ixtira edə bilirlərmə?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin ikinci sinifdə keçdiyi mövzuları yada salır. Şagirdlər hərflərin nə üçün ixtira edildiyi haqqında danışırlar.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərin II sinifdə “Ünsiyyət nədir” bölməsinin 2-ci fəslə olan “Şəkillərdən hərflərə” fəslində öyrəndikləri məlumatlar əsasında müzakirəni genişləndirmək olar:

– *Hərflər olmayanda insanlar necə ünsiyyət qururdular? İlk hərflər necə yarandı? Əlifba necə yarandı?*

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlərin müxtəlif əlifbalar haqqında öyrəndikləri biliklər yada salınır: *Morze əlifbası nə üçün yarandı? Hansı işarələrdən istifadə edilirdi?*

Oxuyub-qavrama

2.2.2 “Brayl əlifbası” mətni. Proqnozlaşdırılmış oxu. Mətnin oxusuna keçməzdən əvvəl müəllim diqqəti mətnin başlığına və illüstrasiyalara yönəldir: *Sizcə, nə üçün mətn belə adlanır? Bu əlifba nə üçün yarandı? Müzakirədən sonra mətnin oxusu başlanır. Şagirdlər “Buna baxmayaraq Luis də başqa uşaqlar kimi oxumaq, təhsil almaq istəyirdi” cümləsinə kimi mətni oxuyurlar və sualların cavabını təxmin edirlər: Luis hansı problemlə qarşılaşmışdı? Sizcə, o bu problemi necə həll edəcəkdə? O nə ixtira edəcək?*

Növbəti oxu prosesi “Onlar daha yaxşı eşidirlər, dərsləri daha həssas olurlar” cümləsinə qədər davam edir və müəllim sual verir: *Onun əlifbasında hərflər necə işarələnəcək? İnsanlar hərfləri necə oxuyacaqlar?* Sonra isə mətnin davamı oxunur.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırır, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim diqqəti söz boğçasına yönəldir və şagirdlər oxuduqları mətndən çıxış edərək sözlərin mənasını təxmin edirlər. Sonra isə müəllim sözləri dəqiq izah edir.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yeni sözləri necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər söz boğçasındakı yeni sözlərə uyğun izahları müəyyən edirlər.

Doğru cavab: *Hərfin qrafik təsviri – şrift; istedad, qavrama bacarığı – qabiliyyət; hamar olmayan, çıxıntılı – qabarıq; itirmək, əlindən çıxmaq – məhrum olmaq.*

Tapşırıq Ç (dərslük). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (2-ci sinif. Mətdə əsas fikrin açılmasına xidmət edən faktları seçir (st. 2.2.4)). Şagirdlər Brayl əlifbası ilə verilmiş sözdən yeni sözlər yaradır və Brayl şriftləri ilə yazırlar.

Bu tapşırıq Brayl əlifbasında hərflərin şriftlər olduğunu şagirdlərin diqqətinə çatdırmaq məqsədi daşıyır. Eyni zamanda şagirdlərin Brayl əlifbası haqqında öyrəndikləri məlumatları möhkəmləndirməsinə imkan yaradır.

Doğru cavab: Azər, ay, zər, an, can, baca, ara, yara, ana, nar, az və s.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırığın cütlərlə iş şəklinə təşkili tövsiyə edilir. Şagirdlərdən biri yeni sözlər haqqında düşünür, digəri isə həmin sözü Brayl əlifbası ilə yazır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər Brayl şriftləri ilə verilmiş hərflərə baxaraq sözləri yazırlar. Tapşırıq Brayl əlifbası ilə bağlı öyrəndikləri məlumatların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Doğru cavab: ixtira, icad, kəşf.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Fənlərarası inteqrasiya. **İnformatika. Mətnlərdə hərflərin ölçüsünü, formasını, rəngini dəyişir (st. 3.4.2).** Şagirdlər “B” hərfinin müxtəlif şriftlərlə nümunəsinə baxaraq özləri yeni bir şriftlə “B” hərfini yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətndəki məlumatı daha dərindən mənimsəməsinə kömək edir. “Şrift” anlayışının mənimsənilməsinə və şagirdlərin yaradıcı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Müəllimin nəzərinə! Kompüter vasitəsilə müxtəlif şriftlər şagirdlərə nümayiş etdirilə bilər.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıq şagirdlərin məlumatı təhlil və müqayisə etmə, öyrəndikləri məlumatları əlaqələndirmə, əldə etdikləri məlumatlar əsasında Venn diaqramı tərtib etmə bacarıqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Müəllim şagirdləri 3 qrupa bölür. Şagirdlər təyin edilmiş vaxt ərzində məlumatları oxuyurlar. Hər bir qrup öz tapşırığına uyğun məlumatı seçir və Venn diaqramı tərtib edir. Qrup işi bitdikdən sonra tərtib etdikləri diaqramı təqdim edirlər.

Doğru cavablar:

1-ci qrup: Morze əlifbasına aid məlumat: iki işarədən – nöqtə və tiredən istifadə edilir, uzaq məsafəyə məlumat göndərmək üçün istifadə edilir. Brayl əlifbasına aid məlumat: qabarıq nöqtələrin müxtəlif düzülüşündən istifadə olunur, görmə qabiliyyətindən məhrum insanlar üçün yaradılıb. Ortaq məlumat: hər hərfin öz cizgisi var.

2-ci qrup: Azərbaycan əlifbasına aid məlumat: böyük və kiçik hərflərin müxtəlif ölçüləri və formaları var. Brayl əlifbasına aid məlumat: qabarıq nöqtələrin müxtəlif düzülüşündən istifadə olunur, görmə qabiliyyətindən məhrum insanlar üçün yaradılıb. Ortaq məlumat: hər hərfin öz cizgisi var.

3-cü qrup: Azərbaycan əlifbasına aid məlumat: böyük və kiçik hərflərin müxtəlif ölçüləri və formaları var. Morze əlifbasına aid məlumat: iki işarədən – nöqtə və tiredən istifadə edilir, uzaq məsafəyə məlumat göndərmək üçün istifadə edilir. Ortaq məlumat: hər hərfin öz cizgisi var.

Qeyd: “4. Hər bir hərf müəyyən səsi bildirir” xüsusiyyəti bütün əlifbalara aiddir.

Danışma

Tapşırıq E (dərslük). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (2-ci sinif. Mətnə əsas fikrin açılmasına xidmət edən faktları seçir (st. 2.2.4)). Şagirdlər artıq müəyyən qabiliyyətindən məhrum olan insanlarda duyğu üzvlərinin necə inkişaf etdiyi haqqında məlumata yiyələniblər. Mətndəki informasiyanın nə qədər mənimsənildiyini yoxlamaq məqsədilə tapşırıq yerinə yetirilir. Eşitmə qabiliyyətindən məhrum insanlar necə ünsiyyət qura bilirlər? sualı üzərində müzakirə aparılır.

Müəllimin nəzərinə! Müzakirədən sonra şagirdlərə bu barədə məlumat verilə bilər. Bu cür insanlarda görmə daha yaxşı inkişaf etdiyindən onlar jestlərdən istifadə edərək ünsiyyət qururlar. Müəyyən televiziya verilişlərində, xəbərlərdə diktor nitqinin surdo əlifbası ilə təqdim olunmasını nümayiş etdirə bilər. Bu əlifbanın “barmaq əlifbası” da adlandığı vurğulana bilər.

Tapşırıq Ə (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər mimika və jestlərdən istifadə edərək cümlələri yoldaşlarına izah edirlər. Müəllim əlavə cümlələrlə oyunu davam etdirə bilər.

Müəllimin nəzərinə! Son dövrlərdə cəmiyyətdə inklüziv təhsilə keçid, hər hansı qabiliyyətini itirmiş insanların cəmiyyətə qazandırılması üçün müəyyən tədbirlər görülür. Ümumilikdə bu dərs və verilən tapşırıqlar şagirdlərdə bu bacarıqların, həssaslığın formalaşmasına xidmət edir. Tapşırığın oyun şəklinə verilməsi şagirdlərin psixoloji olaraq yüklənməsinin qarşısını alır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A, B (dərslük)
Mətnin davamını təxmin edir.	“Brayl əlifbası” mətni
Yeni sözlərə uyğun izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. C (dərslük)
Verilmiş məlumatlar əsasında Venn diaqramı tərtib edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dər. Dinləmə bacarığı

- Dərslük: səh. 20
- İş dəftəri: səh. 12

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Dinlədiyi mətnin məzmununu nəql edir (st. 1.1.1).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar üzrə müzakirə
2	Oxu	Rollu oxu; “Uşaqların nağılı” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Dinləmə-danışma	“Eşitmək və dinləmək” dinləmə mətni; mətn əsasında suallara cavab vermə
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: *İnsanlara bir-biri ilə ünsiyyət qurması üçün hansı bacarıqları kömək edir? İnsan fikirlərini digər insanlara necə çatdırır?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər *eşitmək* və *dinləmək* anlayışlarını müqayisə edirlər. Müəllimin yönəldici sualları ilə onlar *“Dinləmək – eşitdiyinin fərqi nə varmaq, onu anlamaq deməkdir”* qənaətinə gəlirlər.

Oxu

2.2.1 “Uşaqların nağılı” mətni. Rollu oxu. Şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində *“Uşaqların nağılı”* mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hisslərlə tanış olurlar. Müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Mətnə 4 obrazın – Gülnar, İlqar, Aysel və Anarın nitqi verilmişdir. Bu dəfə şagirdlər mətni səslə oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirməsinə diqqət edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətn əsasında sualı cavablandırır, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: Səhv edən Anardır (Bağbanın bir oğlu, bir qızı var idi. O, qardaşlar dedi. Uşaqlar ərik ağacı əkməmişdilər. Anar armud dedi).

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Müəllim dinləmə bacarığı ilə əlaqədar məlumatları şərh edir.

1.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin dinləmə bacarığının formalaşmasına xidmət edir. Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirir. Şagirdlər mətni dinləyir və verilmiş açar sözlər əsasında mətni nəql edirlər.

Dinləmə mətni. “Eşitmək və dinləmək”

Elşən Azərbaycan dilindən ev tapşırıqları ilə məşğul idi. Atasını isə divanda oturub qəzet oxuyurdu. Birdən Elşən atasına sarı dönüb soruşdu:

– *Ata, eşitmək və dinləmək eynimənalı sözlərdir?*

Ata qəzeti kənarə qoyub dedi:

– *Ətrafdakı səslərə qulaq as. Nə eşidirsən?*

Elşən bir az susub qulaq asdı. Sonra dedi:

– *Mətbəxdən qab-qacaq səsi gəlir... O biri otaqdan televizorun səsinə eşidirəm... Həyətdən*

uşaqların səsi gəlir... Bir də yoldan keçən maşınların səsi...

– Afərin! İndi isə gözlərini yum və hər bir səsi ayrılıqda dinləməyə çalış. Eşitdiyən səslər haqqında təəssüratını danış.

Elşən gözlərini yumdu. Birazdan danışmağa başladı:

– Televizorda, deyəsən, cizgi filmi göstərilir...

Hə, hə, “Tom və Cerrı”dır. Günayın sevimli cizgi filmi.

– Yaxşı, sonra?

– Yoldan keçən maşınların səsi bir-birinə qarışıb. Bir maşının səsi lap bərkdən gəlir. Yəqin ki, yük maşınıdır. Özü də yüklə doludur, zorla gedir. Bir neçə maşın signal verir. Görünür, yük maşını arxadan gələnlərə yol vermir.

– Əla! Davam et.

– Həyatda uşaqlar futbol oynayırlar. Həmişəki kimi, ən çox qışqıran Vüsaldır. Özü heç kimə top ötürmür, amma ona topu verməyəndə səs-küy salır. Qoy bir dərslərimi qurtarım. Düşüb futbol oynamağı ona göstərəm!

– Fikrini yayındırma. Mətbəxdəki səslər barədə nə deyə bilərsən?

Elşən gözlərini açmadan bir az da qulaq asdı və dedi:

– Anam qabları yuyur. Özü də nə isə danışır. Elə bil nədənsə narazıdır. Hə, hə, deyəsən, şikayətlənir ki, sən ona qabyuyan maşın almırsan.

– Yaxşı, yaxşı, bəsdir. İndi bildin ki, eşitməklə dinləmək arasında nə fərq var? Bayaقدan müxtəlif səslər eşidirdin, amma onların fərqi nə var-mırdın. Həmin səsləri dinləyəndə ətrafında baş verən bir çox şeylər sənə məlum oldu. Başa düşdün?

– Hə... – Elşən hələ də nəyə isə qulaq asırdı. – Ata, bir səs də eşidirəm.

– Nə səsdir elə?

– Fit səsi, küləyin vıyılması. Nə vaxtdır anam deyir ki, pəncərələrin taxtaları aralanıb. Ona görə də bayırda külək olanda evdə fit səsi eşidilir.

– Elşən, daha bəsdir. Dərslərinlə məşğul ol.

Rafiq İsmayılov

2. Dinləmə mətnindən dinləmə bacarığı ilə bağlı verilən tövsiyəni müəyyən edirlər. Bu fəaliyyət dinləmə zamanı hansı qaydalara əməl etməli olduqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

1.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər mətni nə qədər diqqətlə dinlədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1. Azərbaycan dili, 2. atasından, 3. Qəzet oxuyurdu, 4. Futbol oynayan uşaqların səsini, maşınların səsini, 5. Mətbəxdə, 6. Qabyuyan maşının olmamasından.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini əsaslandırır.	Tap. A (dərslik)
Mətni rollar üzrə oxuyur.	Tap. B (dərslik)
Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. C (dərslik)
Dinlədiyi mətni açar sözlər əsasında nəql edir.	Tap. Ç (dərslik)
Dinlədiyi mətnlə bağlı suallara cavab verir.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dər. “L” samiti ilə başlayan şəkilçilər

• Dərslik: səh. 21 • İş dəftəri: səh. 13

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını dil qaydaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etmə
2	Dil qaydaları	-lar ² , -lı ⁴ , -lıq ⁴ şəkilçilərinin düzgün yazılışını müəyyən etmə
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər verilmiş sözlərdəki şəkilçiləri müəyyən edir, sözləri kök və şəkilçiyə ayırırlar. Sonra səhv yazılmış şəkilçiləri tapırlar.

“**Bunları bilməliyik**” rubrikası. Şagirdlər artıq müəyyən şəkilçilərlə tanışdırlar. İndi isə deyilişi və yazılışı fərqlənən -lar², -l⁴, -lıq⁴ şəkilçilərinin düzgün yazılış qaydasını öyrənəcəklər. Müəllim qaydaları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B, C (dərslük). Şagirdlər sözlərə şəkilçilər artıraraq yazırlar. Sözlərin deyilişi və yazılışı arasındakı fərqi müəyyən edirlər. Tapşırıq dil qaydasının mənimsənilməsinə xidmət edir.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A, B (iş dəftəri), Ç (dərslük). Tapşırıqları yerinə yetirən şagirdlər konkret orfoqrafik qayda ilə bağlı korrektə bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Mətni oxuyur və səhv yazılmış sözləri müəyyən edirlər.

2. Həmin sözlərin düzgün yazılış qaydasını müəyyən etməklə mətni köçürürlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
“L” hərfi ilə başlanan şəkilçilərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. B, C (dərslük)
Başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir və yazır.	Tap. A, B (iş dəftəri), tap. Ç, D (dərslük)

fəsil 4 ÖZÜN DÜZƏLT

1-ci dərs. “Əsrin oyuncağı”

• Dərslük: səh. 22–23 • İş dəftəri: səh. 14

Təlim məqsədləri

- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii məndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Məndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Məndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Məqsəddən asılı olaraq nəqli, sual, əmr cümlələri qurur (st. 4.1.4).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Köməkçi vasitələr: Leqo dəsti.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə müzakirə
2	Oxu	“Əsrin oyuncağı” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə tapşırıqların işlənməsi
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin izahı; cümlə qurma
5	Yazı	Məlumat vərəqini tamamlama
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş suallar əsasında şagirdlərin fikirləri dinlənir.

Oxu

2.2.1 “Əsrin oyuncağı” mətni. Növbəli oxu.

“**Söz boğçası**” rubrikası. Oxu fəaliyyətinə keçməzdən əvvəl müəllim şagirdlərin diqqətini söz ehtiyatına yönləndirir. Söz boğçası üzrə işin təşkili sərbəst oxu fəaliyyətinə xidmət edir. Şagirdlər yeni sözlərin mənasını təxmin edirlər. Müəllim yeni sözlərin dəqiq izahını verir.

Oxu fəaliyyəti zamanı diqqət mətnin başlığına yönəldilir: *Sizcə, mətn niyə belə adlanır? Hansı oyuncaq əsrin oyuncağı hesab edilir? Sonra isə mətn oxunur.*

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə oxu fəaliyyətindən öncə tapşırıqlar ki, oxu zamanı üzərində ulduz işarəsi olan sözlə rastlaşdıqda əlavə məlumata diqqət etsinlər.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlər obrazın peşəsinə (dülgər) uyğun illüstrasiyanı müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətndən öyrəndikləri məlumatı genişləndirir. Eyni zamanda şagirdlər müxtəlif peşə adları ilə tanış olurlar.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər obrazın davranışına uyğun cümlələri seçirlər. Tapşırıq obrazı təhlil etmə və dəyərləndirmə bacarıqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Doğru cavab:

Qənaətçil idi: Dülgər düşündü ki, itkiyə gedən taxta parçalarından oyuncaqlar hazırlayıb sata bilər.

Yeniliyi qəbul edirdi: Olie Qotfredin fikrini bəyəndi və onu dəstəklədi.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər verilmiş izahlara uyğun olaraq oxu fəaliyyəti zamanı öyrəndikləri sözlərin mənalarını müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin söz ehtiyatını mənimsəməsinə xidmət edir.

Dil qaydaları

4.1.4 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər öyrəndikləri yeni sözləri nitqdə tətbiq edirlər. Tapşırıq eyni zamanda şagirdlərin cümlə qurmaq vərdişinin möhkəmlənməsinə kömək edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər digər oyuncaqlarla leqo oyuncağını müqayisə edirlər. Tapşırıq şagirdlərin fikir bildirmə, təhlil və müqayisə etmə bacarıqlarının formalaşmasına xidmət edir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər leqo haqqında əldə etdikləri məlumatlardan istifadə edə

rək nümunə əsasında məlumat vərəqi tərtib edirlər. Tapşırıq əldə edilmiş məlumatların sistemləşdirilməsi və vizuallaşdırılması bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	“Əsrin oyuncağı” mətni
Mətnin məzmunu ilə bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Obrazın davranışına uyğun mətndən cümlələr seçib əsaslandırır.	Tap. B (iş dəftəri)
Verilmiş izaha uyğun sözləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Yeni sözlərdən cümlələr qurur.	Tap. C (iş dəftəri)
Mətndən əldə etdiyi məlumatlar əsasında məlumat vərəqi tərtib edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dərs. Yaddaş xəritəsi

- Dərslük: səh. 24
- İş dəftəri: səh. 15

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışıq (st. 1.2.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Qeydgötürmənin faydası haqqında xatırlama
2	Oxu	Mətndən qeydlər götürmə

3	Oxuyub-qavrama	Şəkillərə uyğun məlumatların müəyyən edilməsi
4	Danışma	Qeydlər əsasında mövzu üzrə danışma
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərlə qeydgötürmənin faydaları haqqında müzakirə aparır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslük). “Sehrlı kub” mətni.

Səssiz oxu. Şagirdlər mətni oxuduqca ayrıca bir vərəqdə açar sözləri seçib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin qeydgötürmə bacarığının formalaşdırılmasına xidmət edir. Müəllim bildirir ki, onlar mətni diqqətlə oxumalı, hər bir vacib informasiyanı söz və ya söz birləşməsi ilə qeyd etməlidirlər.

Sonra mətn səslə oxunur, şagirdlər fərdi olaraq seçdikləri açar sözləri müqayisə edirlər. Ümumi müzakirə yolu ilə düzgün seçilmiş sözlər müəyyənləşdirilir və lövhədə yazılır.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnə

verilmiş Rubik kubunun təsvirinə aid cümlələri seçirlər. Bununla mətni nə dərəcədə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab:

1-ci şəkil – Rubik kubunun üzlərinin hərəsi bir rəngdə olur və bu üzlər fırlana bilir.

2-ci şəkil – Onları fırlatmaqla kiçik kubların yerini dəyişmək – bir üzdən o biri üzünə aparmaq olur. Bu zaman kubun üzündəki rənglər qarışıq.

3-cü şəkil – Oyunçu kubu elə yığmalıdır ki, hər üz bir rəngdə olsun.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Müəllim şagirdlərə şifahi təqdimat zamanı qeydlərdən istifadə edə bildiklərini bir daha vurğulayır. Rubrikada yaddaş xəritəsi haqqında məlumatları şərh edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş.

Tapşırıq “Faydalı məsləhət” rubrikasında verilmiş məlumatların şagirdlər tərəfindən daha dərindən mənimsənilməsinə xidmət edir. Eyni zamanda şagirdlərin şifahi nitq bacarığının inkişafına kömək edir. Bu tapşırıqda şagirdlər “yaddaş xəritəsi”nin nümunəsini görürlər. Praktiki olaraq biliklərini möhkəmləndirirlər. Tapşırıqın icrası iki mərhələdə təşkil edilir:

1. Yaddaş xəritəsinin strukturu üzərində iş aparılır. Burada şagirdlər mövzu ilə bağlı qeydlərin müxtəlif başlıqlar altında qruplaşmasını görürlər. Bu cür qruplaşma mövzuya aid məlumatları ardıcılıqla təqdim etməyə imkan verir. Burada mövzudan asılı olaraq qeydlər üzrə qruplaşmaların sayı dəyişə bilər.

2. Yaddaş xəritəsinin məzmunu üzərində iş aparılır. Şagirdlər cütlərlə işləyirlər. “Sehrlı kub” mətnindən Rubik kubu haqqında qeydlər götürmüşdülər. İndi isə kubun ixtirası haqqında qeydlər verilmişdir. Şagirdlər qeydlərlə tanış olur və öz qeydləri ilə birləşdirərək kubun ixtirası haqqında şifahi təqdimat edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Bu cür qruplaşdırma şagirdin araşdırma zamanı əldə etdiyi məlumatları həm məntiqi, həm də məzmun ardıcılığı ilə təqdim etməsinə kömək edir. Bu bacarıq şagirdə yazılı nitqində də lazım olur. Belə ki, esse, informativ və ya bədii mətn yazarkən məlumatları mətnin giriş, əsas və sonluq hissələrinə uyğun qruplaşdırmasına imkan yaradır. Beləliklə, yaddaş xəritəsi şagirdlərin müxtəlif mənbələrdən əldə etdikləri qeydləri şifahi və yazılı nitqində tətbiqinə kömək edir.

Dinləmə

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin

qeydgötürmə üzrə bacarıqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir. Bu dəfə şagirdlər dinləmə mətni əsasında qeydlər götürürlər. Müəllim mətni səsləndirir:

Teddi ayı

Uşaqlar yumşaq oyuncaqlarla oynamağı çox sevirlər. Belə oyuncaqlardan biri də oyuncaq ayı Teddidir. Kiçikyaşlı uşaqların sevimli ayıcığı olan Teddinin çox maraqlı tarixçəsi var.

Amerika prezidenti Teodor Ruzvelt ov etməyi çox sevirdi. Bir gün o, yenə dostları ilə birlikdə ayı ovuna çıxır. Nə qədər gəzsə də, heç nə ovlaya bilmir. Onun hirsələndiyini gören dostları balaca bir ayı balasını tutub ağaca bağlayırlar. Teodor ayının ağaca bağlandığını görəndə daha çox qəzəblənir.

Hadisənin şahidi olan jurnalistlərdən biri 1902-ci il noyabrın 16-da qəzetə məqalə yazır və hadisə zamanı çəkilmiş şəkli də dərc edir. Şəkil çox məzali alınır: hirsli prezident və yanında qəhvəyi rəngli, yekəqulaq ayı balası.

Amerikanın Bruklin şəhərində şam mağazasının sahibi olan Moris Miçtom bu şəkli görür və ağılına yeni bir ideya gəlir. O öz həyat yoldaşından xahiş edir ki, parçadan belə bir oyuncaq ayı tiksins. Sonra qəzetdəki şəkillə birlikdə mağazasının vitrininə qoyur. Yanında isə “Teodorun ayısı” yazır. Mağazanın qarşısından keçən insanlar oyuncağa çox böyük maraq göstərirlər. Bunu görən Moris oyuncağın satışı ilə məşğul olmağa başlayır. Ayının adı isə “Teddi ayı” kimi tarixə düşür.

Diferensial təlim

Qeydgötürmə bacarığı yeni olduğu üçün bəzi şagirdlərdə çətinlik yarada bilər. Sınıf səviyyəsindən asılı olaraq müəllim mətni abzas-abzas səsləndirə və hər dəfə qeydlərin doğruluğunu müzakirə edə bilər.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər “Teddi ayı” mətnindən verilmiş qeydlər əsasında yaddaş xəritəsini tamamlayırlar. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər qeydləri qruplaşdıraraq yaddaş xəritəsini tərtib etmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab:

İxtiranın adı: Teddi ayı.

İxtiranın tarixçəsi: Amerika prezidenti, Teodor Ruzvelt, ov etmək, jurnalist.

Zaman və məkan: 1902-ci il, noyabrın 16-sı.

İxtiraçı: Moris Miçtom, şam mağazasının sahibi, Teodorun ayısı.

Oyuncağın təsviri: oyuncaq ayı, ayı balası, yekəqulaq, qəhvəyi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Oxuduğu mətndən açar sözləri seçir.	Tap. A (dərslük)
Mətdən şəkllə uyğun cümlələri seçir.	Tap. B (dərslük)
Qeydlər əsasında mövzu üzrə danışıq.	Tap. C (dərslük)
Dinlədiyi mətndən qeydlər götürür.	Tap. Ç (dərslük)

Qeydlər əsasında yaddaş xəritəsini tamamlayır.

Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dər. Say

- Dərslük: səh. 25
- İş dəftəri: səh. 16

Təlim məqsədləri

- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlilik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlədəki sayı müəyyən etmə
2	Dil qaydaları	Say haqqında məlumat; miqdar və sıra sayını fərqləndirmə; miqdar sayından sıra sayı düzəltmə; dəqiq və təxmini sayları müəyyən etmə
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda şagirdlər cümlələri oxuyur və sayları müəyyən edirlər. Tapşırığın məqsədi say bildirən sözlər haqqında aşağı siniflərdə əldə etdikləri biliklərin təkrarına yönəlib.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər aşağı siniflərdə say bildirən sözlər üzrə ilkin biliklərə yiyələniblər. İndi isə bu söz qrupunun “say” adlandığını öyrənirlər, bununla da onların say haqqında bilikləri dərinləşir.

Tapşırıq B (dərslük). Şaquli inteqrasiya. II sinif. Miqdar və sıra saylarını fərqləndirir (st. 4.1.5). Şagirdlər verilmiş sayları miqdar və sıra sayları olaraq qruplaşdırırlar. Tapşırıq şagirdlərin “Bunları bilməliyik” rubrikasında say haqqında aldıkları biliklərin mənimsənilməsinə yönəlib.

4.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər hər bir saya uyğun sualı qeyd edirlər. Tapşırıq şagirdlərin dil qaydaları üzrə öyrəndikləri biliklərin möhkəmlənməsinə yönəlib.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş miqdar saylarına *-inc⁴* şəkilçisi artırmaqla sıra sayları düzəldirlər. Tapşırıq say haqqında biliklərin tətbiqinə xidmət edir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər miqdar saylarından sıra sayları düzəldir, söz və rəqəmlə yazırlar. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər say haqqında öyrəndikləri bilikləri necə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilmiş saylar arasından dəqiq miqdar bildirən sayları seçirlər. Tapşırıq şagirdlərin miqdar sayları üzrə biliklərinin dərinləşməsinə xidmət edir.

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim təxmini miqdar bildirən saylarla bağlı məlumatları şərh edir.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər cümlələrdən təxmini sayları seçib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin təxmini və dəqiq miqdar bildirən saylar üzrə öyrəndiklərinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər məzmunu uyğun olaraq saylar əlavə edib cümlələri tamamlayırlar. Bununla da say haqqında əldə etdikləri bilikləri nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Miqdar saylarından sıra sayları düzəldir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Dəqiq və təxmini miqdar bildirən sayları fərqləndirir.	Tap. Ç, D (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

1-ci dər. “Rəqəmlərin yaranması” (I hissə)

• Dərslük: səh. 26–27 • İş dəftəri: səh. 17

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə müzakirə
2	Oxu	“Rəqəmlərin yaranması” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətn əsasında tapşırıqların işlənməsi; mətndən qeydlər götürmə
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mövzu üzrə ilkin biliklərinin öyrənilməsinə xidmət edir.

Oxu. Oxuyub-qavrama

2.2.2 “Rəqəmlərin yaranması” mətni. Səssiz oxu. Mətnin oxusu iki mərhələdə təşkil edilir. Əvvəl şagirdlər mətnin birinci hissəsində (“İlk rəqəmlər necə yarandı?”) verilən məlumatları oxuyurlar. Müəllim şagirdlərə müəyyən vaxt verir. Şagirdlər mətni səssiz oxuyurlar. Oxuduqca yeni öyrəndikləri məlumatları qeyd edirlər. Sonra şagirdlərin qeyd etdikləri məlumatlar təhlil edilir və müzakirə təşkil edilir.

Mətnin daha dərindən mənimsənilməsi üçün şagirdlərə əlavə tapşırıqlar verilə bilər.

Əlavə tapşırıq 1. Şagirdlərin diqqəti “Bu, maraqlıdır” rubrikasına yönəldilir. Şagirdlər məlumatı oxuyur və mətnə əsasən rəqəmlərin yarandığı dövrdən əvvəl və ya sonraya aid olması ilə bağlı müzakirə aparırlar.

Əlavə tapşırıq 2. Mətnin oxusundan sonra şagirdlər illüstrasiyalarda verilmiş məlumatlarla mətndəki məlumatları uyğunlaşdırırlar.

Sonra mətnin ikinci yarımbaşlığı – “Niyə məhz onluq say sistemi?” oxunur. Müəllim məlumatın daha yaxşı mənimsənilməsi üçün şagirdlərə əlavə tapşırıq verir.

Əlavə tapşırıq 3. Lövhədə üçrəqəmli ədədlər yazılır. Şagirdlər üç-üç lövhəyə çıxaraq yazılmış ədədləri əyani şəkildə (barmaqlarını qatlamaqla) nümayiş etdirirlər.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Mətnə verilmiş şəklə baxaraq Misir rəqəmləri ilə 114 rəqəmini yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətnəndən əldə etdikləri bilikləri əyani tətbiq etmək bacarığını formalaşdırır.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər mətndəki məlumatı necə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Mətnin oxusundan sonra belə bir fəaliyyətin təşkili məlumatı mənimsəməyə kömək etmişdi. Bu tapşırıq isə şagirdlərin biliklərini yoxlama məqsədi daşıyır.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətni səssiz oxuyur və qeydlər götürürlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnəndən yeni məlumatları seçir.	“Rəqəmlərin yaranması” mətni
Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
İllüstrasiyadan istifadə etməklə mətnin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.	Tap. C, Ç (dərslük)
Mətnəndən qeydlər seçib yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

2-ci dər. “Rəqəmlərin yaranması” (II hissə)

• Dərslük: səh. 28–29 • İş dəftəri: səh. 17

Təlim məqsədləri

- Mətni sürətli, səlis, aydın səsle oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).
- Sayları söz və rəqəmlə düzgün yazır (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sxem üzrə danışma
2	Oxu	Mətnin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Dil qaydaları	Araşdırma materialları əsasında mətn yazma
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Verilmiş sxem şərh edilir. Tapşırıq Azərbaycan dili və riyaziyyat fənlərinin inteqrasiyasına imkan yaradır. Eyni zamanda verilmiş sxem əsasında şagirdlərin verbal-qrafik informasiyanı şərh etmək bacarığı yoxlanılır.

Oxu

2.2.1 Səslə oxu. Mətn oxunur. Şagirdlər mətni oxuduqca qavrama üçün çətinlik yaradan məqamlar şərh edilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnə əsasən doğru fikirləri müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Doğru cavab:

1. Ərəb rəqəmlərində ədədləri ifadə etmək üçün 0-dan 9-a qədər rəqəmlərdən istifadə olunur.
2. Ərəb rəqəmləri Hindistanda yaranmışdır.
3. Xarəzmi ərəb rəqəmlərinin başqa xalqlar arasında yayılmasına nail olmuşdur.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin hər iki hissəsində verilmiş məlumatlara əsasən rəqəmlərin yaranma ardıcılığını müəyyən edirlər. Həmin ardıcılığı təsdiq edən cümlələri mətndən seçib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətndəki məlumatları tətbiq etmək bacarıqlarını formalaşdırır.

Doğru cavab: 1. Misir rəqəmləri, 2. Roma rəqəmləri, 3. Ərəb rəqəmləri.

İlk rəqəmlər qədim Misir ölkəsində yaranmışdır. Ərəb rəqəmləri ilə tanış olana qədər avropalılar Roma rəqəmlərindən istifadə edirdilər. Roma rəqəmləri ərəb rəqəmlərindən min il əvvəl yaranmışdır. Mətnə əsasən doğru fikirləri müəyyən edirlər.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətndə verilmiş Roma rəqəmlərinin yazılışından istifadə edərək ərəb rəqəmləri ilə yazılmış sayları Roma rəqəmləri ilə ifadə edirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətndən əldə etdikləri məlumatların tətbiqinə xidmət edir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər Roma rəqəmləri haqqında əldə etdikləri biliklərdən istifadə edərək bu rəqəmlərlə yazılmış sayları ərəb rəqəmləri və sözlə ifadə edib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətndən əldə etdikləri məlumatların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Şagirdlər cümlələrdəki sayları sözlə ifadə edib cümlələri köçürürlər.

2. Hansı cümlədəki sayın ifadəsində sözün daha çox olduğunu müəyyən edirlər.

Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıq sayların söz və rəqəmlə ifadəsi ilə bağlı şagirdlərin biliklərinin yoxlanmasına xidmət edir.

Doğru cavab: B.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İnformativ mətni düzgün, aydın oxuyur.	“Rəqəmlərin yaranması”
Mətnin məzmunu üzrə suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)

Hadisələrin düzgün ardıcılığını müəyyən edən cümlələri mətndən seçib yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Sayları Roma rəqəmləri ilə yazır.	Tap. C (dərslük)
Roma rəqəmləri ilə verilmiş sayları ərəb rəqəmləri ilə yazır.	Tap. Ç, D, E (dərslük)

3-cü dərslük. Sayların yazılışı

- Dərslük: səh. 30
- İş dəftəri: səh. 18

Təlim məqsədləri

- Sayları söz və rəqəmlə düzgün yazır (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1 Mövzuya yönəltmə	Sayın yazılışını yada salma
2 Dil qaydaları	Sayların sözlə, rəqəmlə yazılışının müəyyən edilməsi
3 Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə sayları və yazılış formasını müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin sayların yazılışı ilə bağlı biliklərinin xatırlanmasına xidmət edir.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər aşağı siniflərdə sayların yazılışı ilə bağlı ilkin məlumatlara yiyələniblər. İndi isə sayların yazılışı ilə bağlı məlumatlar dərinləşdirilir. Burada həm ərəb, həm Roma rəqəmləri, həm də sözlə sayların yazılışı üzrə biliklərə yiyələnirlər. Müəllim məlumatları şərh edir.

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər rəqəmlə verilmiş miqdar və sıra saylarını sözlə ifadə edib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin “Bunları bilməliyik” rubrikasında sayların yazılışı haqqında aldıkları biliklərin mənimsənilməsinə yönəlib.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər sözlə verilmiş sayları ərəb rəqəmləri ilə yazırlar. Sıra saylarının yazılışı ilə bağlı şagirdlərin ikinci sinifdə öyrən-

dikləri biliklər (-*inc*⁴ şəkilçisinin rəqəmlərlə yazılışı) xatırlana bilər. Tapşırıq şagirdlərin dil qaydaları üzrə öyrəndikləri biliklərin möhkəmlənməsinə yönəlib.

Tapşırıq Ç (dərslük). Riyaziyyatla inteqrasiya. Şagirdlər riyaziyyat fənnindən öyrəndikləri məlumatlar əsasında suallara cavab yazır, sayları rəqəmlə ifadə edirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər say haqqında öyrəndikləri bilikləri necə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim tərəfindən şərh edilir. Şagirdlərin diqqəti sıra saylarının Roma rəqəmləri ilə yazılışına yönəldilir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin sıra saylarını Roma rəqəmləri ilə ifadə etməsinə aid biliklərinin mənimsənilməsinə xidmət edir.

Müəllimin nəzərinə! Nəzərə almaq lazımdır ki, Roma rəqəmlərinin -*inc*⁴ şəkilçisi ilə işlənməsi yazıda tez-tez təsadüf olunan xətalardan biridir. Burada müəllim Roma rəqəmlərinin daha çox sadalamanı, əsrləri, sinifləri ifadə etmək məqsədilə işləndiyini vurğulaya bilər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər sayların Roma rəqəmləri ilə yazılış qaydalarını nə dərəcədə mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab:

1. Avtomobil XIX əsrdə ixtira edilmişdir.
2. Xarəzmi IX əsrdə yaşamışdır.
3. Ərəb rəqəmləri XVI əsrdən geniş istifadə olunmuşdur.
4. İlk üçrəngli işıqfor XX əsrdə icad edilmişdir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər 10 dairəsində verilmiş rəqəmləri cədvəldəki nümunələrdən istifadə edərək yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin sayların yazılışı ilə bağlı biliklərini ümumiləşdirməyə və yoxlamağa xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sayı sözlə düzgün yazır.	Tap. B (dərslük)

Sayı ərəb rəqəmləri ilə düzgün yazır.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Sıra sayını Roma rəqəmləri ilə düzgün yazır.	Tap. D (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)

Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 31
- İş dəftəri: səh. 19

Təlim məqsədləri

- Özünün və başqasının yazısını dil qaydaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).
- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlilik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sayın yazılışını yada salma
2	Dil qaydaları	Sayların sözlə, rəqəmlə yazılışının müəyyən edilməsi
3	Yazı	Yaddaş xəritəsi tərtib etmə
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim bölmə üzrə sözlərin və şəkilçilərin düzgün yazılışı ilə bağlı qaydaları yada salır.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər sözlərin düzgün yazılışı ilə bağlı bu bölmədə öyrəndikləri dil qaydalarını nə dərəcədə mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: *Qarlı-şaxtalı qış gəlmişdi. Qışın öz gözəllikləri var: dağlar, təpələr, düzlər pambıq kimi ağ qarla örtülmüşdü. Ağacların budaqları qara bürünmüşdü. Arabir buludların arasından günəşin ilıq şüaları gözləri qamaşdırırdı.*

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mötərizədə verilmiş sözləri cümlələrə uyğun şəkildə dəyişərək yazırlar. Tapşırıq vasitəsilə söz sonunda *k-y*, *q-ğ* əvəzlənməsi ilə bağlı şagirdlərin bilik və bacarıqları yoxlanılır.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər təxmini miqdar bildirən sayları müəyyən edirlər. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər müəyyən və qeyri-müəyyən miqdar saylarını fərqləndirmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: çoxlu, bir az, xeyli.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilmiş sayları dəqiq, təxmini miqdar bildirən və sıra sayları olaraq qruplaşdırırlar. Tapşırıq sayın məna növləri ilə bağlı mənimsənilmiş biliklərin şagirdlərin təsəvvüründə sistemləşməsinə xidmət edir.

Doğru cavab:

1. Varlığın dəqiq sayını bildirir: yüz, əlli.
2. Varlığın təxmini sayını bildirir: yeddi-səkkiz, onlarla, minlərlə, çoxlu, az-çox.
3. Varlığın sırasını bildirir: on birinci, qırxıncı, doqquzuncu.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər cümlələrin məzmununa uyğun gələn sayları müəyyən edirlər. Tapşırıq eyni zamanda riyaziyyat və həyat bilgisi ilə inteqrasiyaya xidmət edir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər bu bölmədə mənimsədikləri qeydgötürmə və qeydlər əsasında yaddaş xəritəsi tərtib etmə bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Şagirdlər açar sözlərin altından xətt çəkirlər.
2. Qeydlərini yaddaş xəritəsində verilmiş başlıqlar altında qruplaşdırıb yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edib düzgün yazır.	Tap. A (dərslük)
Sonu <i>k</i> və <i>q</i> samitləri ilə bitən sözlərə şəkilçilər əlavə edərək düzgün yazır.	Tap. B (dərslük)

Sayın növlərini müəyyən edir.	Tap. C, Ç, D (dərslük)
Mətdən götürdüyü qeydlər əsasında yaddaş xəritəsini tamamlayır.	Tap. A (iş dəftəri)

Mövzu	Qəhrəmanlar unudulmur	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışıma Tərtib etdiyi suallar əsasında dialoq qurma Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rabitəli mətn şəklində təqdim etmə
	Söz ehtiyatı	<p><u>Yeni sözlər:</u> hökmranlıq, xidmət, məqbərə, zülmkar, şücaət, əsirlik, hərəkət, təltif etmək, məğlub etmək, kəşfiyyatçı, yağmalamaq, talamaq, yapıncı, öymək, handan-hana, əsir, bahadır, yasa batmaq, bəsləmək, yabı, çalimsız, qulun, kəhər, niqab, hasil olmaq, qurşaq tutmaq, əlverişli, önəmli, pənah gətirmək, himayə, satqınlıq, göydəndüşmə, şirnikləndirmək, bürc, müqavimət, başsağlığı, çərkəzi, yavər, əbədləşdirmək, türbə, əfsanə, möhtəşəm, ərən, yağlı, örüş, sayğı, əzəmət, lərzəyə gətirmək, məruzə etmək, pilot, rəşadətli, əmin, dron.</p>
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> Mətndəki obrazların nitqinin onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirilməsi Mətn üzrə obrazlar xəritəsinin tərtib edilməsi Tarixi mətnlərin oxusu
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> Qrafik təsvirin (cədvəlin) rabitəli mətnə çevrilməsi Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimatın hazırlanması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrinin müəyyən edilməsi Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqələrinə görə uyğun gələn bağlayıcıların müəyyən edilməsi Bağlayıcıların vergüllə işlənməsi
	Filoloji anlayışlar	<ul style="list-style-type: none"> Qəhrəmanlıq dastanı Obrazlar xəritəsi Bağlayıcı Mürəkkəb cümlə
Kompetensiyalar	Vətənpərvərlik hissinin aşılınması, Vətən torpaqlarının qorunması, Vətən uğrunda canından keçən el igidləri haqqında məlumatların zənginləşdirilməsi	

Bu bölmənin mövzusu vətənpərvərlik, Vətən torpaqlarının qorunması, Vətən uğrunda canından keçən el igidlərinin şücaətləri ilə bağlıdır. Şagirdlər tarixboyu Azərbaycan torpaqlarının bütövlüyü uğrunda canından keçən qəhrəmanları tanıyır, onlar haqqında məlumat alırlar. Bu mövzuda təqdim olunmuş bədii mətnlər vasitəsilə şagirdlərin dinləmə, danışıma, oxu və yazı bacarıqları inkişaf etdirilir, söz ehtiyatı zənginləşdirilir, bir sıra mənəvi dəyərlər aşılır.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Mövzu ətrafında danışır və münasibət bildirir;
- Fakt və münasibət bildirən cümlələri fərqləndirir;
- Məlumat almaq üçün suallar tərtib edir;
- Cümləni söz və söz birləşməsindən fərqləndirir;
- İfadə etdiyi ümumi anlayışa görə (varlıq, əlamət, say, hərəkət) sözləri qruplaşdırır.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Məlumat vərəqində verilmiş məlumatların rabitəli mətn şəklində təqdim edilməsi;
- Tarixi hadisələrlə zəngin mətnləri dinləyərkən lazımı qeydlərin aparılması.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslük: səh. 32–33 • İş dəftəri: səh. 20

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüatlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Sətiraltı fikir və informasiyanı izah edir (st. 2.2.3).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).

Köməkçi vasitələr: Azərbaycanın qəhrəman oğulları haqqında hazırlanmış videoçarx, şəkillər, qəhrəmanlıq mövzusunda mahnılar.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Danışma	Bölmənin mövzusu üzrə müzakirə
3	Söz ehtiyatı	“Söz boğçası”ndakı sözlərin izahı və möhkəmləndirilməsi
4	Danışma	Qəhrəmanlar haqqında məlumat vərəqindəki məlumatların rabitəli mətnə çevirərək şifahi təqdimatı
5	Oxuyub-qavrama	Əsas fikrin müəyyənləşdirilməsi; fikirlərin hansı yarımbaşlığa aid olduğunu müəyyənləşdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə Azərbaycanın qəhrəman oğulları haqqında hazırlanmış videoçarx, şəkillər nümayiş etdirir və yaxud qəhrəmanlıq mövzusunda mahnılardan birini dinlədir. Aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

- *Sizcə, bu bölmənin mövzusu nə olacaq?*
- *Hansı qəhrəmanları tanıyırsınız? Onlar hansı hərəkətləri ilə sizin yaddaşınızda qalıblar?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırırlar. Oxuduqları mətn-

lərdən nümunələr gətirməklə fikirlərini izah edirlər.

Söz ehtiyatı

2.1.1 “Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (*hökmranlıq, xidmət, məqbərə, zülmkar, şücaət, əsirlik, təltif etmək, məğlub etmək, kəşfiyyatçı*) təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını açıqlayır:

hökmranlıq – hakimiyyət, hökmran olmaq;
xidmət – qulluq etmə, işləmə;
məqbərə – qəbirlərin üzərində xüsusi tikili;
zülmkar – zalım, qəddar;
şücaət – döyüş meydanında göstərilən igidlik;
əsirlik – əsir düşmüş adamın hal və vəziyyəti;
təltif etmək – xidmətlərinə görə orden, medal vermək;

məğlub etmək – qalib gəlmək;

kəşfiyyatçı – düşmənin yerini və sayını müəyyənləşdirən əsgər və ya zabit.

Şagirdlər sözlərin dəqiq izahından sonra onları müxtəlif cümlələrdə işlədirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Söz ehtiyatının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Qruplarla iş. Bu tapşırıqın qruplarla yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir.

Tapşırıqı yerinə yetirmək üçün qruplara müəyyən vaxt verilir. Qrup üzvləri məlumat vərəqindəki məlumatları genişləndirərək qəhrəmanlar haqqında şifahi təqdimata hazırlanırlar. Əlbəttə, şifahi təqdimat zamanı fikirlərini ardıcılıqla, rabitəli şəkildə ifadə etmək üçün qeydlər aparmaq lazımdır. Qrup üzvləri təqdimat zamanı söyləyəcəkləri məlumatları dəftərdə qeyd edə bilərlər. Daha sonra qrup üzvləri təqdimat üçün nümayəndə seçirlər.

Təqdimat təxminən aşağıdakı məzmununda ola bilər:

1 qrup

Cavad xan

Cavad xan böyük Azərbaycan sərkərdəsi, dövlət xadimi, Gəncə xanlığının hökmdarı idi. Cavad xan 1748-ci ildə Gəncə şəhərində doğulub. 1804-cü ilə qədər Gəncədə yaşayıb. 1786-cı ildən Gəncə xanlığına hökmranlıq edib. Gəncəni müdafiə etmək üçün rus qoşunlarına qarşı mübarizə aparıb. Oğlu Hüseynqulu xanla birlikdə Gəncə uğrunda döyüşlərdə iştirak edib. Cavad xan 1804-cü ildə

Gəncə uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına şəhid olub. Cavad xanın xatirəsini əbədiləşdirmək üçün onun qəbri üzərində məqbərə tikilib.

II qrup

Koroğlu

Koroğlu Azərbaycanın xalq qəhrəmanıdır. O, 16-cı əsrin sonu – 17-ci əsrin əvvəllərində yaşayıb və zülmkar ağalara qarşı mübarizə aparıb. Bu mübarizədə iştirak etmək üçün onun dəstəsinə yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi igid qoşulmuşdu. Koroğlu öz dəstəsi ilə Çanlıbel qalasında məskən salmışdı. O, Qıratın belində, əlində Misri qılınc, yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi igidi ilə kasıb insanların haqqını qorumaq üçün döyüşürdü. Koroğlunun və igidlərinin döyüşlərdə göstərdiyi şücaətlər “Koroğlu” dastanında təsvir edilir.

III qrup

Rağuf Orucov

Polkovnik-leytenant Rağuf Orucov Azərbaycan ordusunun təcrübəli kəşfiyyatçısı idi. O, Azərbaycan dövlətinin erməni işğalçılarına qarşı apardığı mübarizədə iştirak edib. İşğal edilmiş torpaqlar uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına vuruşub. Başçılıq etdiyi kəşfiyyat qrupu ilə birlikdə dəfələrlə erməni əsirliyində olan əsgərlərimizi xilas edib. Murovdağda göstərdiyi belə qəhrəmanlıqlarına görə onu “Murov qartalı” deyə çağırırdılar. “İgidliyə görə” medalı ilə təltif edilib. 2016-cı il Aprel döyüşləri zamanı şəhid olub.

IV qrup

Salatın Əsgərova

Salatın Əsgərova jurnalist idi. Qarabağ müharibəsi zamanı cəbhə bölgələrindən reportajlar hazırlayırdı. O, 1991-ci ilin yanvar ayında Şuşaya gedir. Burada döyüşən əsgərlərimizlə görüşüb müsahibə hazırlamaq istəyir. Lakin Qaladərəsi kəndi yaxınlığında şəhid olur. İndi həmin kənd qəhrəman jurnalistin şərəfinə Salatınkənd adlandırılır. Göstərdiyi şücaətə görə Salatın Əsgərova Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülüşdür.

Hər qrup hazırladığı məlumatı təqdim edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin əsas fikri müəyyənləşdirmək bacarığının inkişafına yönəlib. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini B tapşırığında verilmiş məlumat və

qindəki uyğun məlumatlarla əlaqələndirərək izah edirlər. Məsələn:

1. **İgid oğul düşməne əyilməz.** Cavad xan hakimi olduğu Gəncə şəhərini sona qədər müdafiə etmişdi. Düşməne boyun əyməmiş, Gəncə uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşdu.

2. **Aslanın erkəyi, dişisi olmaz.** Salatın Əsgərova qadın olmasına baxmayaraq mərd və igid jurnalist idi. O, reportaj hazırlamaq üçün cəbhə bölgəsinə yollanmışdı. Qorxu bilmədən daim qızğın döyüş gedən rayonlara getmiş, hazırladığı müsahibələri xalqa çatdırmışdı.

3. **Şəhidlər ölməz, Vətən bölünməz.** Rağuf Orucov, Salatın Əsgərova kimi qəhrəmanlarımız Azərbaycanın bütövlüyü uğrunda mübarizə aparmış, şəhidlik zirvəsinə ucalmışlar. Xalq öz qəhrəmanlarını unutmur. Onların adını daim əbədiləşdirir.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirlərin hansı yarımbaşlığa aid olduğunu müəyyənləşdirməklə məlumat və rəqlərindəki məlumatları qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavablar: 1-ci, 5-ci fikirlər Koroğlu, 3-cü, 6-cı fikirlər Cavad xan, 2-ci, 8-ci fikirlər Rağuf Orucov və 4-cü, 7-ci fikirlər Salatın Əsgərovaya aiddir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	“Söz boğçası”, tap. A (iş dəftəri)
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəbitəli mətn şəklində təqdim edir.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki detalları əsas fikirlə əlaqələndirir.	Tap. C (dərslük)
Mətnə aid məlumatları uyğun yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllim növbəti dərse nümayiş etdirmək üçün Dədə Qorqudun və qopuz alətinin şəklini əldə edir.

fəsil 1 HÜNƏR GÖSTƏR, AD QAZAN

1-ci dər. “Qaraca çoban”

- Dərslük: səh. 34–36 • İş dəftəri: səh. 21

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Sözü mənasını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Bədii mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir (st. 2.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Dədə Qorqudun şəklinin nümayişi
2	Danışma	Dədə Qorqud və Oğuz eli haqqında məlumatın xatırlanması
3	Oxu	“Qaraca çoban” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; mətndəki epizodların və obrazların təhlili
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim Dədə Qorqudun şəklini nümayiş etdirir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər 2-ci sinifdə Oğuz eli və Dədə Qorqud haqqında (Azərbaycan dili dərslisi I hissə, səhifə 21-də “Yadigar adlar” şeiri və səhifə 22-də Dədə Qorqud haqqında kiçik mətn) məlumat alıblar. Müəllim şagirdlərə bu mətnləri xatırladır. Şagirdlər Dədə Qorqud və Oğuz eli haqqında bildikləri məlumatları sinif yoldaşları ilə bölüşürlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Qaraca çoban” mətni üzrə iş. Rollu oxu. Əvvəlcə şagirdlər müəyyən vaxt ərzində “Qaraca çoban” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu za-

man obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hissləri təsəvvür edirlər.

Daha sonra müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Bu dəfə şagirdlər mətni səslə oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan yerində, düzgün istifadə etmələrinə diqqət yetirir, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə necə səsləndirmələrini müşahidə edir.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (*yağmalamaq, talamaq, yapıncı, öymək, sayıqlıq, handan-hana*) təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər:

yağmalamaq – soymaq, qarət eləmək;

talamaq – var-yoxunu güclə əlindən almaq;

yapıncı – basılmış keçi yunundan (keçədən) hazırlanan plaşa oxşar qolsuz, uzun, enli geyim;

öymək – tərifləmək;

sayıqlıq – işində, hərəkətində sayıq, ehtiyatlı, diqqətli olma;

handan-hana – sonradan.

2.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətndən “sapand” sözünün iştirak etdiyi cümləni bir daha oxuyur, kontekstə görə və mətnə çəkilmiş şəkllə əsasən mənasını təxmin edirlər. Daha sonra müəllim həmin sözün dəqiq mənasını izah edir: *sapand* – “daş atmaq üçün qədim silah” deməkdir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar şagirdlərin mətni diqqətlə oxuyub-qavradıqlarını yoxlamağa xidmət edir. Müəllim sualların sayını artırma da bilər.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlərdən qeyri-ardıcıl verilmiş epizodların mətnə uyğun ardıcılığını müəyyənləşdirmək tələb olunur.

Epizodların ardıcılığı: 4, 3, 1, 6, 2, 5, 7.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə mətndəki epizodlarda Qaraca çobanın xarakterinin necə açıldığı təhlil olunur. Əvvəlcə tapşırıqda verilmiş xarakter səciyyələndirən sözlərin (*sədaqətli, ayıq-sayıq, güclü-qüvvətli*) mənaları aydınlaşdırılır. Daha sonra həmin xarakterlərin açıldığı epizodlar müəyyənləşdirilir.

Doğru cavablar:

1. *Sədaqətli:* Qazan xan el-obasını xilas etmək üçün düşmən üstünə gedəndə çoban: “Oğuz eli-

nin qisası mənim də qisasımdır”, – deyib onu tək qoymur.

2. *Ayıq-sayıq*: Çoban gecə pis yuxu görür. Sanki ona pis bir hadisə baş verəcəyi əyan olur. Üç yerdə təpə boyda daş yığır. Sapandını əlinə alıb gözləyir.

3. *Güclü-qüvvətli*: Qazan xan çobanı bir ağaca möhkəm sarıyır. Amma çoban ağacı kökündən qoparıb belinə alır, Qazan xanın arxasınca yola düzəlir.

Daha sonra şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini həmin epizodlarla uyğunlaşdırırlar. Beləliklə, mətnin ideyası müəyyənləşdirilir. Bu tapşırıq şagirdlərin təhlil aparmaq, şərh etmək, əsaslandırmaq kimi vacib bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərdə münasibət bildirmək, əsaslandırmaq kimi vacib bacarıqları inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	“Qaraca çoban” mətni
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Mətndə açıq şəkildə ifadə edilmiş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllim növbəti dərslə nümayiş etdirmək üçün “Dədə Qorqud” filmindən çobanın düşmənləri dəf etməsi, Qazan xanın çobanı ağaca sarıması, Dədə Qorqudun çobana ad verməsi səhnələrini əldə edir.

2-ci dərsl. Qəhrəmanlıq dastanı

• Dərslük: səh. 36 • İş dəftəri: səh. 22

Təlim məqsədləri

- Sözü mənalarını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Dədə Qorqud” filmindən çobanın düşməni dəf etməsi, Dədə Qorqudun çobanı öyməsi, ona ad verməsi səhnələrinin nümayişi
2	Söz ehtiyatı	“Qaraca” sözünün mənasının təxmin edilməsi
3	Yazı	İllüstrasiyaya əsasən “Dirsə xan oğlu Buğac” dinləmə mətninin sonluğunun yazılması
4	Oxuyub-qavrama	“Dirsə xan oğlu Buğac” dinləmə mətninə əsasən hekayə xəritəsinin tərtib edilməsi
5	Dinləmə	“Qaraca çoban” və “Dirsə xan oğlu Buğac” mətnlərinin müqayisəsi
6	Oxuyub-qavrama	“Dirsə xan oğlu Buğac” dinləmə mətninə əsasən krossvordun həll edilməsi
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə “Dədə Qorqud” filmindən çobanın düşmənləri dəf etməsi və Dədə Qorqudun çobana ad verməsi səhnələrini nümayiş etdirir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda “Qarabağ” sözünün izahı verilmişdir. Müəllim şagirdlərin diqqətini “qara” sözünün izahına yönəldir və şagirdlər bu izahdan çıxış edərək Dədə Qorqudun çobanı Qaraca adlandırmasının səbəbini təxmin edirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. Bu rubrikada “Qəhrəmanlıq dastanı” haqqında məlumat verilib. Qəhrəmanlıq dastanlarında xalqın azadlığı uğrunda mübarizə aparən igidlərin şücaətindən

bəhs olunur. Müəllim Qazan xan və Qaraca çobanı nümunə gətirməklə fikrini əsaslandırır.

Dinləmə. Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Fəndaxili şaquli in-teqrasiya. (2-ci sinif. Şəkil və ya plan əsasında təsviri xarakterli mətn yazır (st. 3.1.2)). Müəllim dinləmə mətninin yalnız giriş və əsas hissəsini səsləndirir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şəkillərə əsasən mətnin sonluğunu təxmin edib yazırlar. Bu fəaliyyətdən sonra müəllim mətnin sonluğunu oxuyur. Şagirdlər mətnin sonluğunu öz təxminləri ilə müqayisə edirlər.

Diferensial təlim

Müəllim şəkillərə istinad edərək mətnin sonluğunu yazmaqda çətinlik çəkən şagirdlərə istifadə üçün açar sözlər verə bilər: *atılmaq, yapışmaq, çəkişmək, buynuz, güc vermək, qalib gəlmək, xilas etmək, alqışlamaq, Dədə Qorqud, qəhrəmanlıq, ad vermək.*

“Dirsə xan oğlu Buğac” dinləmə mətni

Oğuz xanlarından Dirsə xanın uzun illərdən sonra bir oğlu dünyaya gəldi. Bu oğlan böyüyüb yetkin yaşa çatmışdı. Lakin hələ ona ad qoyulmamışdı. Oğuz elinin bir adəti vardı, uşaq doğulanda ona ad qoymazdılar. O gərək özü hünər göstərüb ad qazanaydı.

Deyilənə görə, Oğuz elinin başçısı xanlar xanı Bayandır xanın bir döyüşən buğası vardı. Bu buğa o qədər güclü idi ki, daşa buynuz vursaydı, daşı un kimi üyüdü. İldə bir dəfə – Novruz bayramında buğanı meydana çıxarardılar.

Bir dəfə yenə yazda buğanı tövlədən çıxardılar. Dəmir zəncirli buğanı üç kişi sağdan, üç kişi də soldan tutmuşdu. Onu darta-darta zor-güc ilə meydanın ortasına gətirdilər. Camaat buğanın tamaşasına durmuşdu. Bayram meydanına toplaşmış qızların al-qırmızı geyimləri buğanın diqqətini cəlb etdi. Zəncirini kişilərin əlindən çıxarıb onlara hücum elədi. Meydana çaxnaşma düşdü. Hər bir tərəfə qaçdı. Buğa Bayandır xanın qızı Burla xatunun qarşısında dayandı. Qızarmış gözlərini ona zilləyib ayağını yerə döydü. Hər kəs nəfəsini içinə çəkib həyəcanla onlara baxırdı.

Bu vaxt Dirsə xanın oğlu buğanın qarşısına atıldı. Əllərini atıb onun buynuzlarından yapışdı. Ayaqlarını yerə elə möhkəm dayadı ki, dizə qədər torpağa batdı. Oğlanla buğa xeyli çəkişdilər. Nə o buna güc gələ bildi, nə də bu ona. Dirsə xanın oğlu öz-özünə düşündü:

– Evi dirək saxlayar. Mən niyə buna dirək olmuşam? Mənə söykənib daha möhkəm güc verir. O, qəfildən əlini buğanın buynuzlarından çəkdi. Buğa dizləri üstə yerə çökdü. Öküzü gətirən kişilər gəlib tez buğanı yenidən zəncirlədilər.

Hamı gəncin gücünə-qüvvətinə heyran oldu. Alqış səsləri göyə ucaldı. Dədə Qorqud göstərdiyi qəhrəmanlığa görə gəncə Buğac adı verdi.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “Dirsə xan oğlu Buğac” mətni üzrə hekayə xəritəsi tərtib edirlər. Bununla da mətnin məzmununu qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

1.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin mətnləri nə qədər diqqətlə dinlədiklərini və oxuduqlarını yoxlamağa imkan verir.

Doğru cavablar: 1 – A, 2 – B, 3 – C, 4 – B, 5 – A, 6 – C.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər dinləmə mətnindəki məlumatları qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq eyni zamanda onların söz ehtiyatını zənginləşdirməyə imkan verir. Sonda şagirdlər daha bir Oğuz igidinin adını öyrənirlər.

Doğru cavablar:

Yuxarıdan aşağı: 1. Buğac, 2. Bayandır, 4. möhkəm.

Soldan sağa: 3. meydan, 5. Dirsə. 6. hünər. İgidin adı: Beyrək.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözlün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. A (dərslük)
İllüstrasiyadan istifadə etməklə mətnin sonluğunu yazır.	Tap. B (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. C (dərslük)
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə edilmiş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dər. Köməkçi sözlər

- Dərslük: səh. 37 • İş dəftəri: səh. 23

Təlim məqsədləri

- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).
- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Verilmiş sözlərin ad, əlamət, say, varlıq anlayışı altında qruplaşdırılması
2	Dil qaydaları	Köməkçi sözlərin fərqləndirilməsi; cümlələrdə buraxılmış köməkçi sözlərin bərpası
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözləri cədvəl üzrə qruplaşdırırlar. Bəzi sözlər (*bəh-bəh, amma, və, axı, uf, çünki*) cədvəlin heç bir sütununa uyğun gəlmir.

Müəllimin nəzərinə! Birinci yarımda şagirdlərə *söz* və *anlayış* haqqında geniş məlumat verilib. Şagirdlər “anlayış” dedikdə sözlərin ifadə etdiyi ümumi leksik mənanı (*ad, əlamət, say, hərəkət*) anlaşırlar. Lakin bəzi sözlər anlayış bildirmir. İbtidai siniflərdə bu sözlər “köməkçi sözlər” adı ilə təqdim edilir.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Bunları bilməliyik” rubrikasına yönəldir. Köməkçi sözlər haqqında verilmiş məlumatları şərh edir.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələri oxuyur, hər bir sözə sual verməklə anlayış ifadə edib-etmədiyini müəyyənləşdirirlər.

4.1.3 Tapşırıq C, Ç (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə buraxılmış köməkçi sözləri məzmununa əsasən bərpa edirlər. Bununla da köməkçi sözlərin cümlədəki rolunu anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin anlayış bildirən və bildirməyən sözləri fərqləndirmə bacarığını inkişaf etdirməyə xidmət edir.

İş dəftərində verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin köməkçi sözləri fərqləndirmək bacarığının inkişafına yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Suallara əsasən ad, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri müəyyənləşdirir.	Tap. A, B, D (dərslük), tap. A, B, Ç (iş dəftəri)
Cümlələrin məzmununa əsasən buraxılmış köməkçi sözləri əlavə edir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllim növbəti dərslə nümayiş etdirmək üçün Qazan xan, Qaraca çoban və Buğacın şəklini əldə edir.

fəsil 2 EL İGİDLƏRİ İLƏ TANINAR

1-ci dər. “Səkrəyin dastanı” (I hissə)

- Dərslük: səh. 38–39
- İş dəftəri: səh. 24

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii məndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Danışarkən fəal leksikadan istifadə edir (st. 1.2.3).

Köməkçi vasitələr: Oğuz igidlərindən Qazan xan, Qaraca çoban və Buğacın şəkli.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müxtəlif Oğuz qəhrəmanlarının şəkillərinin nümayişi
2	Danışma	Tanış olduqları Oğuz qəhrəmanlarının şücaətləri haqqında söhbət
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Səkrəyin dastanı” mətninin I hissəsinin oxusu; “Söz boğçası” üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; səbəb-nəticə əlaqəli cümlələrin tamamlanması; mətnin məzmunu ilə bağlı sualların tərtib edilməsi
5	Danışma	Alqışlardan yerli-yerində istifadə edilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim Qazan xan, Qaraca çoban və Buğacın şəklini nümayiş etdirir. Şagirdlər bu şəkillərə baxır, dərslük mövzusunun təxmin edirlər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər keçən dərslərdə bir neçə Oğuz igidi haqqında məlumat alıblar. Onlar həmin igidləri xatırlayıb, onların göstərdikləri şücaətlər haqqında danışirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 “Səkrəyin dastanı” mətninin I hissəsi üzrə iş. Növbə ilə oxu. Şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Müəllim şagirdlərin oxu zamanı bir-

birini izləməsini yoxlamaq məqsədilə hər abzasın məzmununa uyğun suallar verir. Oxu zamanı tanış olmayan sözlərin mənasını izah edilir. Şagirdlər əvvəlcə sözləri kontekstə əsaslanaraq izah etməyə çalışır, daha sonra isə lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

“Söz boğçası”ndakı sözlərin düzgün izahı:

əsir – müharibədə ələ keçirilən düşmən əsgəri, zabiti və s.;

dustaq – həbs olunmuş, yaxud dustaqxanada saxlanılan adam;

bahadır – igid, cəsur, qəhrəman, pəhləvan;

yasa batmaq – çox kədərlənmək, qəmlənmək.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər məndə rast gəlinən yeni sözlərin mənalərini mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. Şagirdlər məndəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sual əvəzlərindən istifadə edərək mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edirlər.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Müəllim şagirdlərə ikinci sinifdə alqışlarla bağlı öyrəndikləri məlumatları xatırladır. Bu tapşırıq şagirdlərin aşağı siniflərdə qazandıqları nitq etiketlərindən situasiyaya uyğun istifadə etmək bacarığının möhkəmlənməsinə xidmət edir. Onlar eyni zamanda özləri də alqışlar düşünüb deyə bilirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Araşdırma (Ev-layihə tapşırığı). Şagirdlərin araşdırma bacarığının inkişafına xidmət edir. Bu cür tapşırıqların evdə icra edilməsi tövsiyə olunur. Şagirdlər növbəti dərslərdə qopuz aləti haqqında təqdimat hazırlayacaqlar. Buna görə də əvvəlcədən bu alət haqqında araşdırma aparır, məlumat toplayırlar. Yaxşı olardı ki, internetdən istifadə etmə imkanları olan şagirdlərə internet resurslarından istifadə üçün linklər verilsin. İnternetdən istifadə edə bilməyənlərə isə kitab, jurnal, ensiklopediya adları vermək olar. Şagirdlərə kömək məqsədilə konkret suallar da təqdim etmək olar:

– Qopuz necə alətdir?

- Quruluşu necədir?
- Bu musiqi aləti hansı xalqa mənsubdur?
- “Qopuz” dedikdə hansı dastan qəhrəmanları yada düşür?

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Şifahi nitqində standart ifadələrdən yerli-yerində istifadə edir.	Tap. Ç (dərslük)

2-ci dər. “Səkrəyin dastanı” (II hissə)

- Dərslük: səh. 39–40
- İş dəftəri: səh. 25

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Səkrəyin dastanı” mətninin I hissəsinin xatırlanması
2	Danışma	Tapşırıqda verilmiş sual ətrafında müzakirə
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Səkrəyin dastanı” mətninin II hissəsi üzrə iş

4	Oxuyub-qavrama	Səbəb-nəticə əlaqəli cümlələrin tamamlanması; nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyənləşdirmək
5	Yazı	Mövzu ilə bağlı məlumatların məntiqi ardıcılıqla yazılması; qopuz aləti haqqında təqdimatın hazırlanması
6 Formativ qiymətləndirmə		

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərslər oxuduqları “Səkrəyin dastanı” mətninin I hissəsi haqqında suallar verir. Bununla da keçmiş dərslər yenidən xatırlanır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Bəzən mətnlərdə kiçik detallar olur ki, oxucu diqqətindən kənar qalır. Lakin hadisələrin sonrakı gedişində məlum olur ki, bu əşyalar əsərin ideyasının, baş qəhrəmanın xarakterinin açılmasında və yaxud onun problemlərinin həll olunmasında böyük rol oynayır. Bu tapşırıqda verilmiş sualı cavablandırmaqla şagirdlərin diqqəti belə məqamlardan birinə yönəldilir. *Dədə Qorqud nə üçün Səkrəyə qopuz verir? Niyə məhz qopuz?* Bu tip tapşırıqlar şagirdlərin həm öz mövqeyini bildirmə, əsaslandırma kimi vacib bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də diqqətli oxucu kimi formalaşmalarına xidmət edir.

Oxu. Söz ehtiyatı

“Səkrəyin dastanı” mətninin II hissəsi üzrə iş. Şagirdlər mətnin II hissəsini oxuyur, tanış olmayan sözləri dəftərlərinə qeyd edirlər. Daha sonra lüğət vasitəsilə həmin sözlərin mənası araşdırılır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətndəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şeir parçasını oxuyur, bu sözlərin hansı obrazın nitqinə aid olduğunu müəyyənləşdirirlər. Mətnə uyğun epizoda istinad edərək fikirlərini əsaslandırirlər.

Doğru cavab: Şeir parçası Əkrəyin nitqinə aiddir.

Uyğun epizod: Əkrək ilə Səkrək arasındakı dialoq zamanı Əkrəyin nitqinə aid ola bilər. Əkrək

qarşısında dayanan igidin onun doğma qardaşı olduğunu anlayanda həmin sözləri söyləyir.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər bir neçə dərstdir ki, “Dədə Qorqud” dastanı əsasında işlənmiş mətnlərlə tanış olurlar. Bu mətnlərdə Oğuz igidlərinin qəhrəmanlıqlarından bəhs edilir. Onların göstərdikləri şücaətlər haqqında şagirdlərin müəyyən məlumatları var. Həmin məlumatları cədvəlin uyğun bölmələrində məntiqi ardıcılıqla yazırlar. Beləliklə, həm məzmunu mənimsədiklərini, həm də yazı bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

3.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər qopuz aləti haqqında apardıqları araşdırma nəticəsində əldə etdikləri məlumatlardan və şəkillərdən istifadə edərək təqdimat hazırlayırlar.

Diferensial təlim

Təqdimatlar üçün müxtəlif formalar seçmək olar: A4 ölçülü kağızlar üzərində, PowerPoint proqramı vasitəsilə və s.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir.	“Səkrəyin dastanı” mətninin II hissəsi
Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Dialogi mətnə nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Mövzu ilə bağlı fikirlərini məntiqi ardıcılıqla yazıda ifadə edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dər. Mürəkkəb cümlə

• Dərslük: səh. 41 • İş dəftəri: səh. 26

Təlim məqsədləri

- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur (st. 4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlə haqqında biliklərin (bitkin fikir bildirməsi) xatırlanması
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb cümlə haqqında məlumatın şərh; mürəkkəb cümlələrin fərqləndirilməsi; mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrinin müəyyənləşdirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş söz sıralarına yönəldir və soruşur:

– Hansı bənddə verilmiş söz sırasında fikir ifadə olunub? (Doğru cavab: Ç)

– Bitmiş fikir ifadə edən söz sırasına nə deyilir? (Cümlə)

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Müəllim bu rubrikada mürəkkəb cümlə haqqında verilmiş məlumatları şərh edir. Şagirdlər aşağı siniflərdə cümlə anlayışı ilə tanış olmuşlar. Cümlənin fikir ifadə etdiyini bilirlər. Bu dərstdə isə bəzi cümlələrdə bir deyil, bir neçə fikrin ifadə olunduğu haqda məlumat alırlar.

4.1.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin “Bunları bilməliyə” rubrikasında mürəkkəb cümlə haqqında aldıkları biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib. Şagirdlər qarışıq verilmiş cümlələr içərisindən mürəkkəb cümlələri seçməklə onu fərqləndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavablar: 1, 3, 4.

Müəllimin nəzərinə! Mürəkkəb cümlənin tərkibindəki fikirləri ayırmaq bacarığını formalaşdırmaq üçün ilk tapşırıqları kollektiv şəkildə, cümlələri lövhəyə yazaraq izah etmək məqsədəuyğundur. Məsələn: 1. Yaz gəldi, bağçada güllər açdı. Bu cümlədə iki fikir var: 1. Yaz gəldi. 2. Bağçada güllər açdı.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər müxtəlif sütunlarda verilmiş fikirlərlə tanış olur, məzmunca uyğun gələnəri bir cümlədə birləşdirərək mürəkkəb cümlə yaradırlar.

Doğru cavablar: 1 – b, 2 – a, 3 – ç, 4 – c.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirlərə daha bir fikir əlavə edərək mürəkkəb cümlə yaradırlar.

Məsələn:

1. *Külək əsir, yarpaqlar yerə tökülür.*

2. *Müəllim sual verir, şagirdlər onu cavablandırirlar.*

3. *İşıqforun yaşıl işığı yandı, maşınlar hərəkət etdilər.*

4. *Nihadın yeddi yaşı oldu, dostu onu təbrik etdi.*

5. *Mina dərslərini bitirdi, atası onu parka aparadı.*

Tapşırıq A, B, C, Ç (iş dəftəri). İş dəftərində verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin mürəkkəb cümlə haqqında öyrəndikləri biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mürəkkəb cümlələri fərqləndirir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Cümlələrin məzmunu arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə yaradır.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Verilmiş fikrin məzmununa uyğun daha bir fikir əlavə edərək mürəkkəb cümlə yaradır.	Tap. Ç (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)

1-ci dər. “Ağ atlı oğlan” (I hissə)

• Dərslük: səh. 42–43 • İş dəftəri: səh. 27

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Sözü mənalarını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 2.1.1).
- Bədii məndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st. 3.1.2).
- Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli esse yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Danışma	Tapşırıqda verilmiş fikirlə bağlı münasibətin bildirilməsi
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsinin oxusu; söz ehtiyatı üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Səbəb-nəticə əlaqəli cümlələrin tamamlanması; mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması
5	Yazı	Məndəki bir obrazın dilindən digər obraza məktub yazılması; “Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsi üzrə rəy yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə aşağı sinifdə oxuduqları nağılları xatırladıb soruşur:

– *Hansı nağıl qəhrəmanlarını tanıyırsınız? Hansı nağıl qəhrəmanı Vətəninin, el-obasının dar günündə köməyə çatır, ağı, gücü hesabına Vətəni xilas edir? (2-ci sinif. “Biləndərin nağılı”)*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş “Qəhrəmanlıq alınmır, qazanılır” ifadəsini izah etməyə, bu fikir haqqında öz mövqə-

lərini bildirməyə çalışırlar. Oxuduqları, dinlədikləri mətnlərdən, müşahidə etdikləri hadisələrdən nümunələr gətirməklə öz fikirlərini əsaslandırırlar. Müəllim şagirdlərə fikirlərini tam izah edə bilmələri üçün əlavə yönəldici suallar da verə bilər:

– *Qəhrəmanlıq nədir? Eşitdiyiniz, oxuduğunuz əsərlərdən nümunələr gətirin.*

– *Bəzən kimsə başqasının qəhrəmanlığını öz adına çıxmaq istəyir. Buna münasibətinizi bildirin.*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Ağ atlı oğlan” mətni üzrə iş. Rollu oxu.

Əvvəlcə şagirdlər müəyyən vaxt ərzində “Ağ atlı oğlan” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hissləri təsəvvür edirlər. Daha sonra müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür: müəllif, mehtər, Xanbala, Nərbala, Daşgüvar şah. Bu dəfə şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan yerində, düzgün istifadə etmələrinə diqqət edir, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə necə səsləndirmələrini müşahidə edir.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”ndakı sözlərin (*bəsləmək, yabı, çalimsiz, qulun, kəhər, hasil olmaq, qurşaq tutmaq*) mənasını kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Sözlərin izahı:

bəsləmək – qulluq etmək;

yabı – arıq, əldən düşmüş, yaraşıqsız at;

çalimsiz – arıq, bədəncə zəif;

qulun – körpə at balası;

kəhər – açıq-şabalıdı rəng (at haqqında);

hasil olmaq – əldə etmək;

qurşaq tutmaq – güləşmək.

Qeyd: Sonuncu ifadə frazeologizmdir. Müəllim bu ifadəni izah edərkən “qurşaq” sözünü izah edir və güləşçilərin çox zaman qurşaqdan yapışaraq güləşdiklərini bildirir.

2.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər lüğətdən istifadə edərək tapşırıqda verilmiş “qulun”, “kəhər”, “madyan”, “dayça” və “yabı” sözlərinin mənasını araşdırır və müqayisə edirlər.

Qulun – körpə at balası;

Kəhər – açıq-şabalıdı rəngli at;

Madyan – dişi at;

Dayça – bir yaşlı erkək at balası;

Yabı – arıq, əldən düşmüş, yaraşıqsız at.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətndəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını yoxlamaq mümkündür. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları oxuyur, mətndən cavabını tapa bilmədikləri sualları seçirlər.

– *Mehtərin adı nə idi?*

– *Hadisələr hansı ölkədə baş verir?*

– *Nərbala atını necə adlandırmışdı?*

Müəllimin nəzərinə! Mətnə “*Nərbala döyüşə niyə niqabla çıxdı?*” sualının da birbaşa cavabı yoxdur. Lakin məzmunundan çıxış edərək şagird bu sualın cavabını təxmin edə bilər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq Ç (dərslük). 2-ci sinifdə şagirdlər əməli yazı nümunəsi ilə, məktubla tanış olublar. Bu dərstdə müəllim şagirdlərin diqqətini Səlim şahın Daşgüvar şaha göndərdiyi xəbərə yönəldir: “Bir gün qonşu ölkənin hökmdarı Səlim şah hücum çəkib şəhərin yaxınlığında düşərgə qurdu. Daşgüvar şaha xəbər göndərdi ki, pəhləvan yarışı keçirsinlər. Kimin pəhləvanı qalib gəlsə, şəhər onun olsun”. Yönəldici suallarla şagirdlərin diqqətini mətndəki əsas məqamlara cəlb edir.

– *Səlim şahın məqsədi nədir?*

– *Səlim şah nə istəyir?*

– *Səlim şahın şərti nədir?*

Bu suallar şagirdlərə məktubun mətnini (məzmununu) təsəvvür etməyə kömək edəcək. Şagirdlər mətnin tərkib hissələrinin ardıcılığına əməl etməklə Səlim şahın dilindən Daşgüvar şaha məktub yazırlar.

Diferensial təlim

Müəllim çətinlik çəkən şagirdlərə məktubun məzmununa aid hazır cümlələri qeyri-ardıcıl şəkildə təqdim edə bilər. Şagirdlər həmin cümlələrin düzgün ardıcılığını bərpa edərək məktub yaza bilərlər.

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər artıq 2-ci sinifdə dinlədikləri və yaxud oxuduqları mətn

haqqında rəy yazmaq bacarığına yiyələnmişlər. Bu tapşırıq vasitəsilə həmin bacarıq möhkəmləndirilir, daha da inkişaf etdirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz münasibətini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səs-ləndirir.	“Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsi (dərslük)
Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını izah edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Oxuduğu, dinlədiyi mətnin məzmununu genişləndirmək üçün təxəyyülünə uyğun kiçikhəcmli mətn yazır.	Tap. Ç (dərslük)
Oxuduğu mətn haqqında rəy yazaraq öz münasibətini bildirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllimə lövhədə nümayiş etdirmək üçün dərsləyin 44-cü səhifəsində verilmiş obrazlar xəritəsini iri formatda hazırlamaq tövsiyə edilir.

2-ci dər. “Ağ atlı oğlan” (II hissə)

- Dərslük: səh. 44
- İş dəftəri: səh. 28

Təlim məqsədləri

- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).

Köməkçi vasitələr: Lövhədə nümayiş etdirmək üçün iri formatda obrazlar xəritəsi.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Oxuyub-qavrama	“Ağ atlı oğlan” mətninə istinad edərək Xanbala obrazının təhlili
3	Dinləmə	“Ağ atlı oğlan” mətnindən “Ov səhnəsi”
4	Oxuyub-qavrama	Obrazlar xəritəsinin tərtib edilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərslə oxuduqları “Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsi haqqında suallar verir. Bununla da keçmiş dərslə yenidən xatırlanır.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə obrazların xarakteri və davranışları müzakirə edilir, “Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsindən uyğun epizodlar xatırlanmaqla fikirlər əsaslandırılır.

Xanbala kobud və təkəbbürlüdür.

Uyğun epizod: Mehtər boz rəngli bir qulunu göstərərək dedi:

- Bircə il bu quluna yaxşı qulluq olunsa, cıdırda ona çatan at olmaz.
- Bu yabını oğlun Nərbalaya saxla, – deyər Xanbala başqa at seçdi.

Əsaslandırma: Xanbala özünü mehtərin oğlundan üstün tutur, özünə yaraşdırmadığını ona layiq görür. Xanbala özündən böyük insanla kobudcasına danışır.

Padşah ədalətsizdir.

Uyğun epizod: Pəhləvan yarışının keçiriləcəyini eşidən Nərbala padşahın hüzuruna gəlib baş əydi:

- Qibleyi-aləm, icazə verin, sabahki döyüşə mən çıxım.
- Şir kimi oğlanlarıma nə gəlib ki, ölkəmi mehtər oğlu xilas eləsin, – deyər şah dilləndi.

Əsaslandırma: Padşah ədalətsiz qərar verir, insanlar arasında ayrı-seçkilik qoyur. Nərbalanın mehtər oğlu olduğu üçün yarışda iştirak etməsinə icazə vermir.

Nərbala vətənpərvərdir.

Uyğun epizod: Ağ atlı oğlan Daşgüvar padşaha yaxınlaşdı, niqabını üzündən açdı:

- Qibleyi-aləm, məni qəhrəmanlığa layiq görməsən də, Vətən torpaqlarımızı təhlükəyə ata

bilməzdim. Qəhrəmanlıq var-dövlətlə, taxt-tacla alınmır, döyüş meydanında qazanılır.

Əsaslandırma: Padşah Nərbalaya mehtər oğlu olduğu üçün yarışda iştirak etməsinə icazə verməyə də, o, üzünü gizlədib döyüş meydanına girir. Vətən torpaqlarını işğaldan azad edir.

“Yadda saxla” rubrikası. Bu rubrikada obrazlar xəritəsi haqqında məlumat verilib ki, bu da obrazları təhlil etməyə kömək edir. Mətnə iştirak edən obrazların düzgün səciyyələndirilməsi oxuyub-qavrama bacarığının əsas göstəricilərindən biridir. Bu bacarıq mətnin ideyasının düzgün müəyyənləşdirilməsində mühüm rol oynayır.

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərdə obrazlar xəritəsinin hazırlanması bacarığının formalaşdırılmasına xidmət edir. Öyrədici tapşırıq olduğu üçün kollektiv formada yerinə yetirilməsi daha məqsədəuyğundur. Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş cümlələrə yönəldir. Daşgüvar şah haqqında verilmiş cümlələr oxunur və obrazlar xəritəsinin uyğun bölməsinə əlavə edilir.

1. *Obrazın təqdimatı:* Daşgüvar hökmdardır.

2. *Xüsusiyyəti:* Daşgüvar şah ədalətsizdir.

Əsaslandırılması: Mehtər oğlu olduğu üçün Nərbalaya döyüşmək üçün icazə vermədi.

3. *Keçirdiyi hisslər:* Qəzəblənir.

Əsaslandırılması: Oğlanlarının uduzduğunu gören şah qəzəbdən dodaqlarını çeynəyirdi.

4. *Yadda qalan sözləri:* Şir kimi oğlanlarıma nə gəlib ki, ölkəmi mehtər oğlu xilas eləsin!

Dinləmə. Oxuyub-qavrama

1.1.1, 2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “Yadda saxla” rubrikasında obrazlar xəritəsi haqqında məlumat aldıqdan sonra bu bacarıq dinləmə mətni vasitəsilə tətbiq olunur. Müəllim “Ağ atlı oğlan” mətnindən ov səhnəsini təsvir edən abzası səsləndirir:

“Ağ atlı oğlan” mətnindən “Ov səhnəsi”

Şahzadələr, Xanbala və Bəybala tez-tez ova çıxırdılar. Mehtərin oğlu Nərbalanı da özləri ilə götürürdülər ki, onlara qulluq eləsin: vurulan heyvanları gətirsin, çadır qursun, ocaq qalasin, yemək bişirsin.

Bir dəfə, necə oldusa, qəfildən kolların arasından bir şir çıxıb Xanbalanın üstünə atıldı. Şir nəhəng pəncələri ilə Xanbalanın boğazından yapışdı. Bu zaman Nərbala uzaqda idi: ocaq qalamaq üçün odun toplayırdı. Bəybala isə Xanbalanın ya-

xınlığında idi. Amma şiri gören kimi qardaşını qoyub qaçdı. Xanbala elə qışqırırdı ki, səsi bütün meşəyə əks-səda salırdı. Xanbalanın səsinə eşidən Nərbala özünü köməyə yetirdi. Şirlə əlbəyaxa oldu. Xanbalanı ölümdən xilas etdi.

Xanbala çaşıb-qalmışdı. Doğma qardaşı onu atıb qaçmışdı. Bəyənmədiyi, yuxarıdan aşağı baxdığı mehtər oğlu isə özünü ona görə təhlükəyə atmışdı. Fikirləşəndə ki bu hadisəni eşidən hər kəs Nərbalanın qəhrəmanlığından danışacaq, paxıllıqdan ürəyi partlayırdı. Odur ki üzünü Nərbalaya tutub dedi:

– Bura bax, mehtər oğlu, bu hadisədən heç kimin xəbəri olmamalıdır. Onsuz da yazıq bir mehtər oğlunun şahzadəni xilas etməsinə heç kim inanmaz.

Özü isə şirin dərisini soyub çiyinə aldı, qalibana şəkildə saraya tərəf yollandı.

Şəhərdə hamı Xanbalanı alqışladı, onun cəsarətinə əhsən dedi.

Dərslükdəki tapşırıq şifahi şəkildə yerinə yetirilir. Müəllim yönəldici suallarla şagirdlərə kömək edir:

– Xanbala kim idi?

– Xanbalanın xarakteri necə idi? Dinlədiyiniz abzasdakı hansı epizodla bunu əsaslandırma bilərsiniz?

– Xanbala hansı hissləri keçirdi? Hansı epizodla bunu əsaslandırma bilərsiniz?

– Dinlədiyiniz abzasda Xanbalanın hansı sözləri diqqətinizi daha çox cəlb etdi, yadınızda qaldı?

– Xanbala obrazına münasibətiniz necədir? Niyə? Fikrinizi əsaslandırın.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər dərslükdə təqdim edilmiş C tapşırığını şifahi yerinə yetirdikdən sonra iş dəftərindəki tapşırığı sərbəst şəkildə yazırlar. İş dəftərindəki tapşırıq şagirdlərin obrazlar xəritəsi ilə bağlı qazandıqları bilikləri yoxlamağa imkan verir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri və ya davranışı haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. A, C (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə obrazlar xəritəsi tərtib edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)

3-cü dər. Mürəkkəb cümlədə vergül və bağlayıcılar

- Dərslük: səh. 45
- İş dəftəri: səh. 29

Təlim məqsədləri

- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında vergül işarəsindən istifadə edir (st. 4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Buraxılmış sözləri əlavə etməklə cümlənin bərpa edilməsi
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bir-birinə bağlamağa kömək edən sözlər haqqında məlumatın verilməsi; <i>ki, amma, ancaq, lakin, çünki</i> bağlayıcıları işlənən cümlələrdə vergülün yerinin müəyyənləşdirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş cümlələrə yönəldir. Şagirdlər cümlələri oxuyur və buraxılmış köməkçi sözləri bərpa edirlər. Beləliklə, şagirdlərin diqqəti bu sözlərə yönəlir.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər artıq “mürəkkəb cümlə” anlayışı ilə tanış olmuşlar. Müəllim bu rubrikada mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bir-birinə bağlamağa kömək edən sözlər haqqında məlumat verir. Belə sözlərin *bağlayıcı* adlandığını izah edir. Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında həm vergüldən, həm də bağlayıcıdan istifadə edilməsi nümunələr əsasında şərh olunur.

Məsələn: “Göy guruldadı, yağış yağdı” mürəkkəb cümləsinin tərkib hissələri arasında yalnız vergüldən istifadə edilib. “Göy guruldadı və yağış yağdı”, “Həsən dərsi izah etdi, lakin Səlim anlamadı”, “Günəş ətrafı əvvəlki kimi isitmirdi, çünki qış gəlmişdi” cümlələrində isə *və, lakin, çünki* bağlayıcılarından istifadə edilib.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin bağlayıcılar haqqında

aldıqları məlumatların möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Doğru cavablar:

Dərslükdəki B tapşırığının düzgün cavabları: 2-ci və 3-cü cümlələr.

İş dəftərindəki A tapşırığının düzgün cavabları: 2-ci, 4-cü, 5-ci və 6-cı cümlələr.

4.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələri oxuyur və cümlənin məzmununa əsasən buraxılmış bağlayıcıları artırirlər.

Doğru cavablar: 1. Çünki; 2. Amma, ancaq, lakin bağlayıcılarından biri; 3. Və; 4. Çünki; 5. Və; 6. Amma, ancaq, lakin bağlayıcılarından biri.

“Diqqət et” rubrikası (dərslük). Şagirdlərin diqqəti bağlayıcıların vergüllə işlənməsi qaydalarına yönəlir. Nümunələr əsasında vergül işarələrinin cümlədə yeri izah edilir.

4.1.5 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdə buraxılmış bağlayıcıları bərpa edir, uyğun yerlərdə vergül işarəsini qoyurlar. Bu tapşırıqlar şagirdlərdə mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında vergülün yerini düzgün müəyyənləşdirmək bacarığını inkişaf etdirir.

Dərslükdəki C tapşırığının düzgün cavabları: 1. Və; 2. Ona görə də; 3. Amma, ancaq, lakin bağlayıcılarından biri; 4. Çünki; 5. Ona görə də.

İş dəftərindəki C tapşırığının düzgün cavabları: *Günəş artıq az-az görünür, çünki payız gəlib. Payızda Yer Günəşdən uzaqlaşır, ona görə də istilik azalır. Soyuq küləklər əsir və tez-tez yağışlar yağır. Bəzi quşlar isti ölkələrə köçür, amma sərçə öz Vətəninə tərk etmir.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Tərkib hissələri arasında bağlayıcı işlənən mürəkkəb cümlələri seçir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcıyı müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

Ki, amma, ancaq, lakin, çünki bağlayıcıları işlənən cümlələrdə vergülün yerini müəyyən edir.

Tap. C (dərslük),
tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Bölmənin giriş dərslində Cavad xan haqqında təqdim edilmiş məlumat vərəqini iri formatda hazırlamaq tövsiyə edilir.

fəsil

4

QƏHRƏMANLAR UNUDULMUR

1-ci dərs. “Cavad xan” (I hissə)

• Dərslük: səh. 46–48 • İş dəftəri: səh. 30

Təlim məqsədləri

- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Sözü mənalarını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).

Köməkçi vasitələr: Lövhədə nümayiş etdirmək üçün Cavad xan haqqında iri formatda məlumat vərəqi.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cavad xan haqqında məlumat vərəqinə əsasən Cavad xan haqqında məlumatların xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	Cavad xan haqqında əlavə məlumatlar almaq məqsədilə sualların tərtibi
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Cavad xan” mətninin I hissəsinin oxusu; söz ehtiyatı üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; mətnin abzasları ilə yarımbaşlıqların uyğunlaşdırılması
5	Oxu. Söz ehtiyatı	“Cavad xan” mətninin II hissəsinin oxusu; söz ehtiyatı üzrə iş
6	Oxuyub-qavrama	Mətnə cavabı olmayan sualların müəyyənləşdirilməsi
7	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mətnə çəkilmiş illüstrasiyalarla uyğunlaşdırılması
8	Oxuyub-qavrama	Obrazlar xəritəsinin tərtibi
9	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim bölmənin giriş dərində Cavad xan haqqında təqdim edilmiş məlumat vərəqini bir daha şagirdlərə nümayiş etdirir. Yöndüci suallar verməklə Cavad xan haqqında öyrəndikləri məlumatları xatırladır.

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim lövhədə ikisü-
tunlu cədvəl çəkir. Sütunun birinə “Nə öyrən-
dim?”, digərinə isə “Daha nə bilmək istədim?”
başlıqlarını yazır. Şagirdlər bölmənin giriş dər-
sində Cavad xan haqqında verilmiş məlumat
vərəqinə istinad edərək Cavad xan haqqında öy-
rəndikləri məlumatları cədvəlin “Nə öyrəndim?”
bölməsinə qeyd edirlər. Daha sonra şagirdlər
Cavad xan haqqında əlavə məlumat almaq üçün
suallar tərtib edib cədvəlin “Daha nə bilmək is-
tədim?” bölməsinə yazırlar. Sonra sualları oxu-
yurlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Cavad xan” mətninin I hissəsi üzrə iş.

Şagirdlər növbə ilə “Cavad xan” mətninin I his-
səsini ucadan, aydın səslə oxuyurlar.

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz
boğçası”ndakı sözlərin (*əlverişli, önəmli, pənah
gətirmək, himayə, satqınlıq, göydəndüşmə, şirnik-
ləndirmək*) mənasını kontekstə əsasən təxmin
edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasi-
təsilə dəqiqləşdirirlər. Sözlərin dəqiq mənası:

- əlverişli* – yararlı, uyğun;
- önəmli* – vacib, mühüm;
- pənah gətirmək* – kömək, imdad istəmək;
- himayə* – daha zəif olanı qoruma; qayğı;
- satqınlıq* – namərdlik, xainlik;
- göydəndüşmə* – təsadüfi, gözlənilməz;
- şirnikləndirmək* – daha da həvəs oyatmaq.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıq-
dakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da
mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda
verilmiş yarımbaşlıqları oxuyur və mətnin nömrə-
lənmiş abzasları ilə uyğunlaşdırırlar. Tapşırıq
yarımbaşlıqların mətndəki rolunu müəyyənləş-
dirmək bacarığını inkişaf etdirməyə yönəlib.

“Cavad xan” mətninin II hissəsi üzrə iş. Şa-
girdlər növbə ilə “Cavad xan” mətninin II hissəsini
ucadan, aydın səslə oxuyurlar.

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz
boğçası”ndakı sözlərin (*bürç, müqavimət, başsağ-
lığı, çərkəzi, əbədləşdirmək, türbə*) mənasını
kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə
təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.
Sözlərin dəqiq mənalrı:

- bürç* – qədim şəhər hasarının üzərində mü-
şahidə və müdafiə qülləsi; qala çıxıntısı;
- müqavimət* – hücum, təzyiqa, təsirə qarşı güc
göstərmə;
- başsağlığı* – yaxın adamı ölmüş bir şəxsə, ya
ailəyə təsəlli vermə, səbir vermə;
- çərkəzi* – Qafqaz xalqlarının geydikləri döşü
vəznəli uzun kişi geyimi (milli paltarı);
- əbədləşdirmək* – daim nəsillərin xatirəsində
yaşatmaq, həmişəlik xatirə qoymaq;
- türbə* – böyük şəxslərin qəbirləri üzərində ti-
kilən və sonradan çox vaxt ziyarətqah olan bina;
məqbərə, mavzoley.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıq vasitə-
silə şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə oxuduq-
larını yoxlamaq mümkündür. Şagirdlər tapşırıqda
verilmiş sualları oxuyur, mətndən cavabını tapa
bilmədikləri sualı seçirlər.

Doğru cavab: 3.

Qeyd: “Ruslar Gəncəyə neçənci ildə hücum
ediblər?” sualının cavabı mətnin 1-ci hissəsində-
dir. (Mətnin əvvəli: “1804-cü il idi. Rusiya Azər-
baycanı ələ keçirməyə çalışırdı”.)

Söz ehtiyatı

2.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər yeni öy-
rəndikləri sözləri mətnə çəkilməmiş illüstrasiyalarla
uyğunlaşdırır və bununla da sözlərin mənasını
anladıklarını nümayiş etdirirlər.

2.2.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagird-
lərdə obrazlar xəritəsinin hazırlanması bacarığının
möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Şagirdlərin
cavabları təxminən belə ola bilər:

1. *Obrazın təqdimatı:* Cavad xan 1786–1804-cü
illərdə Gəncə xanı olub.

2. *Xüsusiyyəti:* Cavad xan cəsurdur, vətənpər-
vərdir.

Əsaslandırılması: Gəncəni son nəfəsinə qədər
rus qoşunundan müdafiə edir. Vətən uğrunda şə-
hid olur.

3. *Keçirdiyi hisslər:* Qəzəblənir.

Əsaslandırılması: Sisyanovun Gəncəni təslim
etmək haqqında məktubu oxuyarkən qəzəblənir.

4. *Yadda qalan sözləri*: Bu xəyaldan əl çək! Gəncəyə yalnız meyitimin üstündən keçə bilərənsən! Mən öləndən sonra, özgə cür yox!

Araşdırma (Ev-layihə tapşırığı)

Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıq evdə yerinə yetirmək üçün nəzərdə tutulub. Şagirdlərin araşdırma bacarığının inkişafına xidmət edir. Müəllim şagirdləri dörd qrupa ayırır. Hər bir qrup bir mövzu haqqında araşdırma aparır:

I qrup: Gəncə qapıları

II qrup: Gəncə xanlığı

III qrup: Gəncə qalası

IV qrup: General Sisyanov

Şagirdlər növbəti dərstdə sinifdə topladıqları məlumatlar əsasında faktlar xəritəsi hazırlayacaqlar. Buna görə də əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş mövzular haqqında araşdırma aparır, məlumat toplayırlar. Yaxşı olardı ki, internetdən istifadə etmə imkanları olan şagirdlərə internet resurslarından istifadə üçün linklər verilsin. İnternetdən istifadə edə bilməyənlərə isə kitab, jurnal, ensiklopediya adları vermək olar. Şagirdlərə kömək məqsədilə yönəldici suallar da vermək olar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük)
Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur.	“Cavad xan” mətni (dərslük)
Mətnədə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B, Ç (dərslük)
Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir.	Tap. C (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. D (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə obrazlar xəritəsi tərtib edir.	Tap. A (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Cavad xan” (II hissə)

• Dərslük: səh. 48 • İş dəftəri: səh. 31

Təlim məqsədləri

- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Mövzu üzrə apardığı araşdırmaların nəticələrini təqdim edir (st. 1.2.2).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Keçən dərstdə oxunmuş mətnlərin xatırlanması
2	Danışma	“Ağ atlı oğlan” və “Cavad xan” mətnlərinin müqayisəsi; mövzu ilə bağlı şifahi təqdimat
3	Yazı	II Qarabağ müharibəsi haqqında faktlar xəritəsinin tərtib edilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərstdə oxuduqları “Cavad xan” və “Ağ atlı oğlan” mətnlərinin məzmunu haqqında suallar verir. Bununla da həmin mətnlər yenidən xatırlanır.

Danışma

1.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırmaqla “Cavad xan” və “Ağ atlı oğlan” mətnləri müqayisə edilir. Tapşırığın məqsədi şagirdlərin diqqətini hadisələrin dəqiq vaxtı, yeri göstərilən mətnə yönəltməkdir.

Bu dərstdə tarixi faktlarla zəngin mətnlərin oxusu haqqında məsləhətlər verilir. Belə mətnləri oxuyarkən hadisələrin baş verdiyi yer və zaman, hadisələrin iştirakçısı olan tarixi şəxsiyyətlər haqqında araşdırma apararaq əlavə məlumatlar toplamaq olar.

1.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Keçən dərs şagirdlər “Cavad xan” mətnini oxuyublar. Bu mətnədə Gəncənin işğal edilməsi tarixi hadisəsi əks edilib. Şagirdlərə bu tarixi hadisəni daha dəqiq təsvir etmək üçün hadisələrin baş verdiyi yer – Gəncə xanlığı, Gəncə qalası, Gəncə qapıları və hadisənin iştirakçısı olan Sisyanov haqqında araşdırma aparmaq tapşırılıb. Qruplar topladıqları məlumatlara

əsasən Gəncənin işğalı haqqında faktlar xəritəsi tərtib edəcəklər.

Müəllimin nəzərinə! Bu tapşırığı kollektiv şəkildə yerinə yetirmək tövsiyə edilir. Müəllim lövhədə aşağıdakı yarımbaşlıqları qeyd edə bilər:

1. *Tarixi hadisənin adı:* Gəncənin işğalı
2. *Hadisənin baş verdiyi ərazi:* Gəncə xanlığı, Gəncə qapıları, Gəncə qalası
3. *Hadisənin iştirakçıları olan tarixi şəxsiyyətlər:* Cavad xan, Sisyanov

Daha sonra şagirdlərə araşdırdığı məlumatları bu hadisə ilə əlaqələndirmək üçün yönəldici suallar verə bilər:

1. *Gəncə xanlığı haqqında hansı əlavə məlumatlar topladınız?*
2. *Gəncə qapıları, Gəncə qalası haqqında nə bilirsiniz?*
3. *Sisyanov haqqında hansı məlumatlarınız var?*

Dinləmə. Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tarixi

faktlarla zəngin mətnlərlə işləmək haqqında məlumat alıblar. Eyni zamanda onlar I bölmədə mətni dinləyərkən qeyd götürmək bacarığına yiyələniblər. Bu bilik və bacarıqlar növbəti mərhələdə dinləmə mətni üzrə iş zamanı tətbiq olunur. Müəllim “Dəmir yumruq” mətnini bir dəfə səsləndirir. Daha sonra şagirdlərin diqqətini tapşırıqdakı cədvələ yönəldir. Şagirdlər cədvəlin bölmələri ilə tanış olurlar. Hansı yarımbaşlıqlara aid qeyd götürəcəklərini müəyyənləşdirirlər. Bundan sonra müəllim dinləmə mətnini bir daha asta-asta oxuyur. Şagirdlər cədvəlin bölmələrinə uyğun qeydlər götürürlər.

“Dəmir yumruq” mətni üzrə iş

Tabii sərvətlərlə zəngin olan Qarabağ Azərbaycanın ən qədim guşələrindən biridir. Mənfur qonşumuz Ermənistan əslər boyu bu torpaqlara göz dikib, əl uzadıb. 1992-ci ilin fevral ayından başlayaraq 1993-cü ilin oktyabrın 10-a kimi Dağlıq Qarabağ və ona bitişik 7 rayonumuzu işğal edib.

Azərbaycan dövləti heç zaman müharibə tərəfdarı olmayıb. İşğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarını geri qaytarmaq üçün ulu öndər Heydər Əliyev, sonralar isə prezident İlham Əliyev daim sülh danışıqları aparıb. Lakin işğalçı Ermənistan sülh yolunu deyil, müharibəni seçib.

2020-ci il sentyabrın 27-si Ermənistan tərəfi Azərbaycanın sərhəd rayonlarını yenidən atəşə tutdu. Bu, səbir kasasının daşması üçün sonuncu damla idi. Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev işğal olunmuş torpaqları geri qaytarmaq üçün hərbi əməliyyata başlamaq əmrini verdi. Bu əməliyyat “Dəmir yumruq” adlandı.

Hər bir Azərbaycan vətəndaşı Vətən uğrunda yumruq kimi birləşdi. Sentyabr ayının 27-dən başlayan II Qarabağ müharibəsi noyabr ayının 10-da Azərbaycan ordusunun qələbəsi ilə bitdi. 44 gün davam edən müharibə ərzində oktyabrın 4-ü Cəbrayıl, oktyabrın 17-si Füzuli, oktyabrın 20-si Zəngilan, oktyabrın 25-i Qubadlı, noyabrın 8-i Şuşa, noyabrın 20-si Ağdam, noyabrın 25-i Kəlbəcər və dekabrın 1-i Laçın rayonu işğaldan azad edildi.

Azərbaycanın döyünən qəlbi Şuşa şəhəri uğrunda gedən döyüşləri xarici ölkələrin jurnalistləri belə təsvir edirlər: “Azərbaycan əsgərləri Şuşaya çatmaq üçün sıldırım qayaları aşırıdılar. Onlar Şuşanı tanksız, topsuz, dronsuz, sadəcə, əlbəyaxa döyüşlə aldılar”. Şuşa uğrunda gedən döyüşlərdə, əsasən, Azərbaycanın Xüsusi Təyinatlı Qüvvələri iştirak edirdilər. Bu qüvvələrə Hikmət Mirzəyev, Zaur Məmmədov, Tehran Mənsimov kimi komandanlar rəhbərlik edirdilər. Şuşanın işğaldan azad edildiyi gün, yəni noyabrın 8-i Azərbaycanda Zəfər Günü elan edildi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. A (dərslük)
Mövzu ilə bağlı araşdırmalar apararaq təqdimatlar edir.	Tap. C (dərslük)
Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dər. Bağlayıcıların növləri

- Dərslük: səh. 49 • İş dəftəri: səh. 32

Təlim məqsədləri

- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Buraxılmış bağlayıcıları əlavə etməklə cümlənin bərpa edilməsi
2	Dil qaydaları	Bağlayıcıların məna növləri haqqında məlumatların şərh
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş cümlələrə yönəldir. Şagirdlər cümlələri oxuyur və buraxılmış bağlayıcıları bərpa edirlər. Beləliklə, şagirdlər başa düşürlər ki, bağlayıcının seçimi cümlənin tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsindən asılıdır.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Şagirdlər artıq *bağlayıcı* termini ilə tanışdırlar. *Və, amma, ancaq, lakin, çünki, ona görə də* bağlayıcılarından nitqlərində istifadə edirlər. Bu dərstdə isə “Bunları bilməliyə” rubrikasında bağlayıcıların mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə uyğun istifadə edilməsi haqqında məlumatlar şərh edilir.

Məsələn: *“Payız gəldi və yarpaqlar saraldı”* mürəkkəb cümləsinin tərkibindəki fikirlər bir-birinin davamı kimi verilib. *“Payız gəldi, amma yarpaqlar hələ saralmamışdı”* cümləsində fikirlər qarşılaşdırılır, *“Yarpaqlar saralmışdı, çünki payız gəlmişdi”* cümləsində isə fikirlər arasında səbəb-nəticə əlaqəsi var.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin “Bunları bilməliyə” rubrikasından bağlayıcıların növləri haqqında öyrəndikləri biliklərin tətbiqinə imkan yaradır.

Doğru cavablar: B tapşırığı (dərslük):

Birləşdirir – 1-ci və 5-ci cümlələr

Qarşılaşdırır – 2-ci cümlə

Səbəbini ifadə edir – 3-cü və 4-cü cümlələr

Doğru cavablar: A tapşırığı (iş dəftəri):

Birləşdirir – 2-ci və 4-cü cümlələr

Qarşılaşdırır – 3-cü və 5-ci cümlələr

Səbəbini ifadə edir – 1-ci və 6-cı cümlələr.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər həm mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrini müəyyənləşdirir, həm də tərkib hissələri arasında uyğun bağlayıcılardan istifadə edirlər.

Doğru cavablar: C tapşırığı (dərslük):

1 – c: *Yaz gəldi və buzlar əridi.*

2 – a: *Müəllim bir də izah etdi, çünki Sara yaxşı anlamamışdı.*

3 – b: *Qar yağmışdı, amma hava soyuq deyildi.*

Doğru cavablar: B tapşırığı (iş dəftəri):

1 – c: *İldırım çaxdı və hər tərəf işıqlandı.*

2 – a: *Hava soyuq deyildi, amma uşaq üşüyürdü.*

3 – b: *Telefonları söndürdük, çünki tamaşa başlamışdı.*

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə uyğun bağlayıcılardan istifadə etmək bacarığını möhkəmləndirir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqda mürəkkəb cümlənin tərkib hissəsi olan bir fikir verilib. Şagirdlər istifadə olunan bağlayıcıya əsasən daha bir fikir artıraraq mürəkkəb cümlə yaradırlar. Beləliklə, bağlayıcıların məna növlərini anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bağlayıcıları növlərinə görə qruplaşdırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Bağlayıcının növünə əsasən mürəkkəb cümlə qurur.	Tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllimə prezident İlham Əliyevin Qarabağ müharibəsi haqqında çıxışlarından kadrlar hazırlamaq tövsiyə edilir.

1-ci dər. “Bura Vətəndir” (I və II hissə)

• Dərslük: səh. 50–52 • İş dəftəri: səh. 33

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Sətiraltı fikir və informasiyanı izah edir (st. 2.2.3).
- Mətnə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir (st. 2.2.4).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Köməkçi vasitələr: Prezident İlham Əliyevin Qarabağ müharibəsi haqqında çıxışlarından hazırlanmış kadrlar.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Prezident İlham Əliyevin Qarabağ müharibəsi haqqında çıxışlarından hazırladığı kadrların nümayişi
2	Danışma	Şagirdlərin Qarabağ müharibəsi, müharibə iştirakçıları haqqında bildiklərini danışması
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Bura Vətəndir” mətninin I və II hissəsinin oxusu; söz ehtiyatı üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; mətndəki detalların əsas fikirlə əlaqələndirilməsi; bədii mətnlərdə verilmiş tarixi hadisələrin müəyyənləşdirilməsi
5	Yazı	Mətnəndən seçilmiş epizodların yazıda əks edilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim prezident İlham Əliyevin Qarabağ müharibəsi haqqında çıxışlarından hazırladığı kadrları nümayiş etdirir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualı cavablandırır, oxuduqları, dinlədikləri mətnlərdən, müşahidə etdikləri hadisələrdən nümunələr gətirməklə Qarabağ müharibəsi iştirakçıları haqqında bildiklərini danışirlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Bura Vətəndir” mətninin I və II hissəsi üzrə iş. Əvvəlcə müəllim “Bura Vətəndir” mətnini uca səslə oxuyur. Mətni ifadəli oxumaq, təsir gücünü artırmaq üçün xüsusi səs tonu seçir, lazım olan yerlərdə pauzalardan istifadə edir. Məsələn: *1993-cü il (pauza) avqust ayı (pauza) Füzuli rayonu (pauza).*

“Belə danışirlar ki, (pauza) keçmiş zamanlarda (pauza) düşmənlər Vətənimizə basqın edibmişlər. Ərənlərimiz silahlanıb düşmən qarşısına çıxırlar. İgidlərdən biri kəndə yaxınlaşan düşmən ordusunu görüb Allaha dua edir: (pauza) “Allahım, (pauza) məni bir dağa çevir, ordunun qarşısını kəsim. Yağı düşmənin ayağı torpağımıza dəyməsin. Elə bu vaxt igid hündür bir dağa çevrilir. (pauza) Deyirlər ki, hətta günəş də sanki bu dağa sayğı göstərir. İlk şüalarını onun üzərinə salır, əvvəlcə onu isindirir. Camaat (pauza) bu dağı (pauza) Ərgünəş adlandırır. Bu dağ əzəmət, yenilməzlik rəmzi sayılır”.

Daha sonra şagirdlər növbə ilə “Bura Vətəndir” mətninin I və II hissəsini oxuyurlar.

2.1.1 “Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”ndakı sözlərin (*əfsanə, möhtəşəm, arən, yağı, örüş, sayğı, əzəmət, lərzəyə gətirmək*) mənasını kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər. Sözlərin dəqiq mənalari:

əfsanə – nəsillərdən nəsillərə ağızda doluşan və çox zaman sehrli hadisələrdən bəhs edən hekayə;

Qeyd: 7-ci bölmədə şagirdlər əfsanə janrı haqqında daha geniş məlumat alacaqlar.

möhtəşəm – insanı valeh edən, əzəmətli;

arən – igid;

yağı – düşmən;

örüş – mal-qara otarılan yer, geniş otlaq;

sayğı – hörmət;

əzəmət – böyüklük, möhtəşəmlik;

lərzəyə gətirmək – titrətmək.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər söz boğçasından tapşırıqda verilmiş sözlərə yaxınmənalı olan-

ları seçirlər. Bununla da bu sözlərin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətnə Ərgünəş dağ haqqında verilmiş əfsanəni nəql edirlər.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Bəzən mətnlərin əvvəlində bəzi varlıqlar haqqında epizodik məlumatlar verilir. Lakin daha sonra aydın olur ki, bu varlıqlar əsərin ideyasının, baş qəhrəmanın xarakterinin açılmasında və yaxud onun problemlərinin həll olunmasında böyük rol oynayır. Bu tapşırıqda verilmiş sualı cavablandırmaq şagirdlərin diqqəti belə məqamlardan birinə yönəldilir: *Mətnə nə üçün məhz dağ haqqında əfsanə danışılır?*

Mətnin növbəti epizodlarında isə müəllifin nə üçün məhz dağ haqqında əfsanə verməsinin səbəbi aydın olur. Mətnin baş qəhrəmanı çətin anlarda öz kəndlərini həmin dağa tapşırır. Bu tip tapşırıqlar şagirdlərin həm öz mövqelərini bildirmə, əsaslandırma kimi vacib bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də diqqətli oxucu kimi formalaşmalarına xidmət edir.

2.2.4 Tapşırıq D (dərslük). Bu tapşırıqda verilmiş suala cavab verməklə şagirdlərin diqqəti mətndəki tarixi faktlara yönəldilir. Şagirdlər artıq keçən dərstdə tarixi faktlarla zəngin mətnlərin oxusu haqqında məlumat almışlar. Bu dərstdə isə bəzən bədii mətnlərdə də tarixi faktların verilməsi haqqında məlumat verilir.

Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər “Bura Vətəndir” mətninə aid həqiqi hadisələri əks etdirən cümlələri seçirlər.

Doğru cavablar:

- Füzuli rayonu 1993-cü ildə işğal olunub.
- 1999-cu ildə Bərdə şəhərində qaçqın şəhərciyi olub.
- El-obasından köçkün düşənlər qaçqın şəhərciyində məskunlaşmışlar.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “Bura Vətəndir” mətnindən seçilmiş epizodları öz sözləri ilə yazırlar. Bununla həm öyrəndikləri məlumatları, həm də yazı bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətnin ekspressiv təsirini artırmaq üçün pauzalardan istifadə edir.	“Bura Vətəndir” mətni (dərslük)
Yeni sözləri yaxınmənalı sözlərin köməyi ilə izah edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki detalları əsas fikirlə əlaqələndirir.	Tap. Ç (dərslük)
Bədii mətndəki məlumat və hadisələrin fakt və ya təxəyyül olduğunu müəyyən edir.	Tap. D, E (dərslük)
Mətnədən seçilmiş epizodu yazıda əks etdirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərstdə şagirdlər Azərbaycan əsgəri ilə müsahibə təqdim edəcəklər (Dərslük: səh 53, tapşırıq D). Şagirdlər artıq müsahibə hazırlamaq haqqında məlumatlanmışlar. Onlar müsahibəyə əvvəlcədən hazırlaşmağın vacibliyini bilirlər. Bu səbəbdən müəllim şagirdlərə müsahibələrinə verəcəkləri sualları evdə hazırlamağı tapşırır.

2-ci dərs. “Bura Vətəndir” (III hissə)

• Dərslik: səh. 52–53 • İş dəftəri: səh. 34

Təlim məqsədləri

- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Sözlün mənasını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 2.1.1).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Məqsədə uyğun olaraq sadə praqmatik mətnlər (şüar) yazır (st. 3.1.2).
- Araşdırdığı məlumatlar və tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur (st. 1.2.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Keçən dərstdə oxunmuş “Bura Vətəndir” mətninin I və II hissələrinin xatırlanması
2	Danışma	Şekli şərh etməklə Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması haqqında söhbət
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin hissələrinin uyğun yarım-başlıqlarla adlandırılması; mətnin hissələrinə aid məlumatların müəyyənləşdirilməsi; mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlara əsasən cümlələrin tamamlanması
5	Yazı	Şüarların yazılması
6	Danışma	Azərbaycan əsgəri ilə müsahibə
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərstdə oxuduqları “Bura Vətəndir” mətninin birinci iki hissəsi haqqında suallar verir. Bununla da keçmiş dərs yenidən xatırlanır.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda çəkilmiş şəkllə yönəldir. Şəkildə

II Qarabağ müharibəsi iştirakçısı topçu Vüsal Şah-kərəmov təsvir edilib. Şagirdlər şəkli şərh etməklə mövzu üzrə danışırlar. Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması haqqında bildikləri məlumatları yoldaşları ilə bölüşürlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

“Bura Vətəndir” mətninin III hissəsi üzrə iş. Şagirdlər növbə ilə “Bura Vətəndir” mətninin III hissəsini ucadan, aydın səslə oxuyurlar.

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”ndakı sözlərin (*məruzə etmək, rəşadətli, amin olmaq, dron*) mənasını kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Sözlərin izahı:

məruzə etmək – mövzu və ya tapşırılmış işin icrası barədə nitq söyləmək; hesabat vermək;

rəşadətli – igid, qoçaq;

amin olmaq – arxayın olmaq;

dron – foto, videoçəkilişlər etmək, müşahidə aparmaq və ya havadan zərbə endirmək üçün məsafədən idarə edilən pilotsuz uçuş aparatı.

2.1.1 Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər mətnin məzmununa və tapşırıqda verilmiş açar sözlərə əsasən *pilot, dron, proqramçı* sözlərinin mənasını təxmin edir, daha sonra lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər mətnin müxtəlif günlərdə oxuduqları hissələrinin məzmununu nəql etməklə mətni bitkin formada qavrayırlar. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin mətnin hissələrini yarımbaşlıqlarla ifadə etmək bacarığı da möhkəmləndirilir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş suallara mətnin hansı hissəsində cavab tapa biləcəklərini müəyyənləşdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətnin hissələrinə aid məlumatları necə qavradıqlarını yoxlamağa imkan verir.

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslik). Bu tapşırıqda verilmiş suala cavab verməklə şagirdlərin diqqəti mətndəki tarixi faktlara yönəldilir. Şagirdlər II Qarabağ müharibəsinə aid həqiqi hadisələri əks etdirən cümlələri seçirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “Bura Vətəndir” mətnindəki tarixi faktlara istinad edərək tapşırıqda verilmiş cümlələri tamamlayırlar.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər artıq 2-ci sinifdə müəyyən mövzu üzrə çağırış xarakterli cümlələrin, yəni şüarların yazılması haqqında məlumat alıblar. Bu tapşırıqda Azərbaycan ordusunun II Qarabağ müharibəsində qazandığı qələbəsi mövzusunda şüarlar yazacaqlar.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər II Qarabağ müharibəsində Azərbaycan ordusunun qələbəsi, Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad edilməsi haqqında onları maraqlandıran məsələlər haqqında suallar tərtib edirlər. Azərbaycan əsgərinə mənəvi baxışları ətrafında müzakirə aparılır.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim sinfə II Qarabağ müharibəsi qazilərini dəvət edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şekli şərh etməklə mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır.	Tap. C (dərslük)
Mətnin hissələrinə aid məlumatları müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlara əsasən sualları cavablandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlara əsasən cümlələri tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)
Tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur.	Tap. D (dərslük)

3-cü dərs. Bağlayıcıların bir-birini əvəz etməsi

• Dərslük: səh. 54 • İş dəftəri: səh. 35

Təlim məqsədləri

- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur (st. 4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlədəki bağlayıcının digər bağlayıcı ilə əvəz edilməsi
2	Dil qaydaları	Bir-birini əvəz edən bağlayıcılar haqqında məlumatların şərh
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş cümləyə yönəldir. Şagirdlər cümlədə işlənmiş bağlayıcının növünü müəyyənləşdirirlər. Həmin bağlayıcıyı uyğun gələn digər bağlayıcı ilə əvəz edirlər. Bununla da şagirdlərin diqqəti dərsin əsas məqsədinə, yəni bəzi bağlayıcıların bir-birini əvəz edə bilməsinə yönəlir.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyəm” rubrikası. Müəllim “Bunları bilməliyəm” rubrikasındakı məlumatları şərh edir. Bir-birini əvəz edə bilən bağlayıcıları cümlədə işlədərək nümunələr göstərir, fikrini əsaslandırır.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Dərslükdə verilmiş B tapşırığı şagirdlərin “Bunları bilməliyəm” rubrikasından öyrəndikləri biliklərin tətbiqinə imkan yaradır.

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim bu rubrikada verilmiş məlumatları şərh etmək üçün lövhəyə aşağıdakı cümlələri yazır:

1. Yusif və Murad idmançıdırlar.
2. Yusif qapını açdı və Murad içəri daxil oldu.

Şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

- Hansı cümlədə “və” bağlayıcısı cümlələri deyil, sözləri bir-birinə bağlayıb?
- Hansı cümlədə “və” bağlayıcısını “ilə” bağlayıcısı ilə əvəz etmək olar?

Şagirdlər və bağlayıcısını ilə bağlayıcısı ilə əvəz edib cümlələri yenidən oxuyurlar. Müəllim belə bir izahat verir:

– Əgər və bağlayıcısını *ilə* bağlayıcısı ilə əvəz edə bilərsinizə, deməli, o, sözləri bir-birinə bağlayıb.

4.1.4 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqlar “Diqqət et” rubrikasında aldıkları məlumatları tətbiq etmək üçün imkan yaradır. Şagirdlər “və” bağlayıcısının sözləri, yoxsa mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağladığını müəyyənləşdirirlər.

Tapşırıq A, B (iş dəftəri). İş dəftərindəki tapşırıqlar şagirdlərin bağlayıcıların növləri haqqında öyrəndikləri bilikləri yoxlamağa imkan verir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. B, Ç (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 55
- İş dəftəri: səh. 36

Təlim məqsədləri

- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur (st. 4.1.4).
- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında vergül işarəsindən istifadə edir (st. 4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmə üzrə keçilmiş mövzuların xatırlanması
2	Dil qaydaları	Bölmə üzrə keçilmiş dil qaydalarının xatırlanması
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

“Qəhrəmanlar unudulmur” bölməsi üzrə sonuncu dərs olduğu üçün müəllim bu bölmədə keçirilən mövzuları, mətnləri sual-cavab üsulu ilə

xatırladır. Şagirdlərin bölmə haqqında ümumi fikirləri, təəssüratları dinlənilir. Bölmənin tədrisində şagirdlərə mürəkkəb cümlələr və köməkçi sözlərlə bağlı biliklər mənimsədilmişdir. Bu dərstdə həmin biliklər üzrə ümumiləşdirmə aparılır.

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə buraxılmış köməkçi sözləri məzmunu əsasən bərpa edirlər. Bununla da köməkçi sözlərin cümlədəki rolunu anladıklarını nümayiş etdirirlər.

4.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq mürəkkəb cümlə haqqında məlumatların necə qavranıldığını yoxlayır. Şagirdlər mürəkkəb cümlələrin tərkibindəki fikirləri müəyyənləşdirməklə onları sadə cümlələr şəklində yazırlar.

4.1.4 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirlərə daha bir fikir əlavə edərək mürəkkəb cümlə yaradırlar.

4.1.3 Tapşırıq C, Ç, D (dərslük), tapşırıq B, Ç (iş dəftəri). Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında işlənən bağlayıcılar həmin hissələr arasında məna əlaqəsini vurğulayır: qarşılaşdırma, birləşdirmə, səbəb-nəticə və s. Bu tapşırıqlarda şagirdlər empirik olaraq həmin məna əlaqələrini müəyyənləşdirir, onlara uyğun bağlayıcıdan istifadə edirlər.

4.1.5 Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıq mürəkkəb cümlədə vergüldən istifadə bacarığını inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir.	Tap. A (dərslük)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur.	Tap. B (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. C, Ç, D (dərslük), tap. B, Ç (iş dəftəri)
<i>Ki, amma, ancaq, lakin, çünki</i> bağlayıcıları işlənən cümlələrdə vergülün yerini müəyyən edir.	Tap. E (dərslük)

Mövzu	Odlar yurdu	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> Mövzu üzrə danışıma Tanış mövzu haqqında danışıma (müxtəlif ölkələrə aid simvollar, tarixi abidələr, tarixi şəxsiyyətlər və s. haqqında) Qrafik informasiyanın rəhbərli mətn şəklində nəql edilməsi Dinləmə mətninin tərtib edilmiş suallar əsasında nəql edilməsi Təxəyyülə uyğun qurulmuş əfsanənin nəql edilməsi Məlumat vəərəqlərinin köməyi ilə mətnin genişləndirilərək nəql edilməsi
	Söz ehtiyatı	<p><u>Yeni sözlər:</u> arif, boynunu vurmaq, sal, ilxı, tayfa, mənfur, kip, səhəng, ah-nalə, didərgin salmaq, zəbt etmək, cah-calal, duyuq düşmək, karvanbaşı, zıncırov, ləhləmək, ecazkar, mənzilbaşı, intiqam, pərən-pərən düşmək, qatran, əzəmətli, sıldırım, oyuq.</p>
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> Bədii və informativ mətnlərin fərqləndirilməsi Qrafik informasiyanın oxunması Əfsanənin janr xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi Rəvayətin janr xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> Əfsanənin yazılması Yaddaş xəritəsinin tərtib edilməsi Rəvayətin yazılması Qrafik təsvirin (cədvəl) rəhbərli mətn şəklində yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> Şəxs əvəzlilikləri Feil haqqında ümumi məlumat Feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsi
	Filoloji anlayışlar	Əfsanə, bənzətmə, sözün həqiqi və məcazi mənası, rəvayət
Kompetensiyalar	Əfsanə və rəvayətin fərqləndirilməsi; tarixi mətnlə rəvayətin fərqləndirilməsi; bədii təsvir vasitələrinin (bənzətmə) müəyyən edilməsi; həqiqi və məcazi mənalı sözlərin fərqləndirilməsi	

Bu bölmədə Odlar diyarının sərhədlərindən, tarixi abidələrindən, qalalarından, tarixi şəxsiyyətlərindən bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii və informativ mətnləri fərqləndirir, sadə formada təhlil edir;
- Verilmiş mövzu ətrafında fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edir;
- Hüsnxət normalarına uyğun sərbəst yazır.

Mənimsəməkdə çətinlik doğuran məqamlar:

- Tanış olmayan janra aid mətnin yazılması;
- Cümlə daxilindəki feillərin zamanını dəyişmək.

Diferensial təlim:

Əfsanə və rəvayət yazılması prosesində şagirdlərin fəaliyyətinə fərdi, diferensial yanaşma. (Bu məqamlarla bağlı tövsiyələr dərslərin şərhində verilmişdir.)

7-ci bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: simvolların əks olunduğu illüstrasiyalar, Azərbaycanın xəritəsi, qalalara aid şəkillər, mövzuya aid məlumat vəərəqləri və s.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslük: səh. 56–57
- İş dəftəri: səh. 37

Təlim məqsədləri

- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Verbal qrafik informasiyanı (məlumat vərəqi, cədvəl, sxem) mənimsədiyini nümayiş etdirir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.2.1).

Köməkçi vasitələr: mövzuya aid illüstrasiyalar.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müxtəlif ölkələrin simvolları haqqında söhbət
2	Danışma	Məlumat vərəqi və şəkillər üzrə danışma
3	Oxu. Oxuyub-qavrama	Kiçikhəcmli mətnlərin oxusu; mətndən verilən məlumatın aid olduğu varlıq və ya anlayışın müəyyən edilməsi
4	Söz ehtiyatı	Verilmiş izahlar əsasında anlayışın müəyyən edilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə onlara tanış olan *rəmz* (simvol) sözünü xatırladır. Aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir: *Rəmz nədir?*

Müəllimin yönəldici sualları və kollektiv müzakirə yolu ilə suala cavab tapılır: *Rəmz hər hansı bir fikri və ya anlayışı ifadə edən varlıq, rəsm, işarədir.*

Müəllim “rəmz” anlayışını əyani şəkildə nümayiş etdirmək üçün Azərbaycan gerbini nümayiş etdirir. Gerbimizdə əks olunan rəmzlərin məna-larını soruşur:

- Qalxan* – güc, qüdrət rəmzi;
- Səkkizguşəli ulduz* – Günəş, əbədilik rəmzi;
- Alov* – odlar diyarı;
- Palıd budağı* – möhkəmlik, dayanıqlıq;
- Sünbül* – bərəkət.

Danışma

Müzakirə açmaqda əsas məqsəd *rəmz* sözünün mənasını xatırlatmaqdır. Şagirdlərin fikirləri dinlənilir. Onlar rəmzlərin ölkələri, şəhərləri və s. tanıtması haqqında danışirlar. Şagirdlər tanışdıqları müxtəlif tikililərin adını çəkə bilirlər. Lakin hər adıçəkilən tikilinin, həqiqətən, rəmz olub-olmaması müzakirə zamanı dəqiqləşdirilir.

Sonda şagirdlər belə bir qənaətə gəlirlər ki, hər bir ölkənin tarixi keçmişi ilə bağlı rəmzi var və bu onu dünyaya tanıdır.

1.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıqda müxtəlif ölkələrin ən məşhur simvolları haqqında məlumat vərəqləri verilib. Şagirdlər məlumat vərəqində verilən şəkillərlə tanış olur və məlumatlara əsaslanmaqla ölkələrin rəmzləri haqqında danışirlar.

Nümunə:

1-ci məlumat vərəqi:

Bu abidə Kolizey adlanır. Kolizey İtaliyanın paytaxtı Roma şəhərində yerləşir. Abidənin tikintisi 72–80-ci illərə aiddir. Bəzi divarları uçub-dağılıb. Səlamət qalmış ən hündür divarı 48 metrdir. Bu gün Kolizey səmada açıq muzey kimi qorunub saxlanılır. Kolizeyin təsvirini görən hər kəsin gözünün önündə İtaliya canlanır. Çünki Kolizey İtaliyanın simvoludur.

2-ci məlumat vərəqi:

Aya Sofya məbədi Türkiyənin ən böyük şəhəri olan İstanbulda yerləşir. Məbəd 532–537-ci illər ərzində inşa edilib. Məbədin dörd qülləsi var. Ən hündür qülləsi 83 metrdir. Aya Sofya əvvəllər muzey olub. İstanbulla gələn turistlər həvəslə ora gedir, bu möhtəşəm tikili ilə yaxından tanış olurdular. İndi isə Aya Sofya məscid kimi fəaliyyət göstərir. Hazırda müsəlmanların ibadət yeridir.

3-cü məlumat vərəqi:

Biq Ben qülləsi İngiltərənin paytaxtı London şəhərində yerləşir. Qüllə 1859-cu ildə inşa olunub. Biq Ben qülləsi çox hündür və əzəmətli görünür. Onun hündürlüyü 96 metrdir. Qüllənin üzərində nəhəng saat var. Bu saat dünyanın ən nəhəng saatlarındanır.

4-cü məlumat vərəqi:

Kreml Rusiyanın ən məşhur tarixi abidəsidir. O, Rusiyanın paytaxtı Moskva şəhərində yerləşir. Bu möhtəşəm abidənin tikintisi 13 il davam edib. Kremlin tikintisi 1482-ci ildə başlanıb 1495-ci ildə başa çatıb. Kremlin kərpicdən tikilən 20 qülləsi var. Ən böyük qüllənin hündürlüyü 80 metrə çatır.

Bir zamanlar Kreml müdafiə məqsədilə tikilsə də, indi Rusiyanın simvolu kimi məşhur olan tarixi abidədir.

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda Azərbaycanın iki məşhur binası təqdim olunur: keçmişin yadigarı olan Qız qalası və müasir Alov qüllələri.

Hər iki bina şagirdlərə tanışdır. Şagirdlər bil-diklərini xatırlayaraq bu haqda danışirlar. Hansı binanı Azərbaycanın rəmzi hesab etmələri barədə öz fikirlərini söyləyir və niyə belə düşündüklərini izah edirlər.

Oxu

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda Azərbaycanın nə üçün “Odlar yurdu” adlandırılması haqqında şagirdlərin fikri soruşulur. Şagirdlər bu haqda düşündüklərini danışirlar, sonra Yanardağ və Atəşgah haqqında olan kiçik mətnləri oxuyurlar. Öz danışdıqlarını mətnlərdəki məlumatlarla müqayisə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Hər iki mətnə şagirdlərin diqqəti yerin altından çıxan qazın yanmasına yönəldilir. Sonda müəllim Azərbaycanın Odlar yurdu adlandırılmasına aydınlıq gətirir. Məsələn: *Azərbaycan həmişə neft və qazla zəngin olub. Keçmişdə bu təbii sərvətlər o qədər çox olub ki, müxtəlif ərazilərdə yerin altından çıxaraq alovlanıb yanmış. Bunu möcüzə zənn edən insanlar hətta bu yanan alova, oda sitayiş edirmişlər. Ona görə də Azərbaycanı Odlar yurdu adlandırıblar.*

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda məlumat vərəqlərindəki tarixi abidələrə aid informasiya verilir. Şagirdlər bu məlumatların hansı abidəyə aid olduğunu müəyyən etməlidirlər.

Cavab: 1. Kreml; 2. Aya Sofya; 3. Kolizey; 4. Biq Ben; 5. Atəşgah.

Bu tapşırıq şagirdlərin öyrəndiklərini tətbiq etməklə qazandıqları biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıqda təqdim olunan kriptogramlar şagirdlər üçün yenidir. Kriptogramları həll etməklə onlar Azərbaycanda olan daha iki tarixi abidənin adını öyrənəcəklər.

Kriptogram 1

Şagirdlər verilmiş izahları oxuyur, həmin izahlara aid sözü tapırlar. Həmin sözlərin neçə hərflər

dən ibarət olmasını izahın qarşısında verilmiş rəqəmlərin sayına görə müəyyən etmək olur.

1. Şeir yazmaq qabiliyyəti olan şəxs – *şair*
2. Atın ayağının altına vurulan dəmir – *nal*
3. Dənizin, çayın və s. kənarı – *sahil*
4. Pulsuz, ödənişsiz – *həvayı*

Sonra hərfləri kriptogramda uyğun rəqəmlər olan xanalara yazırlar. Nəticədə axtarılan abidə adını oxumaq mümkün olur.

Cavab: Şirvanşahlar sarayı.

Kriptogram 2

Bu kriptogramın cavabını şagirdlər riyazi biliklərini yoxlamaqla tapırlar.

1. L Roma rəqəminin sözlə ifadəsi – *əllinci*
2. Bölmə əməlinə artıq qalan – *qalıq*
3. Əl-Xarəzminin riyaziyyata gətirdiyi rəqəm adının ilk hərfi – *s (sıfır)*

Cavab: Əlincə qalası.

Bu kriptogramlar əyləncəli olmaqla yanaşı, şagirdlərə əlavə məlumat öyrənməyə və biliklərini möhkəmləndirməyə kömək edir.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda Azərbaycan Respublikasının sərhədləri, çayları, gölləri, dağları haqqında məlumat vərəqi verilmişdir. Şagirdlər məlumat vərəqində verilmiş informasiyadan istifadə etməklə rabitəli mətn qurmalıdırlar. Bu tapşırıq şagirdlərin şifahi nitq bacarığını inkişaf etdirməyə yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatı rabitəli mətn şəklində təqdim edir.	Tap. A, Ç (dərslük)
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. B (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Məlumat vərəqində verilmiş informasiyanı mənimsədiyini nümayiş etdirir.	Tap. A (iş dəftəri)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

1-ci dər. "Aldədə əfsanəsi"

• Dərslük: səh. 58–60 • İş dəftəri: səh. 38

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasıya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Sözün mənasını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

Köməkçi vasitələr: izahlı lüğət.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə. Danışma	Azərbaycanın coğrafi obyektlərinin xatırlanması; Azərbaycandakı dağlar haqqında söhbət
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Aldədə əfsanəsi" mətninin fasiləli oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	"Aldədə əfsanəsi" mətninin məzmunu üzrə iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim keçən dərstdə öyrənilən coğrafi obyektləri xatırladır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər bildikləri dağlar haqqında danışirlər. Bu dağların Azərbaycanın hansı ərazisində olması, əgər bilirlərsə, hündürlüyü və s. haqqında söhbət açırlar.

Müəllimin nəzərinə! Ola bilər ki, şagirdlər Azərbaycanda olmayan hansısa dağın adını çəksinlər. Bu zaman həmin dağın Azərbaycana aid olmaması şagirdlərə xatırladılmalıdır. Çünki məqsəd Azərbaycan ərazisini tanıtmadır.

Oxu

"Aldədə əfsanəsi" mətni üzrə iş. Fasiləli oxu.

Müəllim oxu prosesini səlis oxuya bilən bir neçə şagird vasitəsilə həyata keçirə bilər. Şagirdlərdən biri oxuya başlayır.

"O, inandığı adamlardan üç nəfəri yanına çağırıb dedi..." cümləsindən sonra oxu prosesi dayandırılır. Şagirdlərin təxminləri soruşulur: *Bağdad xəlifəsi adamlarına nə deyə bilər?* Şagirdlər müxtəlif versiyalar söyləyirlər, sonra oxu davam etdirilir, əslində, xəlifənin nə deməsi aydın olur. Oxu prosesi davam edir. *"Aldədə isə hündür bir daşın üstündə oturub"* cümləsindən sonra oxu dayandırılır. *Bundan sonra nə baş verə bilər?* sualı ilə sinfə müraciət olunur. Yenə də şagirdlərin təxminləri dinlənir.

Bu qaydada aşağıdakı cümlələrdən sonra oxu prosesi dayandırılır və şagirdlərin təxminləri dinlənir:

...Onlar yurdda bir təndir qaladılar...

...Xəlifənin adamları təndirin ağızını açanda gözlərinə inanmadılar...

...Xəlifənin adamları çox sevindilər...

...Gərək əməl edəsiniz...

Mətni fasiləli şəkildə oxutdurmaqda məqsəd şagirdlərdə hadisələrin gedişinə maraq yaratmaq, onların fikrini bütünlüklə oxuya cəlb etməkdir.

Söz ehtiyatı

Yeni sözlərin mənimsədilməsi iş dəftərində iki tapşırıq (A, B) vasitəsilə həyata keçirilir.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda verilmiş cümlələrdə fərqləndirilmiş ifadələrin yerinə söz boşçasından uyğun gələn sözləri taparaq lüğətlə dəqiqləşdirmək və uyğun boşluqlarda yazmaq lazımdır:

At sürüsü – *ilxi*; hər şeyi anlayan – *arif*.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıqın tələbinə görə yeni sözlərin təxmini mənasını müəyyən etmək və lüğətlə dəqiqləşdirmək lazımdır. Bunun üçün cümlələrdə ifadə olunan fikri tamamlamaq məqsədilə yeni sözləri lüğətlə dəqiqləşdirərək uyğun nöqtələrin yerinə yazmaq lazımdır: *1. boynunu vurmaq, 2. sal.*

Hər iki tapşırıqın əsas məqsədi odur ki, şagirdlər öyrəndikləri yeni sözləri kontekstə uyğun olaraq işlətmək bacarığını inkişaf etdirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Mətnin sonunda məzmunla bağlı faktoloji suallar təqdim olunur. Şagirdlər bu sualları ətraflı şəkildə cavablandırmaq üçün mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

1.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlərə Azərbaycanın xəritəsi təqdim olunub. Şagirdlər xəritədən mətndə adıçəkilən dağları

(Ağrıdağ, Şahdağ, Savalan) tapmalı və onlar haqqında bildiklərini danışmalıdırlar.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə əlavə məlumat vermək olar:

1. *Ağrıdağ* Türkiyədə ən hündür dağ hesab olunur. Azərbaycan, Türkiyə, İran və Ermənistanın sərhədində yerləşir. Hündürlüyü 5000 metrədən artıqdır.

2. *Şahdağ* Qusar rayonu ərazisində yerləşir. Hündürlüyü 4000 metrədən çoxdur. Hazırda dağın ətrafında eyniadlı turizm mərkəzi fəaliyyət göstərir.

3. *Savalan* Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil şəhəri yaxınlığında İran ərazisində yerləşir. Hündürlüyü 5000 metrə yaxındır. Alpinizm idman növü üçün əlverişlidir.

2.2.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda əfsanənin əsas obrazı olan Aldədən əsas xüsusiyyətləri sadalanır. Şagirdlər mətnə istinad etməklə bu fikirləri əsaslandırirlar.

1. *Aldədə möcüzələr yaradır. O, ocaqda, bağlı təndirin içində yanmır. Əksinə, saqqalından buz sallanır. Atdığı çubuqların hər biri uca dağların zirvələrinə düşür.*

2. *Aldədə vətənpərvərdir. O, Bağdad xəlifəsinin adamlarından vətəninin toxunulmazlığını istəyir. Torpağını göz bəbəyi kimi qoruyur.*

3. *Aldədə müdrikdir. O, Bağdad xəlifəsinin adamlarının nə üçün gəldiklərini anlayır. Onlarla münaqişəyə girmir.*

Tapşırıq mətndəki obrazları tanımağa, onların karakterini mətndən nümunələr gətirməklə əsaslandırmağa yönləndirir.

2.2.3 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə görə şagirdlər obrazlar haqqında sərbəst fikir yürüdürlər.

Bağdad xəlifəsi: Bağdad xəlifəsi haqqında “ədələtlidir” deyə bilərlər. Çünki o, adamlarına tapşırıq ki, xalqı aldadırsa, cəzalansın, doğrudan da, möcüzələr yaradırsa, bütün istəyi yerinə yetirilsin.

Xəlifənin adamları: Sözlərinin üstündə durandılar. Söz verdikləri üçün Aldədən nə özünə, nə də torpağına zərər verdilər. Odlar yurdu yadların hücumuna məruz qalmadı.

Bu tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığını möhkəmləndirir. Onlar hər bir obraz haqqında sərbəst fikir yürüdərək öz fikirlərini əsaslandırirlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır. Bədii mətni oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözlün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Xəritəni şərh etməklə mövzu üzrə danışır.	Tap. C (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. C, Ç (iş dəftəri)

2-ci dərs. Əfsanə

• Dərslük: səh. 60 • İş dəftəri: səh. 39

Təlim məqsədləri

- Mətnə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir (st. 2.2.4).
- Dinlədiy mətnin məzmununu nəql edir (st. 1.1.1).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Oxuduğu və ya dinlədiy mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Həqiqətə uyğun olan və olmayan məqamların fərqləndirilməsi istiqamətində söhbət

2	Danışma	Dinləmə mətninin nəqli; əfsanənin qurulması və nəqli
3	Yazı	Janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla əfsanə yazılması
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər VI bölmədə, “Bura Vətəndir” mətnində Ərgünəş əfsanəsi ilə tanış olublar. Həmin mətnə və tapşırıqlarda “əfsanə” sözündən istifadə edilmişdir. Müəllim şagirdlərə bu əfsanəni xatırladır. Aşağıdakı suallarla müraciət edir:

– Sizcə, insan dağa çevrilə bilərmi?

– Sizcə, nə üçün “Bura Vətəndir” mətni *hekayə*, *Ərgünəş haqqında mətn* isə *əfsanə* adlanır?

Suallarla bağlı təşkil olunan müzakirənin məqsədi mətnlərdə real və irreal hadisələr haqqında təsəvvür yaratmaqdır.

2.2.4 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda “Aldədə əfsanəsi”ndən Aldədə obrazına aid hərəkətlər verilib. Şagirdlər bu hərəkətlərin həqiqi, yoxsa xəyali olduğunu müəyyən edirlər.

Cavab: qoyun otarması, torpağını sevməsi, müdrik danışması – real (həqiqi); odda yanması, çubuqları dağın başına atması, saqqalından buz sallanması – irreal (xəyali) məqamlardır.

Bu tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərdə əfsanə janrının ən vacib xüsusiyyəti – bu mətnlərdə bir çox hadisələrin həqiqətə uyğun olmaması (insanın quşa çevrilməsi, canlının daşa dönməsi, quşların, heyvanların dil açıb danışması və s.) haqqında təsəvvür yaratmaqdır.

“**Yadda saxla**” rubrikasında əfsanə haqqında məlumat verilir.

Dinləmə. Danışma

1.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim “Ayla Günəşin əfsanəsi” dinləmə mətnini oxuyur.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə mətnin oxusu zamanı diqqətli olmaq, lazımı qeydlər götürmək tövsiyə olunur. Onlara mətni nəql edəcəkləri xatırladılır.

Dinləmə mətni: “Ayla Günəşin əfsanəsi”

Lap qədim zamanlarda göylərdə bir oğlanla bir qız dostluq edirmişlər. Oğlanın adı Ay, qızın adı Günəş imiş.

Günəşin gur, qaynar saçları varmış. O, gecələr saçlarını yığar, gündüzlər isə açıb çiynlərinə tökmüş. Günəş saçlarını ətrafa səpələyəndə kimsə

ona yaxın düşə bilməzmiş. Ona görə də dostu Aydan başqa heç kim Günəşi yaxından görməyibmiş.

Ayın işıqlı üzü güzgü kimi parıldayırmış. Onun yanağında qapqara xal varmış. Günəş bu xala görə Aya həsəd aparırmış, amma Ay bundan xəbərsizmiş.

Günlərin bir günü Günəş Aya deyir:

– Kaş ki sən xalın mənə olaydı. Sən o xalı qoparıb mənə versən, bilərəm ki, əsl dostsan.

Ay bir qədər düşünür, sonra üzündəki xalı qoparıb Günəşə verir. Günəş cəld xalı öz üzünə yapışdırır.

Xalın yerindən axan qan Ayın üzündə iri ləkə kimi qalır. Amma onun bundan xəbəri yox idi. Dostunu sevindiriyi üçün çox xoşbəxt idi.

Birdən Günəşin gözü Ayın üzünə sataşdı. O, ucadan güldü:

– Üzündəki ləkəyə bax. Sən çirkin oldun, amma mən gözəlləşdim.

Ay üzünü silməyə başladı. Amma ləkə getmirdi. Qan donub-qalmışdı. Ay çox pərt olmuşdu. Günəşin qəhqəhələri isə ara vermirdi. Dostunun hərəkətindən inciyən Ay kor-peşman halda oradan uzaqlaşdı. O gündən Ayla Günəşi bir yerdə görünmədi. Günəş batanda Ay səmada görünmədi, Günəş çıxanda Ay qaçıb gizləndi.

Oxu başa çatdıqdan sonra şagirdlər mətnə aid suallar tərtib edirlər. Suallar təxminən belə ola bilər:

1. Dostlar harada yaşayırdılar?
2. Günəş Aydan nə istədi?
3. Niyə Ay Günəşin sözünü yerə salmadı?
4. Günəş Ayın sədaqətini necə dəyərləndirdi?
5. Niyə Ayla Günəş heç vaxt görüşmədilər?

Sonra isə bu suallardan istifadə edərək mətni nəql edirlər. Bu tapşırıq şagirdlərdən mətni dinləyərkən diqqətli olmağı, mətndəki əsas hadisələri yadda saxlamağı tələb edir; dinlədiyini mətni nəql etmək bacarığını möhkəmləndirir.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq əfsanə janrına aid xüsusiyyətlərin bir daha vurğulanmasını tələb edir. Dinləmə mətni aşağıdakı epizodlara görə əfsanədir:

1. Səma cisimlərinin insan kimi danışması
2. Ayın üzündə xal olması
3. Ayın üzündən qan axması
4. Günəşin Ayı pərt etməsi
5. Ayın insan kimi küsüb getməsi və s.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər obrazların davranışının sə-

bəbini mətnin məzmununa əsaslanmaqla izah edirlər.

Cavab:

1. Ay, çətin də olsa, Günəşin istəyini yerinə yetirdi, çünki Ay çox sədaqətli dost idi və öz dostunu çox istəyirdi. Ona görə də onun sözünü yerə salmadı.

2. Ay xalını qopardı, ona görə də xalın yeri qanadı. Qan Ayın üzündə donaraq ləkə əmələ gətirdi.

3. Ay çox pərt oldu, çünki düşünürdü ki, dostu da onu çox istəyir. O, Günəşdən belə münasibət gözləmədi.

4. Ay küsüb getdi. Beləliklə, bir daha dostları bir yerdə görünmədi. Günəş batanda Ay səmada görüldü, Günəş çıxanda Ay qaçıb gizləndi.

Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığını möhkəmləndirir.

Yaradıcı iş

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıqda şagirdlərə süjetli illüstrasiya təqdim olunur. Verilən üç şəklın məzmunundan istifadə edərək çobanyastığı haqqında əfsanə yazmaq tələb olunur. Bu çiçəyin niyə belə adlandırılması şagirdlərdə maraq doğura bilər. Onlar təxəyyüllərinə uyğun (şəkillərdən istifadə etməklə) əfsanə yazırlar. Çiçəyi insan kimi danışdırma bilərlər.

Nümunə: Çobanyastığı əfsanəsi

Qədim zamanlarda bir çoban vardı. O, həmişə qoyun sürüsünü dağın ətəyinə çıxarırdı. Dağın ətəyi yamyaşıl otlarla dolu olardı. Sürü orada otlayar, çoban da daşın üstündə dincələrdi.

Günlərin birində sürü otlayan zaman çobanın möhkəm yuxusu gəlir. Başını dincəldiyi daşın üstünə qoyub bir az gözünün acısını almaq istəyir. Nə qədər çalışsa da, gözünə yuxu getmir. Bunu görən ağ ləçəkli çiçəklər çobanı səsləyir:

– Çoban, bizi də, başının altına qoy. Rahat olarsan.

Çoban ayağa qalxır, ağ çiçəklərdən iri dəstə yığıb başının altına qoyaraq yatır. Çiçəklərin ortası məxmər kimi tükü, yastıq kimi yumşaq olduğundan çoban şirin yuxuya gedir.

O vaxtdan bu çiçəyə çobanyastığı deyirlər.

Tapşırıq şagirdlərdə janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla əfsanə yazmaq bacarığını formalaşdırır.

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda maral və qızılgül şəkilləri verilib. Maral qeyri-adi buy-

nuzları ilə başqa heyvanlardan, qızılgül isə tikanları ilə digər çiçəklərdən seçilir. Tapşırıqın tələbinə əsasən şagirdlər bu anlayışlarla bağlı təxəyyüllərinə uyğun əfsanə düşünüb danışmalıdırlar. Əfsanələrini adlandırsalar, daha yaxşı olar. Bu məqamda müəllim şagirdləri əfsanə yazmaqla bağlı verilən “Faydalı məsləhət”ə yönəldir. Faydalı məsləhət həm dərsləkdəki bu tapşırıqda, həm də iş dəftərindəki əfsanə yazmaq bacarığını formalaşdırın B tapşırıqına aydınlıq gətirir. Şagirdlər öz əfsanələrini təqdim etdikdən sonra müəllim də öz versiyasını şagirdlərə danışır.

Nümunə: Buynuzlu maral əfsanəsi

Dağların qoynunda bir maral yaşayırdı. Onun gözəl xalları, qapqara gözləri, ox kimi kirpikləri var idi. Amma buynuzu yox idi. Buynuzunun olmaması maralı çox darıxdırırdı. Sıldırım qayalarda tez-tez rastlaşdığı dağkeçisini görəndə fikirləşirdi ki, necə möhkəm buynuzları var; onların hesabına başqa heyvanlardan qoruna bilir. Kaş mənəm də belə buynuzum olaydı.

Bir gün maral dağın ətəyindəki meşəyə enir. O, ac idi. Maral ağacların arası ilə qaça-qaça ot axtarır. Birdən sürətlə qaçan maralın başı iri bir ağacın budağına keçir. Nə qədər çalışır, budağı başından çıxara bilmir. Bir dəfə də möhkəm dərtnanda budaq qırılıb maralın başında qalır. Beləcə, maral ən böyük arzusuna çatır.

O vaxtdan maralın başında ağac budağına oxşar buynuz var.

Nümunə: Tikanlı gül əfsanəsi

Qədim zamanlarda bir düzənlikdə çoxlu güllər bitirmiş. Bu güllərin hamısı al-əlvan, gözəl imiş. Həmişə quşlar, böcəklər, kəpənəklər bu düzənlikdə ora-bura uçuşur, çiçəkdən çiçəyə qonur, sonda bir çiçəyin üstündə dayanırdılar. Bu çiçəyin adı qızılgül idi. Qızılgülün qalın ləçəklərinin üstü həşəratlarla dolu olardı. Həm yumşaq ləçəkləri, həm də ətrafı bürüyən gözəl ətri bütün canlıları qızılgülün başına toplayırdı. Artıq bu vəziyyətdən qızılgül tənə gəlmişdi.

Bir gün yenə quşlar, cücülər ona hücum çəkəndə qızılgül dillənir: “Ləçəklərimi əzirlər, budaqlarımı qırırlar. Axı mən buna dözə bilmirəm. Kaş elə bir şey baş verəydi ki, hamı qorxaydı, mənə yaxın düşə bilməyəydi”.

Elə bu zaman gülün gövdəsi möhkəm titrəyir, hər tərəfindən çıxıntılar görünür. Yavaş-yavaş onlar uzanaraq şiş uclu tikana çevrilirlər. Qızılgülün bütün gövdəsi, budaqları tikanla dolur, quşların,

böcəklərin bədəninə batmağa başlayır. Canlılar arasına çaxnaşma düşür. Bir andaca qızılgüldən uzaqlaşır.

O gündən qızılgül şax dayanır, hamı onunla ehtiyatlı davranır. O, tikanlarına görə bütün çiçəklərdən seçilir və "güllərin şahı" adlandırılır.

Tapşırığın əsas məqsədi şifahi nitq bacarığını inkişaf etdirməklə yanaşı, təxəyyülü və eyni zamanda əfsanə janrının xüsusiyyətlərinə uyğun mətn qurmağı inkişaf etdirməkdir.

Diferensial təlim

Əfsanə yazmaqda çətinlik çəkən şagirdlərə mövzuya uyğun suallar tərtib etmək tapşırığı verilə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii mətnlərdə real və irreal məqamları fərqləndirir.	Tap. A (dərslük)
Dinlədiyi mətni tərtib etdiyi suallar əsasında nəql edir.	Tap. B (dərslük)
Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Obrazın davranışının və keçirdiyi hisslərin səbəbini izah edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla mətn qurub danışır.	Tap. Ç (dərslük)
Janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla mətn yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərs. Şəxs əvəzliyi

- Dərslük: səh. 61
- İş dəftəri: səh. 40

Təlim məqsədləri

- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəxs əvəzlilərinin fərqləndirilməsi
2	Dil qaydaları	Şəxs əvəzlilərinin cümlələrdə işlənməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim kiçik şeir parçası oxuyur:

Özümə "mən" deyirəm,

Əliyə "sən" deyirəm.

Boylanıb sağa-sola,

"O" deyirəm Erola.

Bütün dostlar "onlar"dır.

"Siz" Əliyə Anardır.

Birləşsək hər birimiz,

O zaman oluruq "biz".

Müəllim bu nümunədə işlənən əvəzlilər haqqında izahat verir. Şagirdlərdə şəxs əvəzliləri ilə bağlı ilkin təsəvvür yaranır.

4.1.5 Tapşırıq A (dərslük). Bu tapşırıqda iki cümlə verilib: *Şəbnəm üçüncü sinifdə oxuyur. O, dərs əlaçısıdır.* Şagirdlərdən "o" əvəzliyinin hansı sözün yerində işləndiyi soruşulur.

Cavab: O – Şəbnəm.

"Bunları bilməliyin" rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini "Bunları bilməliyin" rubrikasına yönəldir. Bu rubrikada şəxs əvəzliyi sadə yolla izah edilir.

1.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlərə cədvəl təqdim olunur. Cədvəldə şəxs əvəzliləri haqqında məlumat öz əksini tapıb. Cədvəldə verilən məlumatı nümunə əsasında şərh etmək tələb olunur.

Cavab: Şəxs əvəzliləri təkdə və cəmdə olur. Birinci şəxsin təkisi "mən" əvəzliyidir. İkinci şəxsin təkisi isə "sən" əvəzliyidir. Üçüncü şəxsin təkisi "o" əvəzliyidir. Birinci şəxsin cəmi "biz" əvəzliyidir. İkinci şəxsin cəmi siz, üçüncü şəxsin cəmi "onlar" əvəzliyidir. Tapşırıq qrafik informasiyanı rəhbərlik mətnə çevirmək bacarığını inkişaf etdirir.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıqda şagirdlərə cümlələr təqdim olunur. Onlar bu cümlələrdə işlənən əvəzlilərin neçənci şəxsə aid olduğunu müəyyən etməlidirlər:

Cavab: 1. Sən – I şəxsin təkisi; 2. Biz – I şəxsin cəmi; 3. Mən – I şəxsin təkisi; 4. Biz – I şəxsin cəmi, sizi – II şəxsin cəmi; 5. Onlar – III şəxsin cəmi,

sənə – II şəxsin təki; 6. O – III şəxsin təki, mənim – I şəxsin təki; 7. sizdən – II şəxsin cəmi.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırığın tələbinə əsasən cümlələrdəki nöqtələrin yerinə uyğun şəxs əvəzlilikləri yazmaq lazımdır. Əvəzliliklər cümlənin xəbərinin şəxs sonluğuna uyğun olaraq müəyyən edilir.

Cavab: 1. mən; 2. biz; 3. sən; 4. siz; 5. o; 6. onlar.

4.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Verilmiş kiçik mətn-də şəxs əvəzliliklərinin hansı sözü əvəz etdiyi müəyyən edilir.

Nümunə: O – Fərhad.

Cavab: Sən – Səlim; onu – qələmi; biz – Səlim və Fərhad; mən – Fərhad; onlar – uşaqlar.

İş dəftərində də eynitipli tapşırıqlar verilib. Bu tapşırıqlar qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

4.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqda cümlələrdəki nöqtələrin yerinə uyğun şəxs əvəzlilikləri yazmaq tələb olunur. Şagirdlər bunu cümlədə xəbərin şəkilçisinə görə müəyyən edirlər.

Cavab: 1. mən; 2. sən; 3. siz; 4. biz; 5. onlar; 6. o.

4.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə əsasən verilmiş əvəzlilik və məsdər formasında olan feillərdən cümlə qurmaq lazımdır. Məqsəd cümlədə əvəzlilikləri və feilləri düzgün uzlaşdırmaq bacarığını möhkəmlətməkdir.

Məsələn:

Mən inşa yazıram.

Sən yuxudan vaxtında oyandın.

Onlar gəzintiyə gedəcəklər.

Siz bu gün maraqlı filmə baxacaqsınız.

O, yavaş-yavaş baş verənləri xatırlayırdı.

4.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıq qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Verilmiş mətnə şəxs əvəzlilikləri işlənib. Şagirdlərdən həmin əvəzliliklərin hansı sözü əvəz etdiyini müəyyənləşdirmək tələb olunur. Onlar bu sözləri müəyyənləşdirib uyğun sətirlərdə yazmalıdırlar.

Cavab: Onun – sincabın; sizi – dovşan balalarını; sən – sincab; o – qoza; bizim – dovşan balalarının; ona – sincaba; onu – kökü; onlar – dovşan balaları və sincab.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəxs əvəzliliklərinin qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən edir.	Tap. A, C, Ç, E (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında qrafik informasiyanı şərh edir.	Tap. B (dərslük)
Cümlədə şəxs əvəzlilikləri ilə feilləri qrammatik baxımdan uzlaşdırır.	Tap. A, B (iş dəftəri)

1-ci dər. “Göyçə gölü əfsanəsi”

- Dərslük: səh. 62–63
- İş dəftəri: səh. 41

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii məntdəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- İnformativ məntdəki fakt və fikirlərə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Müxtəlif məntləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).

Köməkçi vasitələr: izahlı lüğət.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Gölün digər su hövzələrindən fərqi haqqında söhbət
2	Danışma	Bildiği məlumatlar haqqında söhbət
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Göyçə gölü əfsanəsi” və “Göyçə mahalı” məntlərinin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	Məntlərin məzmununun mənimsədilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sinfə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

1. Hansı su hövzələrini tanıyırsınız?
2. Gölün dənizdən və çaydan fərqi nədir?
3. Sizcə, göl necə yaranı bilər?

Müzakirədən sonra şagirdlərdə göllər, onların yaranması haqqında müəyyən fikir formalaşır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər bildikləri göllərin adını çəkirlər. Əgər göllər haqqında hər hansı bir məlumatları varsa, bu haqda danışırlar.

Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərin onlara tanış olan mövzu ətrafında danışmaq, öz fikirlərini ifadə etmək bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Oxu

Əfsanənin oxusu növbəli şəkildə həyata keçirilir. Şagirdlər məntni aydın, səlis şəkildə növbə ilə

oxuyurlar. Oxu prosesi bitdikdən sonra yeni sözlərin mənimsədilməsi başlanır. Bu proses iş dəftərində öz əksini tapıb.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Mənt oxunduqdan sonra şagirdlərə faktoloji suallar təqdim olunur. Şagirdlər bu sualları cavablandırmaqla məntni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Söz ehtiyatı

2.2.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər yeni tanış olduqları sözlərlə onların izahlarını uyğunlaşdırırlar.

Cavab: 1 – b, 2 – c, 3 – ç, 4 – a.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırığın tələbinə görə şagirdlər verilmiş sözləri məna və qrammatik baxımdan uyğunlaşdıraraq söz birləşməsi yaratmalıdırlar. Tapşırıq şagirdlərin sözləri kontekstə uyğun işlətmək bacarığını inkişaf etdirir.

Cavab: bulaq suyu, tayfa başçısı, məkrli düşmən, kip bağlamaq.

Oxu

Tapşırıq C (dərslük). Müəllim uşaqlara məntni səssiz oxumağı tapşırır. Şagirdlər məntni oxuyarkən əsas faktları qeyd edirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda şagirdlər oxuduqları informativ məntdəki faktlara əsasən “Göyçə gölü əfsanəsi”ndəki məlumatların həqiqətə uyğun olub-olmamasını müəyyən edirlər. Əfsanədəki bir çox məlumatlar informativ məntdə də öz əksini tapıb. Ortaq məlumatlar aşağıdakılardır:

Göyçənin tarixən Azərbaycan torpağı olması, Göyçə mahalında Göyçə gölünün olması, əhalinin əkinçilik və maldarlıqla məşğul olması, yadelli düşmənlərin bu torpağa göz dikməsi.

2.2.5 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər Göyçənin qədim Azərbaycan torpağı olması faktının min illər bundan əvvəl yaranmış “Dədə Qorqud” dastanında öz əksini tapdığını söyləməlidirlər. Tapşırıq informativ məntdən hər hansı fikri əsaslandırmaq arqumenti tapmaq bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.3 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər Göygölün yaranmasından bəhs edən məntni oxuyaraq onun məzmununu “Göyçə gölü əfsanəsi” ilə müqayisə edirlər. Məntlərin xarakterindən asılı olaraq oxşar varlıqların yaranması fərqli təqdim olunur. Göygölün yaranması tarixi faktla izah olunur, çünki bu mənt informativ xarakter daşıyır. Bədii məntdəki

Göyçə gölünün yaranması isə uydurmadır, həqiqətə uyğun deyil, çünki bu mətn əfsanə janrında yazılmışdır.

2.2.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda şagirdlərdən verilən sualları cavablandırmaq və onların hansı mətnə aid olduğunu müəyyən etmək tələb olunur.

Cavab: 1. Göyçə gölünün adını ermənilər dəyişib Sevan qoydular. (*Göyçə mahalı*)

2. Göyçə əhalisi əkinçilik və maldarlıqla məşğul idi. (*hər iki mətn*)

3. İnsanlar suyun daşmaması üçün iri qapaq düzəldilər. (*"Göyçə gölü əfsanəsi"*)

4. "Dədə Qorqud" dastanında Göyçə gölü haqqında məlumat var. (*Göyçə mahalı*)

Tapşırığın əsas məqsədi eyni mövzuda yazılmış müxtəlif tipli mətnləri məzmununa görə müqayisə etmək bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. Ç, D (dərslük)
Bədii və informativ mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. E (dərslük)

2-ci dərs. Bənzətmə

• Dərslük: səh. 64 • İş dəftəri: səh. 42

Təlim məqsədləri

• Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bənzətmənin izahı və mənimsədilməsi
2	Söz ehtiyatı	Bənzəyən və bənzədilənin fərqləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə aşağıdakıları yazır:

Bibər çox acı idi. Bibər zəhər kimi acı idi.

Sonra sinfə müraciət edir:

– *Hansı cümlədə bibərin acılığı daha təsirli ifadə olunub? Bibər acılığına görə nəyə bənzədilib?*

Müzakirə nəticəsində şagirdlərə aydın olur ki, bibərin acılığını təsəvvürdə daha aydın canlandırmaq üçün o, zəhərə bənzədilib.

2.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda "Göyçə gölü əfsanəsi"ndən cümlə verilib. *Bulağın suyu buz kimi soyuq idi.* Şagirdlərdən bulağın suyunun nəyə bənzədilməsi soruşulur.

"**Yadda saxla**" rubrikasında bənzətmə haqqında məlumat verilib. Nümunə əsasında bənzəyən və bənzədilən şagirdlərə izah olunub. *Lalə quş kimi uçurdu* nümunəsində *Lalənin* bənzəyən, *quşun* isə bənzədilən olması diqqətə çatdırılır.

Oxuyub-qavrama

2.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqda verilən cümlələrdə altından xətt çəkilmiş ifadələri uyğun bənzətmələrlə əvəz etmək tələb olunur.

Cavab: 1. *Qarpızın bal kimi dadı var.* 2. *O, qartal kimi düşmənin üstünə şığıdı.* 3. *Maşının mühərriki saat kimi işləyir.* 4. *Şəhərin yolları şüşə kimi idi.* 5. *Uşağın üzü qorxudan qar kimi olmuşdu.*

2.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Cümlələrdə bənzədilən sözün altından xətt çəkilib. Şagirdlər uyğun bənzəyənləri nöqtələrin yerinə yazmalıdırlar. Bununla da onlarda obrazlı ifadə yaratmaq bacarığı formalaşdırılır.

Cavab: 1. *Mənim atamın polad kimi iradəsi var.* 2. *Məktəbin həyatı qazan kimi qaynayırdı.* 3. *Üç-*

rəngli bayrağımız dəniz kimi dalğalanırdı. 4. Bu lağın suyu göz yaşını kimi dumdurur idi.

2.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda tərkibində bənzəyən və bənzədilən olan cümlələr verilib. Şagirdlər onları müəyyən etməli və köçürərək altından xətt çəkməlidirlər.

Cavab: 1. İgidlərimiz – dağ; 2. Firuz baba – uşaq; 3. Məstan – pələng; 4. Günəlin yanaqları – lalə; 5. Külək – qurd; 6. Körpənin saçları – ipək.

2.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə əsasən cümlələrdə qoyulan boşluqlara uyğun bənzədilənləri yazmaq lazımdır.

Cavab: 1. gül kimi; 2. yarpaq kimi; 3. ipək kimi; 4. daş kimi; 5. ox kimi.

Bu tapşırıq şagirdlərin qazandıqları yeni birləşmələrin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

2.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdəki bənzəyən və bənzədiləni seçib cədvəlin uyğun xanasında yazırlar.

Cavab:

Bənzəyən – yanaqlar; bənzədilən – alma

Bənzəyən – üz; bənzədilən – ay

Bənzəyən – iradə; bənzədilən – dəmir

Bənzəyən – gözlər; bənzədilən – muncuq

2.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda bənzəyənləri seçib cümlələrdəki boşluqlara yazmaq tələb olunur.

Cavab: 1. balaca müğənni; 2. burnumun ucu; 3. xırda daşlar; 4. şəhli çəmən; 5. suyun üzü.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bənzətmə yaratmaq üçün müvafiq sözlər seçir.	Tap. A, B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Rast gəldiyi bənzətmələrdə bənzəyən və bənzədiləni fərqləndirir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)

3-cü dərslük. Feil

• Dərslük: səh. 65 • İş dəftəri: səh. 43

Təlim məqsədləri

- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlilik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).
- Sözləşmə şəkli artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Hərəkət bildirən sözlərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Feilin ümumi qrammatik xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sözlər səsləndirir və şagirdlərə bunlara hərəkət bildirən sözlər əlavə etməklə cümlə qurmaq tapşırığını verir.

Məktəb, dərslük; uşaqlar, meşə, çiyələk; Anar, su, soyuq.

Şagirdlər feillər artırmaqla müxtəlif cümlələr qururlar.

Məktəbdə dərslük başlandı. Uşaqlar meşədən çoxlu çiyələk yığdılar. Anar soyuq su içdi.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda "Aldədə əfsanəsi"ndən cümlələr verilib. Şagirdlər həmin cümlələrin tərkibindən hərəkət bildirən sözləri seçməli və onlara sual verməlidirlər.

Cavab: 1. Aldədə möcüzə yaradır. (nə edir?)

2. Xəbər Bağdad xəlifəsinə çatdı. (nə etdi?)

3. Ərəblər təəcübəndilər. (nə etdilər?)

4. Bu çubuqların hərəsini bir tərəfə atacağam. (nə edəcəyəm?)

Tapşırıq şagirdlərdə hərəkət bildirən sözləri seçmək və onlara sual vermək bacarığını formalaşdırır.

"**Bunları bilməliyik**" rubrikasında feil haqqında məlumat verilir. Şagirdlərə onların tanıdıqları hərəkət bildirən sözlərin feil adlanması sadə dildə izah olunur. Feillərin müxtəlif suallara cavab ver-

məsi, eləcə də şəkilçilər qəbul edərək formaca dəyişə bilməsi şagirdlərin nəzərinə çatdırılır.

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər onlara təqdim olunan feilləri kök və şəkilçiyə ayırmalıdır. Tapşırığın əsas məqsədi feillərin kökünü və onları formaca dəyişən şəkilçiləri müəyyən etməklə feillərin dəyişməsinə müşahidə etməkdir.

Cavab: Danış-ır, oyna-dı, gül-əcək, soruş-du, get-di, sev-ir, yaz-acaq, qoru-yar, böyü-dü, sus-acaq, saxla-yar, gör-dü, yoxla-yır, keç-di, aç-ır.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın modeli fərqli olsa da, eyni məqsədə xidmət edir.

Cavab: Saxla-dı, barış-ır, gətir-əcək, darıx-dı.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər boşluqlara uyğun gələn təsdiq və ya inkar feilləri yazmaqla verilmiş cümlələri köçürürlər. Bu zaman onlar kontekstdən – cümlənin ifadə etdiyi fikirdən və bəzi sözlərdən (*heç vaxt, heç nə, hamısı və s.*) çıxış edirlər.

Cavab: 1. Əsəd heç vaxt yalan danışmır.

2. Vətən öz igid oğullarını unutmaz.

3. Bu maraqlı işi bütün uşaqlar bəyəndi.

4. Ləman bilsə də, heç nə deməyəcək.

5. O utandığından başını aşağı saldı.

4.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Atalar sözlərində nöqtələrin yerinə cümlənin semantikasına uyğun olaraq təsdiq və ya inkar feil yazılmalıdır.

Cavab: 1. Acgözün qarnı doyar, gözü doymaz.

2. Ağillı düşməndən qorxma, ağilsız dostdan qorx.

3. Qılınc yarası sağalar, söz yarası sağalmaz.

Hər iki tapşırıq şagirdlərin təsdiq və inkar feillər haqqında öyrəndiklərini möhkəmləndirməyə xidmət edir.

Bu mərhələdə şagirdlərə “Diqqət et” rubrikası təqdim olunur.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim əlavə olaraq şagirdlərin nəzərinə çatdırı bilər ki, hər bir feilin kökü əmr bildirir: *get, oxu, dinlə*. Lakin *-maq²* şəkilçisi ilə işləndikdə feil hərəkətin adını bildirir: *Oxumaq (nə?) insanın dünyagörüşünü artırır*.

4.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər bu sıralardan feilin lüğətdə verilən formasını (məsdər formasını) müəyyən etməlidirlər. Tapşırıq “Diqqət et” rubrikasında verilmiş biliyin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Cavab: 1 – b; 2 – c; 3 – c.

4.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər məsdər formasında verilən feillərə uyğun şəkilçilər artırır boşluqlara yazmaqla cümlələri tamamlayır və dəftərlərinə köçürürlər.

1. Aydın üçüncü sinifdə *oxuyur*.

2. Sınıf otağımız ikinci mərtəbədə *yerləşir*.

3. Bağcadakı güllərin ətri hər tərəfə *yayılır*.

4. Göyərçin yuvasına *qondu*.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər verilmiş feillərə uyğun şəkilçilər artırmaqla cümlə qurub yazmalıdırlar.

Nümunə:

1. Mən nənəmlə parkda *gəzirəm*.

2. Biz dərs oxumaqdan *yorulmur*.

3. Atam bağda çoxlu ağac *əkdi*.

4. Babam torpağı *şumlayır*.

Feillərin şəxsə və zamana görə dəyişməsi haqda növbəti fəsilərdə məlumat veriləcək. Bu dərstdə isə şagirdlər feilləri cümlədə kontekstə uyğun işlətmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Bu zaman onlar, sadəcə, empirik olaraq dil duymundan çıxış edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən asılı olaraq feilin qrammatik formasını müəyyən edir.	Tap. A, Ç (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)
Sözü kök və şəkilçiyə ayırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Təsdiq və inkar feilləri fərqləndirir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Feilin başlanğıc formasını müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)

1-ci dər. “Çahargah əfsanəsi”

- Dərslük: səh. 66–67
- İş dəftəri: səh. 44

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Sözü mənalarını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 2.1.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).

Köməkçi vasitələr: S.Hacıbəyovun “Karvan” süitəsi, izahlı lüğət.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Soltan Hacıbəyovun “Karvan” süitəsinin səsləndirilməsi
2	Danışma	Muğamlarımız və xalq mahnılarımız haqqında söhbət
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Çahargah əfsanəsi”nin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	“Çahargah əfsanəsi”nin məzmunu üzrə iş
5	Dinləmə	“Muğamlarımız” dinləmə mətni üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim Soltan Hacıbəyovun “Karvan” süitəsini səsləndirir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərin diqqətini bu musiqinin ahəngdar, axıcı olmasına yönəltmək olar: musiqini dinlədikcə sanki dəvələrin ağır-ağır yerışı göz önündə canlanır, zınqırovların səsi eşidilir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Fənlərarası inteqrasiya. Şagirdlərdən hansı xalq mahnılarımızın, muğamlarımızın adını eşitdikləri soruşulur.

Şagirdlər tanıdıqları xalq mahnılarının adlarını çəkirlər. Müəllim də şagirdlərə yardım edərək bir neçə xalq musiqimizi xatırladır (“Küçələrə su səpmişəm”, “Pəncərədən daş gəlir” xalq mahnıları, 30 il sonra Şuşada Kənan Bayramının ifasında səsləndirilən “Bayatı-Şiraz muğamı” və s.). Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərin diqqətini mövzuya yönəltməkdir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir. Onlar sözləri bir-bir oxuyur, mənasını təxmin edir, sonra izahlı lüğətlə dəqiqləşdirirlər.

cah-calal – dəbdəbə, təmtəraq, var-dövlət;

duyuq düşmək – baş verəcək bir hadisəni qabaqcadan hiss etmək;

karvanbaşı – karvana başçılıq edən adam;

zınqırov – heyvanların boynuna taxılan xırda zəng;

ecazkar – qeyri-adi, hər kəsi heyrətə salan;

ləhləmək – tez-tez və ağır nəfəs almaq, tövşümək (heyvan haqqında);

mənzilbaşı – yola çıxarkən gediləcək son ünvan.

2.2.1 Növbəli oxu. Oxu prosesində müəllimin seçdiyi hər şagird mətndən müəyyən hissəni oxuyur.

Müəllimin nəzərinə! Bədii mətnin emosionallığını artırmaq məqsədilə şagirdlərin düzgün səs tonu seçmələri, hadisələrin dramatikliyini nəzərə çarpdırmaq üçün mətni uyğun intonasiya ilə oxumaları üçün oxu prosesi müəllimin köməyi ilə həyata keçirilir. Məqsəd şagirdlərin aydın, düzgün, səlis oxu bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqda şagirdlərə faktoloji suallar təqdim olunur. Onlar mətnə əsaslanmaqla bu sualları cavablandırirlar. Bəzi suallar ətrafında əhatəli danışmaq tələb olunur. Şagirdlərə öz fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə etmək üçün şərait yaradılır.

Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq şagirdlərin məntiqi düşüncəsini yoxlayır: *Sizcə, karvanda dəvələrin boynuna zınqırovlar nə məqsədlə asılır?* Bu haqda şagirdlərin cavabları dinlənir.

Cavab: Dəvələrin səhralıqda itməməsi üçün onların boynuna zınqırov taxılır. Dəvə karvandan

ayrı düşərsə, zıncırovun səsinə görə onun yerini müəyyən etmək olur.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda şagirdlərə bu sualla müraciət olunur: *Hansı epizoddan mətnin əfsanə olduğunu demək mümkündür?*

Mətnədə belə bir epizod var: *Musiqiçi görür ki, dəvələr çox yorulublar. Onlar qalxıb getmək istəmir. Bu zaman gözü dəvələrin boynundakı zıncırovlara sataşan musiqiçi onları çıxarır, müəyyən ardıcılıqla yenidən yerlərini dəyişərək dəvələrin boynuna taxır. Bəzi zıncırovu tarım çəkir, bəzisini isə boş bağlayır. Dəvələr durub yeriməyə başlayırlar. Bu zaman zıncırovlardan çıxan ecazkar musiqi ətrafa yayılır.*

Bu epizoddakı uydurma (zıncırov səmindən ecazkar musiqinin yaranması) mətnin əfsanə olduğunu deməyə imkan verir.

Tapşırıq şagirdlərin yeni öyrəndikləri əfsanə janrının xüsusiyyətlərini bir daha xatırladaraq qazanılmış bilikləri möhkəmləndirir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya 2-ci sinif. Mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikirləri müəyyənləşdirir (st. 2.2.4).

Bu tapşırıqda mətnə aid cümlələr verilib. Şagirdlər cümlələrdə verilən fikirlərin doğru və ya yanlış olduğunu müəyyən etməlidirlər.

1. Padşah musiqiçini saraya dəvət etdi. – D
2. Musiqiçi padşahın təklifini qəbul etmədi. – D
3. Vəzir musiqiçi ilə başqa ölkəyə yollandı. – Y
4. Musiqiçi dəvə karvanına rast gəldi. – D
5. Karvana yaxınlaşan musiqiçi eşitdiyi zıncırov səslərinə heyran oldu. – Y

6. Bütün dəvələrin boynundakı zıncırovlar bir yerə toplandı. – Y

7. Hamı yaranan musiqiyə valeh oldu. – D

Bu tapşırıqın köməyi ilə şagirdlər oxuduqları mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda əfsanədəki obrazların nitqindən nümunələr verilib. Şagirdlər bu nümunələrin hansı obraza aid olduğunu müəyyən etməlidirlər. Sonra isə həmin obrazlara öz münasibətlərini bildirməlidirlər.

Cavab: (nümunə)

1-ci nümunə musiqiçinin nitqindəndir.

Musiqiçi xalqını sevir, ona görə də saray həyatını qəbul etmir. O, istedadlıdır, gözəl musiqilər bəstələyir. Ağılıdır, çətin vəziyyətdən çıxmağı bacırır.

2-ci nümunə vəzirin nitqindəndir.

Vəzir istedadlı insanlara dəyər verir. Musiqiçi istedadlı olduğuna görə şahın onu cəzalandırmasına razı olmadı və musiqiçini zindandan xilas etdi.

3-cü nümunə padşahın dilindəndir.

Padşah insanlara dəyər vermir, lovğadır, zalımdır, ədalətsizdir. O istəyir ki, istedadlı musiqiçi ancaq ona mahnılar həsr eləsin. Razı olmayanda da musiqiçini zindana atdırır.

Bu tapşırıq oxuyub-qavrama bacarığının inkişafına, obrazları təhlil etmə qabiliyyətinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

1.1.1 Tapşırıq D (dərslük). Bu tapşırıq dinləmə mətni əsasında yerinə yetirilir.

Müəllimin nəzərinə! Mətni oxuyarkən şagirdlərə qeydlər götürmək tövsiyə olunur. Mətni aramla oxumaq lazımdır ki, şagirdlər qeyd götürə bilsinlər.

Dinləmə

“Muğamlarımız”

(dinləmə mətni)

Azərbaycan xalq musiqisinin ən sevilən növü muğamdır. Muğamın müəllifi yoxdur. O, xalqın yaratdığı musiqi əsəridir.

Azərbaycan muğamının 7 əsas növü var: Rast, Şur, Segah, Çahargah, Bayatı-Şiraz, Şüştər, Humayun.

Muğam oxuyan adam xanəndə adlanır. Muğam çox zaman tar, kamança və qavalın müşayiəti ilə – üçlük şəkildə ifa olunur. Tarzən tarı, kamançaçı kamançanı çalır. Xanəndə isə muğam oxuya-oxuya qavalı çalır.

Azərbaycanın görkəmli muğam ustaları var. Məsələn: Cabbar Qaryağdıoğlu, Seyid Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov, İslam Rzayev, Rübabə Muradova və s. Sadiqcan, Qurban Pirimov, Əhsən Dadaşov və başqaları məşhur tarzənlərimizdir.

Məşhur kamança ustamız Habil Əliyev də muğam sənətinin inkişafına xidmət edən sənətkardır.

Müasir dövrdə Alim Qasimov muğamı dünyaya tanıdıb.

Bu gün də Azərbaycan muğamı sevilə-sevilə dinlənir.

Mətnin oxusu başa çatdıqdan sonra şagirdlər qeydlər əsasında cədvəli tamamlayırlar.

Tapşırıq muğam haqqında məlumat verməklə yanaşı, şagirdlərin dinlədiyi mətnə qeyd götürmək bacarığını təkmilləşdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır. Kontekstdən təxmin etdiyi məna ilə sözün lüğəvi mənasını müqayisə edir.	Tap. A, C (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikirləri müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. B (iş dəftəri)
Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dər. Sözün həqiqi və məcazi mənası

- Dərslük: səh. 68
- İş dəftəri: səh. 45

Təlim məqsədləri

- Çoxmənalı sözün kontekstə görə mənasını müəyyən edir (st. 2.1.2).
- Sözün həqiqi və məcazi mənaları arasındakı bağlılığı müəyyən edir (st. 2.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Həqiqi və məcazi məna haqqında söhbət
2	Söz ehtiyatı	Çoxmənalı sözün mənimsənilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə bir neçə ifadə yazır: *adamin boğazı – çəkmənin boğazı; daş bina – daş ürək; kitab vermək – yol vermək*. İfadələrdə fərqləndirilmiş sözlərin mənaları arasındakı fərq müzakirə olunur.

Oxu

2.1.2 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda iki cümlə verilib: 1. *Ramilin ayağı əzildi*. 2. *Stolun ayağı təmir olundu*. Eyni zamanda cümlələrə aid təsvirlər də var.

Şagirdlər hər iki ifadədə “ayaq” sözünün mənasını müəyyən etməli, hansının daha əvvəl yaranması barədə fikirlərini söyləməlidirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər cavab verməkdə çətinlik çəksələr, onlara izah olunmalıdır ki, ayaq insanın aşağı ətrafıdır. Bu ifadə əvvəl yaranıb və həqiqi mənada işlənib. Cansız əşyaların da aşağı hissələri buna bənzədilərək ayaq adlandırılıb. Stolun aşağı hissəsinə sonradan “stolun ayağı” deyilib. Burada həmin söz məcazi mənada işlənib.

Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərdə sözün məcazi mənası haqqında ilkin təsəvvür yaratmaqdır.

“Yadda saxla” rubrikasında sözün həqiqi və məcazi mənası haqqında məlumat verilir. Nümunə əsasında sözün hər iki mənası izah olunur.

Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda eyni söz hər iki mənada işlənib. Şagirdlər sözün hansı cümlədə həqiqi, hansında məcazi mənada işləndiyini müəyyən edirlər.

Cavab: 1 – a; 2 – b; 3 – b; 4 – b.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıqda sözün lüğətdə verilən mənalarından məcazi olanını seçmək lazımdır. Tapşırığı düzgün yerinə yetirmək üçün şagirdlər verilən izahları diqqətlə oxumalı, sözün məcazi mənasını dəqiqləşdirməlidirlər.

Cavab: 1. yumşaq – xoş, mülayim. *Yumşaq xasiyyət*.

2. yatmaq – sakitləşmək. *Külək yatdı*.

3. qızıl – çox dəyərlı, çox gözəl. *Qızıl əllər*.

Bu tapşırıq bir daha şagirdlərin həqiqi və məcazi mənalı sözləri fərqləndirmək bacarığını möhkəmləndirir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər verilmiş cümlələrdə nöqtələrin yerinə elə sözlər

seçib yazmalıdırlar ki, cümlədəki feil məcazi mənə ifadə etsin. Çətin tapşırıq olsa da, şagirdlərdə dil duyumunun inkişafına xidmət edir.

Cavab: 1. Vaxt uçar. 2. Yarpaqlar pıçıldaşdı. 3. Təbiət yazın gəlişinə sevinir. 4. Həyat qaynayır. 5. Vətən bizi çağırır.

2.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tərkibində məcazi mənəli söz işlənmiş cümlələri işarələməli, sonra müvafiq sözün altından xətt çəkməlidirlər.

Cavab: 1. Çayın üzü; 3. Meşə geyinmişdi; 4. Təbiət oyanırdı; 6. Kəndin ayağı; 7. Bulağın gözü.

2-ci və 5-ci cümlələrdə məcazi mənəli söz işlənməyib.

2.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Dərslikdəki Ç tapşırığı ilə eyni xarakterlidir. Bu tapşırıqda da cümlələrə elə söz artırılmalıdır ki, məcazi mənə ifadə olunsun.

Cavab: 1. Söyüdün yarpaqları pıçıldaşır.

2. Yazda meşə, çöl, çəmən sevinir.

3. Yazın gəlişi ilə təbiət oyandı.

4. Bu sözün dərin mənası var.

5. Mahirin xasiyyəti çox yumşaqdır.

Şagirdlər bu tapşırığı yerinə yetirməklə sözün kontekstə görə həqiqi və məcazi mənasını müəyyən etmək vərdişi qazanırlar.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda hər cümləyə aid iki söz verilib. Şagirdlər elə söz seçib əlavə etməlidirlər ki, cümlədə altından xətt çəkilmiş söz məcazi mənə ifadə etsin.

Cavab:

1. Saat qəflətən susdu.

2. Ayaqqabının burnu stola dəydi.

3. Arzular qanad açıb uçdu.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Bu tapşırıqda şagirdlər eyni sözü həm həqiqi, həm də məcazi mənada işlətməlidirlər.

Sözlər	Həqiqi mənə	Məcazi mənə
ətək	paltarın ətəyi	dağın ətəyi
qol	insanın qolu	pencəyin qolu
acı	acı bibər	acı dil
ağır	ağır çanta	ağır söz
dil	körpənin dili	pianonun dili

Bu tapşırıq sözün həqiqi və məcazi mənasını düzgün müəyyən etmək üçün şagirdlərin qazanmışları bilik və bacarıqları möhkəmləndirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözün həqiqi və məcazi (tö-rəmə) mənaları arasındakı bağlılığı müəyyən edir.	Tap. A, B, C (dərslik), tap. A, Ç (iş dəftəri)
Çoxmənalı sözün kontekstə görə mənasını müəyyən edir.	Tap. C (dərslik), tap. B, C (iş dəftəri)

3-cü dərs. Feilin şəxsə görə dəyişməsi

• Dərslik: səh. 69 • İş dəftəri: səh. 46

Təlim məqsədləri

- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1 Mövzuya yönəltmə Feilin müxtəlif qrammatik formada işlədilməsinin mənimsədilməsi

2 Formativ qiymətləndirmə

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə “gülmək” sözünü yazır. Sonra sinfə müraciət edərək bir-bir şəxs əvəzliliklərini sadalamağı tapşırır. Daha sonra *gülmək* sözünü həmin əvəzliliklərə uyğun dəyişirlər.

Şagirdlər qaydaları bilməsələr belə, dil daşıyıcıları olduqları üçün tapşırığın öhdəsindən gələcəklər.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıqda üç cümlə verilib. Cümlələrin tərkibindəki *oxumaq* sözü şəkilçilər qəbul edərək dəyişir. Sual olunur ki, bu dəyişmənin səbəbi nədir?

Cavab: Bu dəyişmənin səbəbi şəxs əvəzlilikləridir. Şəxs əvəzlilikləri dəyişdikcə feil də müvafiq şəkilçilər qəbul edərək dəyişir.

“**Bunları bilməliyik**” rubrikasında feilin şəxsə görə dəyişməsi izah olunur. Feilin şəkilçilərinin şəxs əvəzliyinə uyğun olaraq dəyişməsi diqqətə çatdırılır.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər uyğunlaşdırma aparmalıdırlar. Tapşırıq şagirdlərdə feili şəxsə görə dəyişdirmək bacarığını formalaşdırır.

Tapşırıq C (dərslük), C (iş dəftəri). Bu tapşırıqlarda cümlələr təqdim olunub. Şagirdlər feillərin şəxs sonluğuna uyğun olaraq cümlələrdəki nöqtələrin yerinə şəxs əvəzlilikləri yazmaqla cümlələri köçürürlər.

Cavab:

Tapşırıq C (dərslük)

1. biz; 2. sən; 3. onlar; 4. mən; 5. siz; 6. o.

Tapşırıq C (iş dəftəri)

1. sən; 2. biz; 3. mən; 4. siz; 5. onlar; 6. o.

Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda verilmiş cümlələrə feillər artırmaq lazımdır. Məsdər formasında olan feillərə cümlədəki şəxs əvəzliliklərinə uyğun şəkilçilər artırmaq lazımdır.

Cavab:

1. Biz müəllimin izahlarını diqqətlə dinlədik.

2. Boş vaxtım olanda mən kitab oxuyuram.

3. Sən həmişəki kimi ədalətli danışsan.

4. O öz çalışqanlığı ilə hər zaman hamıdan seçilir.

5. Onlar bütün problemlərin həllində yaxından iştirak etdilər.

6. Siz Vətənin torpaqlarını göz bəbəyi kimi qorumalısınız.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə əsasən bacarmaq feilini şəxsə görə dəyişərək cədvəli tamamlamaq lazımdır.

Cavab:

I şəxs Mən bacardım Biz bacardıq

II şəxs Sən bacardın Siz bacardınız

III şəxs O bacardı Onlar bacardılar

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırıqda şəxs əvəzliliklərinə uyğun feilləri seçərək onları nümunədə olduğu kimi uyğunlaşdırırlar.

Cavab:

Sən soruşursan. Sən oxudun.

O yazdı. O gülür.

Tapşırıq şagirdlərin yeni mövzunu mənimsəmələrinə kömək edir.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin nəzərinə çatdırılır ki, cümlədə feillər yalnız şəxsə görə deyil, həm də kəmiyyətə görə dəyişir.

Cavab:

1. Mən üçüncü sinifdə oxuyuram – Biz üçüncü sinifdə oxuyuruq.

2. Sən düzgün qərar vermişən – Siz düzgün qərar vermişiniz.

3. O, bir neçə dil öyrənib – Onlar bir neçə dil öyrəniblər.

Müəllimin nəzərinə! Bu tapşırığı əksinə davam etdirmək də olar. Şagirdlərə şəxs əvəzliyi cəmdə olan cümlə vermək olar. Onlar bunu həmin əvəzliyin təkisi ilə əvəz edərək dəyişə bilərlər. Bu zaman dəyişən feil şəkilçilərinə diqqət etmək lazımdır. Bu tapşırıq qazanılmış bilikləri möhkəmlətməklə bərabər, şagirdlərdə yeni bacarıqlar formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlədə şəxs əvəzlilikləri ilə feilləri qrammatik baxımdan uzlaşdırır.	Tap. A, B, C, Ç (dərslük), tap. A, B, C, Ç (iş dəftəri)

fəsil 4 QIZ QALASI

1-ci dər. "Odlar qızı"

- Dərslük: səh. 70–71
- İş dəftəri: səh. 47

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Yaxınmənalı sözlərin köməyi ilə sözləri izah edir (st. 2.1.4).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- İnformativ mətndəki fakt və fikirlərə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tarixi abidələr haqqında söhbət
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Qız qalası" mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Hekayə xəritəsinin tərtib edilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim xatırlatma üçün sinfə müraciət edir:

– *Bakıda hansı tarixi abidələri tanıyırsınız?*

Şagirdlər bildikləri abidələrin adını çəkirlər. Bu abidələr sırasında Qız qalası da xatırlana bilər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Bu tapşırıq şagirdlərin Qız qalası haqqında hansı məlumatlara malik olduğunu müəyyənləşdirir. Qalanın adı ilə bağlı

şagirdlər öz təxminlərini söyləyə bilərlər. Müəllim şifahi nitq fəaliyyətini genişləndirmək üçün şagirdlərə tapşırıqlar verir ki, qalanın adı ilə bağlı əfsanə düşünüb-danışsınlar. Nəzərə almaq lazımdır ki, şagirdlər artıq əfsanə janrının xüsusiyyətləri ilə tanışdırlar.

Oxu

2.2.1 Müəllim şagirdlərlə növbəli şəkildə mətnin oxusunu təşkil edir. Onlara səlis, aydın səslə oxumaq tövsiyə olunur. Şagirdlərə xatırladır ki, mətnin oxusu zamanı söz boğçasına daxil olmayan elə sözlərlə qarşılaşa bilərlər ki, mənasını dəqiq bilmirlər. Həmin sözləri qeyd etmək tapşırılır. Əgər oxu mərhələsi bitdikdən sonra belə sözlər qeyd olunursa, onlar üzərində iş aparılır. Həmin sözləri müəllim izah edir.

Söz ehtiyatı

2.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqdakı cümlələrdə söz boğçasındakı sözlərin mənasına uyğun gələn ifadələr işlənib. Şagirdlər həmin ifadələrin mənalərini müəyyən etməli və söz boğçasından onlara mənaca yaxın olan sözləri uyğun sətirlərdə yazmalıdırlar. Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərin yeni sözləri mənimsəməsi və nitqdə işlətməsidir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Bu çalışma modeli şagirddən diqqətli oxu bacarığı tələb edir.

Cavab:

2-ci və 4-cü sualların cavabı mətndə yoxdur. Çünki düşmən tərəfinin nə qədər itki verməsi və ilk dəfə qalanı kimin Qız qalası adlandırması haqqında mətndə məlumat verilmir. 1-ci sualın cavabı mətndə var. Düşmənin tez-tez şəhərə hücum etməsinin səbəbi bu yurdun zəngin təbii sərvətlərinin olması idi. 3-cü sualın cavabı mətndə birbaşa olmasa da, onu müəyyən etmək asandır. Mətndə şəhərin 90 gün mühasirədə qaldığı deyilir. Şagirdlər bunu asanlıqla müəyyən edə bilərlər ki, 90 gün 3 aydır.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıqda mətndəki hadisələrin hansı problemdən başladığı və necə həll olunduğu soruşulur.

Cavab: Mətdəki əsas problem şəhərin yadellilər tərəfindən mühasirəyə alınmasıdır. Problem möcüzəli Odlar qızının düşməni məğlub etməsi ilə öz həllini tapır.

Tapşırıqın əsas məqsədi şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığını inkişaf etdirməkdir.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda belə cümlə verilib: *Qədimdə Qız qalası mayak rolunu oynayırdı. Şagirdlərə “mayak” sözünün mənası xatırladılır (onlar əvvəlki siniflərdə bu sözlə tanış olublar): Mayak gəmilərə yol göstərmək məqsədilə sahil yaxınlığında inşa olunan tikilidir. Mayak sözünün mənasını xatırladıqdan sonra şagirdlər mətnin birinci abzasında verilən fikri təsdiq edən cümləni seçməlidirlər.*

Cavab: *Sahilə yaxınlaşan hər bir gəmiçi onu uzaqdan görürdü.*

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlərdən mətnin əfsanə janrına aid olmasını əsaslandırmaq tələb olunur.

Cavab: Alovun gözəl bir qıza dönməsi, mavi alovdan qılıncın olması, yerin odlu nəfəsinin alovlanıb yanması və s. hadisələr qeyri-adi, möcüzəli olduğu üçün mətn əfsanədir.

2.2.2 Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıqın tələbinə əsasən şagirdlər mətndəki hadisələrin düzgün ardıcılığını müəyyən etməlidirlər. Ardıcılıq aşağıdakı kimi olmalıdır.

Cavab: 2, 3, 1, 4.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda “Odlar qızı” mətninin məzmununa aid hekayə xəritəsini tamamlamaq tələb olunur. Tapşırıqı yerinə yetirmək üçün müəllim tövsiyə edir ki, şagirdlər hekayə xəritəsini diqqətlə nəzərdən keçirsinlər. Boşluqları hansı məlumatlarla tamamlamalı olduqlarını özləri üçün müəyyən etsinlər. Sonra işin icrasına başlasınlar.

Cavab:

Mətnin adı: Odlar qızı.

Məkan: Odlar yurdu, Abşeron torpağında şəhər.

Baş qəhrəman: möcüzəli Odlar qızı.

Digər obrazlar: Şəhərin ağsaqqalı, şəhər əhalisi, düşmənlər.

Plan:

1. *Giriş hissə:* Sahildə ucalan möhtəşəm qala

2. *Əsas hissə:*

1) Şəhərin düşmən mühasirəsində qalması

2) Ağsaqqalın Od tanrısına müraciəti

3) Odlar qızının qalanın başında görünməsi

4) Odlar qızının yurdunu xilas etməsi

3. *Sonluq hissə:* Qalanın “Qız qalası” adlandırılması

Hekayə xəritəsini tərtib etməklə şagirdlər oxuduqları mətni dərinlən mənimsədiklərini nümayiş etdirmiş olurlar. Tapşırıq qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Fikrin dəqiq ifadə olunmasında yaxınmənalı sözlərin rolunu müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikirləri müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnin kompozisiyasında problemin yaranması və həlli məqamlarını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)
Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. E (dərslük)
Mətnin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Qız qalası”

- Dərslik: səh. 72 • İş dəftəri: səh. 48

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Mətnə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir (st. 2.2.3).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Kiçik şeir parçasının oxunması
2	Oxuyub-qavrama	İnformativ mətnin mənimsədilməsi
3	Yazı	Mətnin məzmununa uyğun hekayə xəritəsinin tərtib olunması
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sifə kiçik bir şeir parçası ilə müraciət edir:

Xəzərin sahilində

Sirli qala ucalır.

Onun əzəmətindən

Böyük bir xalq güc alır.

Söhbət hansı qaladan gedir?

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Mətnin oxusuna başlamazdan əvvəl müəllim şagirdlərə xatırladır ki, oxu zamanı rast gəldikləri faktları dəftərdə qeyd etmək lazımdır. Sonra səssiz oxu prosesi həyata keçirilir. Şagirdlər mətndən aşağıdakı qeydləri götürə bilirlər.

Cavab:

1. Bakıda yerləşir.
2. Hündürlüyü 28 metrdir.
3. 8 mərtəbədən ibarətdir.
4. Qorunan abidədir.

Oxu başa çatdıqdan sonra şagirdlər öz qeydlərini səsləndirirlər. Mətni qeydlər götürməklə

oxumaq diqqətli oxunu təmin edən vasitələrdəndir.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər mətnin bitkin hissələrini yarımbaşlıqlara ayırmalıdır. Tapşırığı icra etmək üçün şagirdlərdən bitkin hissələri fərqləndirə bilmək bacarığı tələb olunur. Mətn hissələrə ayırdıqdan sonra yarımbaşlıqlar şəklində adlandırılmalıdır. Adlandırma söz birləşməsi və ya sual cümləsi şəklində ola bilər.

Nümunə:

1. Azərbaycanın simvolu
2. Qalanın quruluşu
3. Qız qalasının sirləri
4. Qalanın yaşı
5. Qalanın təyinatı

Mətni bitkin hissələrə ayırmaq və həmin hissələri adlandırmaq şagirdlərin mətnin strukturunu və məzmununu anladıklarını nümayiş etdirir.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslik). Tapşırığın şərtinə görə şagirdlər mətndən verilən fikirlərin fakt, yoxsa mülahizə olduğunu müəyyən edirlər.

Cavab:

1-ci və 2-ci cümlədə ifadə olunan faktdır. Digər cümlələrdəki fikirlər isə öz təsdiqini tapmadığı üçün mülahizədir.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq iki mərhələdən ibarətdir. Şagirdlərə “Odlar qızı” və “Qız qalası” mətnlərindən suallar təqdim olunur. Onlar əvvəlcə sualların hansı mətnə aid olduğunu qeyd etməlidirlər. Sonra isə sualların altından onların cavablarını yazmalıdırlar.

Cavab:

1-ci və 4-cü suallar “Odlar qızı” mətninə aiddir.

2-ci və 3-cü suallar isə “Qız qalası” mətninə aiddir.

1. *Yurdun xilasını üçün ağsaqqal Od tanrısından kömək istədi.*

2. *Qız qalası 8 mərtəbədən ibarətdir.*

3. *Bu sualın cavabı şagirdlərin öz yanaşmasından asılıdır.*

4. *Odlar qızı düşmənin üzərinə hücum etdi. Beləcə, Odlar yurdu düşməndən azad oldu.*

Mətnləri diqqətlə oxuyan şagird sualları cavablandırmaqla yanaşı, onların hansı mətnə aid olduğunu da asanlıqla müəyyən edəcək.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirmək üçün Venn diaqramı təqdim olunub.

Venn diaqramında hər iki mətn – “Qız qalası” və “Odlar qızı” məzmun xüsusiyyətlərinə görə müqayisə olunur.

Cavab:

“Odlar qızı” mətninə aid xüsusiyyətlər:

1. Bədii mətnidir; 3. Möcüzəli əhvalat var; 5. Obrazlar var.

“Qız qalası” mətninə aid xüsusiyyətlər:

4. Faktların sayı çoxdur; 6. İnformativ mətnidir; 7. Qalanın geniş təsviri var.

Ortaq xüsusiyyətlər:

2. Qala haqqındadır.

Bu tapşırıq şagirdlərin müqayisə etmə bacarığını inkişaf etdirməklə yanaşı, bədii və informativ mətnlərin fərqi haqqında təsəvvürlərini dərinləşdirir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırığın şərtinə əsasən şagirdlər “Qız qalası” mətnindən götürdükləri qeydləri qruplaşdırmaqla “Yaddaş xəritəsi” tərtib edirlər. Bu tapşırıq qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsində, faktları qruplaşdırmaq bacarığının inkişafında önəmli rol oynayır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Qeyd götürməklə mətni oxuyur.	Tap. A (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla (sual cümləsi və ya söz birləşməsi ilə) adlandırır.	Tap. B (dərslük)
Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir.	Tap. B (iş dəftəri)
Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem) şəklində təqdim edir.	Tap. D (dərslük)

3-cü dərs. Feilin zamanları

• Dərslük: səh. 73 • İş dəftəri: səh. 49

Təlim məqsədləri

• Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1 Mövzuya yönəltmə	Feilin zamanları haqqında söhbət
2 Dil qaydaları	İş və ya hərəkətin icra vaxtını müəyyən etməklə feilin zamanlarının fərqləndirilməsi; feili müxtəlif zamanlarda işlədərək cümlələr qurulması; feillərin zamanlara görə qruplaşdırılması
3 Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə beş feil yazır:

Oxudu, oxumuşdur, oxuyur, oxuyacaq, oxuyar. O, “Bu feillər bir-birindən nəyə görə fərqlənir?”

sualı ilə sinfə müraciət edir. Şagirdlər aşkar edirlər ki, 1) eyni hərəkəti ifadə edir, 2) hərəkətin icraçısı 3-cü şəxsin təkidir. Müəllimin yönəldici sualları ilə şagirdlər müəyyən edirlər ki, burada fərqlənən hərəkətin icra olunduğu zamandır.

Dil qaydaları

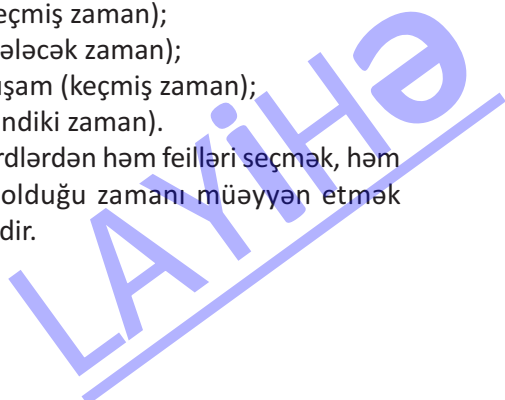
4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirdikdən sonra şagirdlərdə zaman haqqında müəyyən fikir formalaşır.

“**Bunları bilməliyik**” rubrikasında feilin zamanları haqqında məlumat və nümunələr verilib. Şagirdlər zaman şəkilçiləri və zamandan asılı olaraq feilin sualları ilə tanış olurlar.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Verilmiş cümlələrdə feilin hansı zamana aid olduğu müəyyən edilir.

1. oynayır (indiki zaman);
2. gedəcəyik (gələcək zaman);
3. yayıldı (keçmiş zaman);
4. əyləşdi (keçmiş zaman);
5. danışar (gələcək zaman);
6. hazırlaşmışam (keçmiş zaman);
7. seçirsən (indiki zaman).

Tapşırıq şagirdlərdən həm feilləri seçmək, həm də onların aid olduğu zamanı müəyyən etmək bacarığı tələb edir.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda feillər verilib. Şagirdlər onları müxtəlif zamanlarda cümlələrdə işlətməlidirlər. Tapşırıq cümlə qurmaq bacarığını inkişaf etdirməklə yanaşı, feilləri müxtəlif zamanlarda cümlənin tərkibində dəyişmək verdiyi formalaşdırır.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilmiş cümlələrin tərkibindəki feilləri tələb olunan zamana görə dəyişirlər.

Cavab:

Aqşın dərslə gecikdi – *gecikir.*

Dostlarım bizə qonaq gəldilər – *gələcəklər.*

Bağban ağacları suladı – *sulayar.*

Əli babasına məktub yazır – *yazdı.*

4.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda cədvəl verilib. Verilən feilləri zamana uyğun olaraq cədvəlin xanalarına düzgün yazmaq lazımdır.

Cavab:

Keçmiş zaman: *yazdı, yoxladı, gəlmişdir, dedi.*

İndiki zaman: *gətirir, danlayır, alır, yatır.*

Gələcək zaman: *danışacaq, soruşar, bağışlayacaq, gözləyər.*

4.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda verilən sözlərdən cümlələr qurmaq lazımdır. Diqqət etmək lazımdır ki, feil mötərizə daxilində verilmiş zamanda işlədilsin.

Cavab nümunəsi:

1. Arif dərslərinə səylə hazırlaşmışdı.

2. Qış fəslində ayı mağarada yatır.

3. Aysu bayramda rəfiqəsinə hədiyyə alacaq.

4.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıq şagirdlərin məntiqini yoxlayır və möhkəmləndirir. Şagirdlər söz sırasında olan dörd feildən hansının fərqli olduğunu müəyyən edirlər.

Cavab:

1 – b; sıradakı feillər indiki zamandadır, fərqlənən feil isə gələcək zamanda işlənib.

2 – c; sıradakı feillər keçmiş, fərqlənən isə indiki zamandadır.

3 – ç; sıradakı feillər gələcək, fərqlənən isə keçmiş zamandadır.

Bu tapşırıq şagirdlərin feilin zamanı haqqında öyrəndiklərini tətbiq etməyə imkan verir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Hərəkətin zamanından asılı olaraq feili uyğun qrammatik formada işlədir.	Tap. A, B (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Kontekstdən asılı olaraq feilin qrammatik formasını müəyyən edir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)

1-ci dər. Qalalarımız

- Dərslük: səh. 74–75
- İş dəftəri: səh. 50

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Azərbaycanda olan qalaların xatırlanması
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Qalalarımız” mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzərində iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Köməkçi vasitələr: illüstrasiyalar.

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sinfə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

– *Azərbaycanda yerləşən hansı qala adlarını eşitmisiniz? Yaşadığınız ərazidə qala varmı? Qala ilə qayanın fərqi nədir?*

Qeyd: Azərbaycanın bir çox guşələrində qədim qala qalıqları mövcuddur və yerli əhali indi də onların adlarını nitqdə işlədir. Buna görə də şagirdlər əvvəlki dərslərdə tanış olduqları Qız qalası, Çıraqqala, Əlincəqala və s. qala adlarını çəke bilərlər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər bildikləri məlumatlar və məntiq əsasında qalaların məqsədi haqqında fikir yürüdürlər. Onlar baxdıqları filmlərdən, oxuduqları mətnlərdən də müəyyən nəticələrə gələ bilərlər.

Müəllim fikirləri ümumiləşdirə bilər:

Qədimdə qalalar müdafiə məqsədilə tikilirdi. Adətən, qalalar ən hündür ərazilərdə, yüksəkliklərdə tikilirdi. Çünki hündürlükdən düşmənin yaxınlaşdığını, bütün ətrafı asanlıqla müşahidə etmək mümkün idi.

Təhlükəli vəziyyət yarananda elin qız-gəlinini, yaşlıları, uşaqları qalada qoruyurdular. Qalalara yaxınlaşmaq elə də asan olmurdu.

Oxu

2.2.1 Növbəli oxu. Şagirdlər növbəli oxu prosesinə cəlb edirlər. Müəllim onların informativ mətnə uyğun səs tonuna, sözləri düzgün, aydın tələffüz etmələrinə nəzarət edir.

Söz ehtiyatı

Oxudan sonra söz boğçasındakı sözlər müzakirə olunur. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər yeni sözlərin mənasını izah edirlər. Bu sözlərin mənimsədilməsi ilə bağlı fəaliyyət iş dəftərində aparılır.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda verilmiş izahların qarşısında söz boğçasından uyğun gələn ifadəni yazmaq tələb olunur.

Cavab: 1. qatran; 2. sıldırım.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələrin mətnin məzmununa uyğun gəlib-gəlmədiyini müəyyən edirlər.

Cavab:

1-ci cümlədəki fikir *yanlıştır*, çünki Gələrsən-görərsən qalası Zaqatalada yox, Şəkiddə yerləşir.

3-cü cümlədəki fikir də *yanlıştır*, çünki mətnə görə, şəkililər Nadir şaha təslim olmadılar.

2-ci, 4-cü, 5-ci cümlələrdə ifadə olunan fikirlər *doğrudur*.

Bu tip tapşırıqlar diqqətli oxu bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda mətnin giriş və sonluq hissəsində verilən məlumatların hansı qalaya aid olduğu sual olunur. Tapşırıq test xarakterlidir. Şagirdlər verilən cavablardan uyğun olanı seçməlidirlər.

Mətnin giriş və sonluq hissəsində qalalar haqqında ümumi məlumat verilib: qalaların yerləşdiyi coğrafi mövqe, tikilmə məqsədi, onların tarixi əhəmiyyəti və qorunmasının vacibliyi. Bu məlumatlarda ayrılıqda hər hansı qalaya aid fərqli xü-

susiyyyət öz əksini tapmadığı üçün onları hər iki qalaya şamil etmək olar.

Cavab: C. Hər iki qalaya.

Bu tapşırıq mətnin tərkib hissələrini fərqləndirməklə yanaşı, şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığını möhkəmləndirir.

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda haqqında danışılan hər iki qalaya aid illüstrasiya verilib. Şagirdlər mətndən aldıkları məlumat (qalaların görünüşü, yerləşdiyi mövqe və s.) əsasında illüstrasiyaların hansı qalalara aid olduğunu müəyyən edə bilər və onları sözlə təsvir edərlər.

Cavab: 1. Gələrsən-görərsən; 2. Pəri qalası.

Tapşırıqın əsas məqsədi illüstrasiya əsasında mövzu üzrə danışmaq bacarığını inkişaf etdirməkdir.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıqda mətndən qalalara aid müxtəlif fikirlər verilib. Verilən fikirlərin hansı qalaya aid olması soruşulur. Gələrsən-görərsən qalasına aid fikirlər 1-ci xanada, Pəri qalasına aid fikirlər 2-ci xanada, hər ikisinə aid olan fikirlər isə 3-cü xanada işarələnir.

Cavab: 1 – 3; 2 – 2; 3 – 3; 4 – 1; 5 – 2; 6 – 1.

Tapşırıq mətnin bitkin hissələrinə aid məlumatları fərqləndirmək bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqın tələbinə əsasən mətnin tərkib hissələrinə aid suallar tərtib etmək lazımdır.

Nümunə:

Giriş hissə:

- Nə üçün qalaları yüksəkliklərdə salırdılar?
- Qalalardan nə məqsədlə istifadə olunurdu?

Əsas hissə:

- Nadir şahın Şəkiyə qoşun yeritməsinin səbəbi nə idi?
- Gələrsən-görərsən qalasının adı necə yaranıb?
- Pəri qalası harada və necə tikilmişdi?
- Pəri qalasının adı necə yaranıb?

Sonluq hissə:

- Sizcə, niyə qalalarımızı qorumalıyıq?

Müəllimin nəzərinə! Sualları yazarkən yaxşı olar ki, şagirdlərə mətnin tərkib hissələri, ümumi məzmununda onların rol və funksiyaları xatırladılsın.

Tapşırıq şagirdlərin mətnin tərkib hissələrini fərqləndirməklə hər hissənin məzmununu necə qavradıqlarını yoxlayır.

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Bu, şagirdlərin dünyagörüşünü, məntiqi təfəkkürünü, düşünmə qabiliyyətini və təxəyyülünü inkişaf etdirən bir tapşırıqdır.

Bu sualı şagirdlərin hər biri öz məntiqinə uyğun cavablandırma bilər. Müəllim cavabları bu şəkildə ümumiləşdirə bilər:

Keçmişdə qalaları tikmək üçün heç bir texniki vasitə yox idi. Daşları kəsən aparat, onları dağların başına daşımaq üçün yük maşınları, tikinti materiallarını yuxarı daşımaq üçün qaldırıcı kranlar – bunların heç birinin olmadığı şəraitdə insanlar belə əzəmətli qalalar tikib bizə yadigar qoyublar. İnsanlar min metrlik məsafəyə hər şeyi əl və arabalarla daşıyıblar. Belə ağır zəhmət hesabına tikilən qalalarımız bizim mənəvi sərvətimizdir. Bu gün tikilən hündürmərtəbəli binaların tikintisi ilə qalalarımızın tikintisini müqayisə etsək, görərik ki, keçmişdə insanlarımız nə qədər ağır əl əməyindən istifadə ediblər.

Müəllimin nəzərinə! Söhbəti müasir tikililərin inşasına yönəltməklə müqayisə aparmaq olar. Bu, keçmiş dövrün çətinliklərini daha aydın təsvir etməyə yardım edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A, D (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) məlumatları müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında qrafik informasiyanı şərh edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnin tərkib hissələrinə aid suallar tərtib edir.	Tap. C (iş dəftəri)

2-ci dərs. Məlumat vərəqləri üzərində iş

- Dərslik: səh. 76
- İş dəftəri: səh. 51

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Verbal-qrafik informasiyanı (məlumat vərəqi, cədvəl, sxem) mənimsədiyini nümayiş etdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Tarixi şəxsiyyət” ifadəsi haqqında söhbət
2	Oxu	Faktoloji sualın cavablandırılması
3	Danışma	Məlumat vərəqlərindən istifadə etməklə mətnin məzmununun genişləndirilməsi
4	Yazı	Məlumat vərəqlərinin rabitəli mətn şəklində yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “tarixi şəxsiyyət” ifadəsinə aydınlıq gətirir. *Kimə tarixi şəxsiyyət demək olar?* sualı ətrafında müzakirə aparılır. Yöndəldici suallarla şagirdlər belə bir qənaətə gəlirlər ki, ölkələrin tarixində mühüm rol oynamış, adları tarixin yadlığında qalmış insanlar tarixi şəxsiyyətlər sayılır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıqda qoyulmuş sual faktoloji xarakter daşıyır və əvvəlki dərslə əlaqə yaratmağa xidmət edir. Cavab: Nadir şah və Əmir Teymur.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Bu tapşırıqda görkəmli şəxsiyyətlər haqqında məlumat vərəqləri təqdim olunub. Şagirdlər məlumat vərəqlərini

oxumaqla qrafik informasiyanı rabitəli mətnə çevirmək bacarığını nümayiş etdirirlər.

Cavab nümunəsi:

Nadir şah haqqında məlumat vərəqi

Nadir şah 1689-cu ildə Xorasanda sadə bir ailədə doğulub. Onun ana dili türk dili olub. O, böyük sərkində kimi şöhrət qazanıb. Nadir şah 1736-cı ildə 47 yaşında hakimiyyət başına gəlib. O, Hindistanı, Əfqanıstanı işğal edərək öz torpaqlarına qatıb, böyük Əfşarlar dövlətini yaradıb. Nadir şah ömrünün sonuna kimi hökmdar olub. O, 1747-ci ildə 58 yaşında vəfat edib.

Əmir Teymur haqqında məlumat vərəqi

Əmir Teymur 1336-cı ildə Özbəkistanda doğulub. O, türk, fars, ərəb dillərini bilib. Teymurilər dövlətinin başçısı olan Əmir Teymur 1370-ci ildə 34 yaşında hakimiyyətə gəlib. O, çoxlu ölkə fəth edib. Döyüşlərin birində ayağından yaralanıb. Bu yaralanmadan sonra Əmir Teymur həmişəlik axsayıb. Ona “Teymurləng” ləqəbi veriliblər.

Əmir Teymur ömrünün sonuna kimi hökmdar olub. O, 1405-ci ildə 69 yaşında vəfat edib.

Müəllimin nəzərinə! Məlumat vərəqində verilənlərdən çıxış edərək əlavə faktlar da toplamaq mümkündür. Məsələn, rəqəmlərdən və tarixi faktlardan istifadə etməklə həm Nadir şahın, həm də Teymurləngin neçə yaşında hakimiyyətə gəlməsi, neçə il hökmdar olması, neçə yaşında vəfat etməsi kimi məlumatlar əldə etmək olar. Şagirdlərə bu iş üsulu izah edilərək tövsiyə olunsun, onlara məlumat vərəqi üzərində işləmək daha maraqlı olar.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslik). Bu tapşırıq şagirdlərin dil bacarıqları ilə yanaşı, riyazi təfəkkürünü də yoxlayır.

Məlumat vərəqlərindəki faktları tutuşdurmaq-la sualları cavablandırmaq lazımdır.

Cavab:

1. *Hansı hökmdar əvvəl yaşayıb: Nadir şah, yoxsa Əmir Teymur?*

Nadir şahın doğum tarixi – 1689-cu il
Əmir Teymurun doğum tarixi – 1336-cı il
1689 – 1336 = 353

Əmir Teymur Nadir şahdan 353 il əvvəl doğulub.

2. *Nadir şah neçə yaşında hökmdar olub?*

Nadir şahın doğum tarixi – 1689-cu il
Hakimiyyətə gəldiyi il 1736-cı il

1736 – 1689 = 47

Nadir şah 47 yaşında hakimiyyətə gəlib.

3. *Nadir şah neçə il hökmdarlıq edib?*

Nadir şahın hökmranlıq illəri (1736–1747)

1747 – 1736 = 11

Nadir şah 11 il hökmranlıq edir.

4. *Əmir Teymur neçə il yaşayıb?*

Əmir Teymurun yaşadığı illər (1336–1405)

1405 – 1336 = 69

Əmir Teymur 69 il ömür sürüb.

Bu tapşırıq faktlardan istifadə etməklə yeni məlumat əldə etmək bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq əsasən şagirdlər Nadir şah və Əmir Teymur Venn diaqramında müqayisə edirlər.

Cavab:

Nadir şah aid xüsusiyyətlər: 4, 6, 7

Əmir Teymura aid xüsusiyyətlər: 2, 3, 8

Hər ikisinə aid xüsusiyyətlər: 1, 5

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər əldə etdikləri yeni məlumatlardan istifadə etməklə “Qalalarımız” mətnini genişləndirib nəql etməlidirlər.

Tapşırığı yerinə yetirmək üçün iki qrup seçilir.

I qrup. Gələrsən-görərsən + Nadir şah haqqında məlumat vərəqi

II qrup. Pəri qalası + Əmir Teymur haqqında məlumat vərəqi

Tapşırıq şagirdlərin yaradıcılıq və şifahi nitq bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığın tələbi ilə qrafik informasiya cümlələr şəklində yazılmışdır.

Cavab nümunəsi:

1. *Nadir şah.*

Nadir şah 1689-cu ildə doğulub, 1747-ci ildə vəfat edib. O, 1736-cı ildən 1747-ci ilə qədər Əfşarlar dövlətinə başçılıq edib.

2. *Əmir Teymur.*

Əmir Teymur 1336-cı ildə doğulub, 1405-ci ildə vəfat edib. O, 1370-ci ildən 1405-ci ilədək Teymurilər dövlətinə başçılıq edib.

Tapşırıq şagirdlərin qrafik informasiyanı yazıda rəbitəli mətnə çevirmək bacarığını formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. A (dərslük)
Verbal-qrafik informasiyanı (məlumat vərəqi, cədvəl, sxem) mənimsədiyini nümayiş etdirir.	Tap. B (dərslük)
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.	Tap. C (dərslük)
Əldə etdiyi məlumatlara və ya təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətn(lər)dən əldə etdiyi məlumatları müqayisə edir və qruplaşdırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Qrafik informasiyanı yazıda rəbitəli cümlələr şəklində təqdim edir.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərslük. Rəvayət

• Dərslük: səh. 77 • İş dəftəri: səh. 52

Təlim məqsədləri

- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st. 3.1.2).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətn növlərinin xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	Rəvayət janrı haqqında ilkin təsəvvürün yaradılması
3	Yazı	Rəvayətin yazılması
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Əfsanə ilə rəvayət arasındakı fərqi aydınlaşdırmaq üçün dərslikdəki A tapşırığından istifadə olunur: *Bu bölmədəki hansı mətndə möcüzəli hadisəyə rast gəlinir?*

Cavab: Qalalar mətnində.

Digər mətnlər əfsanə olduğu üçün onlarda möcüzəli hadisələrin təsviri var. Beləliklə, şagirdlər bölmənin mətnlərini yenidən yada salırlar.

Növbəti mərhələdə “Yadda saxla” rubrikasında rəvayətin janr xüsusiyyətləri haqqında məlumat verilib.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda Əmir Teymurla bağlı iki mətn verilib. Şagirdlər hər iki mətni növbəli şəkildə oxuyurlar. Oxu başa çatdıqdan sonra mətnlərdən hansının rəvayət olduğu müəyyənləşdirilir.

Bu mətnlərdən birincisi rəvayətdir. Bu mətnin tərkibində “deyilənə görə” ifadəsinin işlənməsi onun rəvayət olması fikrini təsdiq edir. İkincisi isə tarixi mətdir. Çünki tarixi hadisədən, həqiqətən baş vermiş döyüşdən bəhs olunur, həmin döyüşün konkret tarixi göstərilir.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqda iki məlumat vərəqi təqdim olunub. Bunlardan biri Şuşanın simvolu xarıbülbul, digəri isə Qarabağ xanı İbrahimxəlil xanın qızı Ağabəyim haqqındadır. Şagirdlər bu məlumatlardan istifadə edərək vətən həsrəti mövzusunda rəvayət yazmalıdırlar. Rəvayətin yazılması üçün iş dəftərində ayrılan sətirlərdə rəvayətin başlanğıcı verilib.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə rəvayətin xüsusiyyətlərini xatırlatmaq və rəvayət yazarkən nələrə diqqət etməli olmaları haqqında tövsiyələr vermək lazımdır.

Şagirdlər rəvayəti öz təxəyyüllərinə uyğun davam etdirərək yazırlar.

Yazı prosesi bitdikdən sonra rəvayətlər şagirdlər tərəfindən oxunur. Onlar bir-birinin yazısına münasibət bildirirlər.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Müəllim “Xarıbülbul” dinləmə mətnini oxumazdan əvvəl şagirdlərə bildirir ki, mətnə diqqətlə qulaq asınlar və vacib

olan faktları qeyd kimi götürsünlər. Sonra müəllim mətni oxumağa başlayır:

“Xarıbülbul”

(dinləmə mətni)

Belə rəvayət edirlər ki, Qarabağ xanı İbrahimxəlilin qızı Ağabəyim Tehrana gəlin köçür. Ağabəyim orada Şuşasız çox darıxır. Onun heç üzü gülmür. Qarabağ, Şuşa deyərək gününü ah-vayla keçirir.

Həyat yoldaşı Fətəli xan onun könlünü xoş etmək üçün Tehrandə möhtəşəm bir bağ saldırır. Qarabağdan, Şuşadan müxtəlif gül-çiçək, ağaclar gətirir və əkdir ki, Ağabəyim doğma yurdunun havasını, ətrini bu bağdan alsın. Fətəli xan hətta bağbanı da Qarabağdan gətirir. Bir müddət keçir. Əkilən hər şey bitir, bir xarıbülbuldən başqa. Xarıbülbul solub-quruyur. Dəfələrlə Fətəli xan Qarabağa adam göndərir, xarıbülbul çiçəyi gətirib əkdirir. Lakin nə qədər əksələr də, qulluq etsələr də, bitmir ki, bitmir.

Bundan çox təsirlənən Ağabəyim ah çəkərək bayatı deyir:

*Vətən bağı al-əlvandır,
Yox içində xarıbülbul.
Nədən hər yerin əlvandır,
Köksün altı sarı, bülbul.*

Beləcə, Ağabəyim ömrünün sonuna qədər vətən həsrəti ilə yaşayır.

Mətnin oxusu başa çatdıqdan sonra şagirdlər “Xarıbülbul”ün rəvayət olduğunu əsaslandırırlar. Mətdə tarixi şəxsiyyətlərin adlarının çəkilməsi mətnin rəvayət olduğunu təsdiq edir. Sonra isə şagirdlər “Xarıbülbul” rəvayətini öz yazdıqları ilə müqayisə edirlər.

Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərin dinlədikləri mətdən qeyd götürmək bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Bədii və informativ mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. B (dərslük)

Janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla mətn yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Dinlədiyi mətnin məzmun-bədii xüsusiyyətlərinə görə janrını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)

4-cü dər. Feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsi

- Dərslük: səh. 78
- İş dəftəri: səh. 53

Təlim məqsədləri

- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Feillərə mümkün qrammatik şəkilçilər artırmaqla xatırlatma
2	Dil qaydaları	Feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsinin mənimsədilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə feilin zamanlarını və şəxs əvəzliliklərini xatırladır. Sonra lövhəyə *öyrənmək* feilini yazır. Müəllim şagirdləri bir-bir lövhəyə dəvət edir. Onlara feilə mümkün şəkilçilər artırmaq tapşırığı verir.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Bu tapşırıqda *yazmaq* feili cümlələrin tərkibində müxtəlif zamanlarda şəxslər üzrə dəyişib. Şagirdlər bu feilin hansı şəxsə və zamana aid olduğunu müəyyən etməlidirlər.

Cavab:

Yazdım – 1-ci şəxs, keçmiş zaman

Yazırsan – 2-ci şəxs, indiki zaman

Yazacaq – 3-cü şəxs, gələcək zaman

Tapşırığın ardınca feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsi “Bunları bilməliyik” rubrikasında izah olunur. Yaxşı olar ki, müəllim *çalışmaq* feilini lövhədə bütün şəxslər üzrə indiki zamanda dəyişərək şəkilçilərin qoşulma ardıcılığını şagirdlərə izah etsin. Eyni zamanda o da diqqətə çatdırılır ki, 3-cü

şəxsin təkli bəzən şəxs sonluğunu (*-dir*) qəbul etmir (*yazır, yazdı, yazar* və s.).

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda cümlələr verilib. Nümunəyə əsasən həmin cümlələrin tərkibindəki feillərin zamanını və zaman şəkilçilərini müəyyən etmək lazımdır.

Cavab:

2. Sən bu işi bacaracaqsan. (*gələcək zaman*)

3. Mən babamı çox istəyirəm. (*indiki zaman*)

4. Siz bu xəbərə çox sevinəcəksiniz (*gələcək zaman*)

5. O, səbirlə hamını dinlədi. (*keçmiş zaman*)

6. Biz sizi axşam yeməyinə gözləyirik. (*indiki zaman*)

Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər feildə zaman məfhumu yaradan şəkilçini müəyyənləşdirmiş olurlar.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda verilən feillərdə şəxs sonluqlarını müəyyən etməklə hərəkətin hansı şəxsə aid olduğunu müəyyənləşdirmək tələb olunur.

Cavab:

Böldük (I şəxsin cəmi), cücərdi (şəxs sonluğu yoxdur; III şəxsin təkli), bürədim (I şəxsin təkli), bışirirsən (II şəxsin təkli), buraxdılar (III şəxsin cəmi), bilərsiniz (II şəxsin cəmi), bəyəyirik (I şəxsin cəmi), xoşladın (II şəxsin təkli), bəsləyirlər (III şəxsin cəmi), çağıracağıq (I şəxsin cəmi), oxudunuz (II şəxsin cəmi), çaşıram (I şəxsin təkli), calayarsan (II şəxsin təkli).

Tapşırıq yeni qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda verilmiş feillər əsasında cədvəli nümunəyə uyğun tamamlamaq tələb olunur.

Feil	Zaman	Şəxs
dağıdacaqlar	gələcək zaman	III şəxsin cəmi
inanmışıq	keçmiş zaman	I şəxsin cəmi
dərdi	keçmiş zaman	III şəxsin təkli
dayandıq	keçmiş zaman	I şəxsin cəmi
güvənirəm	indiki zaman	I şəxsin təkli
dəyişdiniz	keçmiş zaman	II şəxsin cəmi
istədim	keçmiş zaman	I şəxsin təkli

Tapşırığın əsas məqsədi feilin qrammatik formasının zamana və şəxsə görə necə dəyişdiyini

qavramaq, beləliklə, şagirdlərdə dil duyumunu inkişaf etdirməkdir.

4.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıqda *qaçmaq, susmaq, görüşmək* feillərini şəxsə və zamana görə dəyişmək tələb olunur.

Tapşırıq qazanılmış bilikləri möhkəmləndirir.

4.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Verilmiş cədvəl nümunə əsasında tamamlamaq tapşırığının tələbidir.

Cavab:

Keçmiş zaman

Mən oxudum; Sən oxudun; O oxudu;
Biz oxuduq; Siz oxudunuz; Onlar oxudular.

İndiki zaman

Mən oxuyuram; Sən oxuyursan; O oxuyur;
Biz oxuyuruq; Siz oxuyursunuz; Onlar oxuyurlar.

Gələcək zaman

Mən oxuyacağam; Sən oxuyacaqsan; Onlar oxuyacaqlar;

Biz oxuyacağıq; Siz oxuyacaqsınız; Onlar oxuyacaqlar.

4.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq dərslükdəki C tapşırığının analoqudur. Tapşırığın şərtinə əsasən cədvəl verilmiş feillər üzrə tamamlamaq lazımdır. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mənimşəkiləri bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər.

Feil	Zaman	Şəxs
yaşayırdı	indiki zaman	I şəxsin cəmi
soruşdun	keçmiş zaman	II şəxsin tək
yoxlayırlar	indiki zaman	III şəxsin cəmi
söyləyəcəyəm	gələcək zaman	I şəxsin tək
dinləyər	gələcək zaman	III şəxsin tək

4.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqda verilmiş feillər əsasında cədvəl tamamlamaq tələb olunur. Şagirdlər feilləri kök və şəkilçiyə ayırmalıdır. Nisbətən çətin tapşırıqdır. Feilin kökünü, zaman şəkilçilərini və şəxs sonluqlarını uyğun xanələrə yazmaqla cədvəl doldurulmalıdır.

Feil	Feilin kökü	Zaman şəkilçisi	Şəxs şəkilçisi
donmuşdur	don	-muş	-dur
qoruyuram	qoru	-yur	-am
qazandılar	qazan	-dı	-lar

sevinəcəksiniz	sevin	-əcək	-sınız
axtarırsan	axtar	-ir	-san
tapacağıq	tap	-acaq	-ıq

Bu tapşırıq şagirdlərin təfəkküründə qrammatik biliklərlə (kök, şəkilçi) semantik duyum (zaman, şəxs) arasında əlaqəni formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən asılı olaraq feilin qrammatik formasını müəyyən edir.	Tap. A, B, C, Ç (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Uyğun şəkilçilər artırmaqla feili şəxsə və zamana görə dəyişir.	Tap. D (dərslük), tap. A, C (iş dəftəri)

Ümumiləşdirici təkrar

• Dərslük: səh. 79 • İş dəftəri: səh. 54

Təlim məqsədləri

- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).
- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlilik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).
- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmə üzrə sual-cavab
2	Oxuyub-qavrama	Bədii və informativ mətnlərin Venn diaqramında müqayisəsi
3	Dil qaydaları	Şəxs əvəzlilikləri və feilin ümumi qrammatik formalarına aid biliklərin möhkəmləndirilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim suallar vasitəsilə bölməyə aid mətnləri xatırladır.

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Bu tapşırıqda “Odlar qızı” və “Qalalarımız” mətnləri Venn diaqramı vasitəsilə müqayisə olunur. Tapşırığın əsas məqsədi bədii və informativ mətnlərin məzmun və struktur xüsusiyyətlərini bir-birindən fərqləndirmək və Venn diaqramı ilə işləmək bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Cavab:

“Odlar qızı” mətninə aid xüsusiyyətlər:

- b. Əfsanədir.
- d. Möcüzəli hadisə təsvir olunub.

“Qalalarımız” mətninə aid xüsusiyyətlər:

- a. Mətnə rəvayətdən istifadə olunub.
- ç. Tarixi şəxsiyyətlərin adı çəkilir.

Ortaq xüsusiyyətlər:

- c. Qala adının yaranmasından danışılır.
- e. Haqqında danışılan qala bu gün də var.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Verilmiş kiçikhəcmli mətnə əvəzliliklərin hansı sözləri əvəz etdiyini müəyyən etmək tələb olunur.

Cavab:

- Onlar – uşaqlar
- Ona – qaradamına
- Onu – kökü
- Onu – Ziyanı
- Mən – Ziya
- Sizə – uşaqlara
- O – Ziya

Bu tapşırıqda şəxs əvəzliliklərinin hansı sözü əvəz etdiyini müəyyən etmək bacarığı möhkəmləndirilir.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər cümlələrin tərkibində səhv yazılan feilləri düzgün yazaraq cümlələri köçürürlər.

Cavab:

1. Biz heyvanları çox sevirik.
2. Sən üçüncü sinifdə oxuyursan.
3. Siz tədbirdə çıxış edəcəksiniz.
4. Mən dərsə cavab verdim.
5. Onlar evdə dincəldilər.
6. O hamıdan yaxşı cavab verdi.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda cümlələr verilib. Feillərin yeri boş saxlanılıb. İstifadə üçün cümlələrin qarşısında təsdiq və inkarda işlənmiş feillər verilib. Tapşırığın tələbi belədir:

Hansı cümlədə nöqtələrin yerinə həm təsdiq, həm də inkar feil yazmaq mümkündür?

Cavab:

1-ci və 4-cü cümlələrdə nöqtələrin yerinə yalnız inkarda olan feillər yazmaq mümkündür. 2-ci və 3-cü cümlələrdə isə nöqtələrin yerinə həm təsdiq, həm də inkar feillər yazmaq olar.

Əli bu gün tapşırıqlarını yazdı.

Əli bu gün tapşırıqlarını yazmadı.

Orxanın papağı çox köhnəlmişdi.

Orxanın papağı çox köhnəlməmişdi.

Bu tapşırıq təsdiq və inkar feilləri kontekstə görə düzgün işlətmək bacarığını möhkəmləndirir.

4.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Bu tapşırıqda məsdər formasında verilmiş feilləri müvafiq şəxsə və zamanda işlədərək cümlə qurub yazmaq tələb olunur.

Cavab:

Aparmaq – aparırsan. *Sən kitabı nə zaman aparırsan?*

Gülmək – güldülər. *Uşaqlar bu sözə ürəkdən güldülər.*

Baxmaq – baxacağım. *Bu gün birlikdə filmə baxacağım.*

Tapşırıq verilmiş kateqoriyalara görə sözlərin düzgün qrammatik formasını müəyyən etmək bacarığını formalaşdırır.

3.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin bu bölmədə öyrəndikləri mövzuları necə mənimsədiklərini müəyyən edir. Onlar öyrəndikləri məlumatları cədvələ yazmaqla bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıqda cümlələrə bu sözlər əlavə edilməlidir:

Cavab:

Əfsanə qəhrəmanları: Aldədə, Göyçək, Odlar qızı.

Tarixi şəxsiyyətlər: Nadir şah, Əmir Teymur, Ağabəyim.

Azərbaycanın tarixi abidələri: Qız qalası, Gə-lərsən-görərsən, Pəri qalası.

Azərbaycan musiqisi: Çahargah əfsanəsi.

4.1.5 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda cümlələr verilib. Cümlələrin tərkibində işlənmiş əvəzliliklərin hansı sözü əvəz etdiyini müəyyən etmək lazımdır.

Cavab:

1. Ayselgil təzə mənzilə köçüblər. O (mənzil) dördotaqlıdır. Onlar (Ayselgil) çox sevinirlər.

2. Əli dedi: “Samir, mən (Əli) səni (Samiri) evimizə dəvət edirəm. Biz (Əli və Samir) birlikdə filmə baxarıq.

3. Jalə rəfə yaxınlaşdı, onu (rəfi) səliqəyə saldı. Ana dedi: “Afərin sənə (Jaləyə), mənim (ananın) qızım”.

4.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). “Dördündən biri fərqlidir” tipli tapşırıqda verilmiş bəndlərdən biri digərlərindən fərqlənir.

Bu tapşırıqda sıra ilə verilmiş feillərdən biri hansısa xüsusiyyətinə görə digərlərindən fərqlidir. Feillər üç parametərə görə fərqlənir:

A. Şəxsə görə B. Zamana görə C. Təsdiq və ya inkara görə

1. B. göründü; bildi; gizləni; oynadı

2. C. səslədim; görüşəcəyəm; bilmədim; çatıram

3. A. yollandın; danışırsan; susdu; deyəcəksən

4. C. görmədi; istəmədin; yazmadıq; aldınız

Şagirdlərdən xüsusi diqqət tələb edən bu tapşırıq feilə aid keçilənlərin təkrarına imkan yaradır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii və informativ mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. A (dərslük)
Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem) şəklində təqdim edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Şəxs əvəzliliklərinin qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Kontekstdən asılı olaraq feilin qrammatik formasını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)
Təsdiq və inkar feilləri fərqləndirir.	Tap. Ç (dərslük)
Uyğun şəkilçilər artırmaqla feili şəxsə və zamana görə dəyişir.	Tap. D (dərslük)

Mövzu	Hikmət xəzinəsi	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> Situasiyaya uyğun atalar sözü və aforizmlərin işlədilməsi Janrın (lətifə) xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla mətnin nəql olunması.
	Söz ehtiyatı	<p><u>Yeni sözlər:</u> hikmət, kəlam, firavan, gileylənmək, minnətsiz, əsirgəmək, alnıaçıq, üzüağ, xəcalət, aludə olmaq, vərdiş, nəsihət, pusqu, kəsəyən, kəviz, məharət, pərişan.</p> <p><u>Frazeoloji birləşmələr:</u> əl açmaq, baş əymək, əl çəkmək, tərkinə almaq, qulp qoymaq, əlacı kəsilmək.</p>
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> Mətni oxuyarkən səs tonu ilə obrazların nitqini müəllif nitqindən fərqləndirmə Bədii mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirmə
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> Mətnin qısa məzmununun yazılması Şəkillər əsasında bədii mətnin yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	3-cü sinifdə keçilmiş dil qaydalarının təkrar olunması
	Filoloji anlayışlar	<ul style="list-style-type: none"> atalar sözü, aforizm, təmsil, hekayət, lətifə
Kompetensiyalar		<ul style="list-style-type: none"> mənəvi dəyərlərin təbliği

Bu bölmədə bir sıra mənəvi dəyərlərdən (birlik, əməksevərlik, çalışqanlıq və s.) bəhs edən ibrətamiz məzmunlu bədii mətnlər təqdim olunur. Bölmədə şagirdlərin bədii mətnlərin müxtəlif janrları ilə (hekayət, təmsil, lətifə və s.) tanış olması, onlarda ifadə olunan hikmətin qavranılması bədii mətnlərin mütaliəsinə maraq, sevgi oyadır. Əsas məqsəd isə şagirdlərin müxtəlif növ bədii mətnlərin məzmun, ideya, struktur xüsusiyyətlərini analiz etməsi ilə dinləmə, oxuyub-qavrama, danışma və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Dinlədiyi mətndəki əsas məlumatlarla bağlı suallara cavab verir;
- Mətni aydın, səlis oxuyur;
- Mətndəki əsas və köməkçi epizodları fərqləndirir;
- Obrazın xarakterini təhlil etməklə mətnin ideyasını müəyyənləşdirir;
- Bədii mətni plan əsasında nəql edir;
- Bəzi atalar sözlərinin ifadə etdiyi fikri izah edir.

Diferensial təlim

Bölmədə müxtəlif növ bədii mətnlər (hekayət, təmsil, lətifə) təqdim edilmişdir. Bu mətnlərin ideyasının müəyyənləşdirilməsi, şəkillər əsasında bədii mətnin yazılması, atalar sözləri və aforizmlərin ifadə etdiyi fikrin izah edilməsi danışma, oxuyub-qavrama, yazı bacarığı kifayət qədər inkişaf etməmiş uşaqlar üçün çətinlik yarada bilər. Belə şagirdlərin fəaliyyətinə diferensial yanaşmaq tövsiyə olunur. Bu məqamlarla bağlı tövsiyələr dərslərin şərhində verilmişdir.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- İbrətamiz məzmunlu mətnlərin ideyasının müəyyənləşdirilməsi;
- Fikrin dolayısı yolla ifadə edildiyi atalar sözləri və aforizmlərin izah edilməsi.

8-ci bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: orfoqrafiya lüğəti və izahlı lüğət, vatman kağızları və s.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslük: səh. 80–81
- İş dəftəri: səh. 55

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st. 3.1.2).

Köməkçi vasitələr: İş vərəqləri (MV: səh. 87-də verilmiş mətnlərin üzünün çıxarılması).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İbrətəməz məzmunlu mətnlərin xatırlanması
2	Danışma	“Xoşbəxtlik nədir?” mövzusu üzrə danışma
3	Oxu. Oxuyub-qavrama	“Həyat dərsi” mətninin oxusu və ideyasının müəyyənləşdirilməsi
4	Dinləmə	“Şah və xidmətçi” mətninin ideyasının müəyyən olunması
5	Oxu	Mətnlərin oxunması və ideyasının müəyyənləşdirilməsi
6	Yazı	Mətnin tamamlanması
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim soruşur:

– *Siz informativ mətnləri oxumağı sevinirsiniz, yoxsa bədii mətnləri? Bədii əsərlərin mütəaliəsi nə üçün vacibdir? (Həyatı əks etdirən əsərlərin tərbixi əhəmiyyəti vurğulanmalı və bu bölmədə təqdim olunan mətnlərin ibrətəməz məzmunlu olması deyilməlidir.) Hansı bədii mətnləri xatırlayırsınız? Bu mətnləri oxuduqdan sonra xarakterinizdə, fikirlərinizdə hansı dəyişikliklər oldu?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim yönəldici suallarla şagirdlərə indiyə qədər keçilmiş mətnləri

(“Yöndəmsiz timsah” – I sinif, “Bir parça torpaq” – II sinif, “Cəmil + Mahir” – III sinif) xatırladır. Şagirdlər bu mətnlərin oxucuya tələq etdiyi mənəvi dəyərlər haqqında danışırlar. Müəllim şagirdlərin fikirlərini ümumiləşdirir:

– Bədii əsərlərin çoxu həyatda baş verən hadisələri əks etdirir və belə əsərlər oxucunun həyatda doğru yol tutmasına, xarakterinin dəyişməsinə yardım edir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər “xoşbəxtlik” sözünün mənası ilə bağlı ilkin fikirlərini söyləyirlər. Sonra müəllim onların yaş səviyyəsini nəzərə alaraq bu sözün mənasını izah edir. Şagirdlər “*Xoşbəxt olmaq üçün insana sağlamlıq lazımdır, yoxsa var-dövlət?*” sualı ətrafında müzakirə aparırlar.

Oxu

2.2.1 “Həyat dərsi” mətni. Rollu oxu. Şagirdlər mətni əvvəlcə səssiz oxuyurlar. Tanış olmayan sözlərin (*firavan, gileylənmək* və s.) mənasını müəllimin köməyi ilə dəqiqləşdirirlər. Sonra müəllim rolları bölüşdürür, bir neçə şagird mətni səslə oxuyur. Müəllim faktoloji suallar verir:

– *Oğlan nədən gileylənirdi? O niyə müəlliminin “Sən ki böyük dövlət sahibsan!” sözünə təəccübləndi? Oğlan hansı həqiqəti başa düşdü? Sizcə, mətnin adı niyə “Həyat dərsi” adlanır?*

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirləri müzakirə edir və mətnin ideyasını əks etdirən fikri (*Ən böyük dövlət sağlamlıqdır*) müəyyənləşdirirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim “Həyat dərsi” mətninin ideyasını əks etdirən ibrətəməz fikrin nümunəsində “hikmət” və “kəlam” sözlərinin mənasını açıqlayır.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqın yerinə yetirilməsi üçün müəllim “Şah və xidmətçi” mətnini səsləndirir:

“Şah və xidmətçi”

Keçmiş zamanlarda bir şah varmış. Bu şah həmişə bir neçə güclü köpək saxlayarmış. Şahın kəməsi acığı tutanda onu itlərə atarmış. İtlər də o saat onu parçalayıb yeyərmiş.

Şahın cavan bir xidmətçisi var idi. O hər dəfə itlərin yanına gələndə özü ilə bir parça ət gətirər və onlara atardı. İtlər cavanı gördükdə onu mehribanlıqla qarşılayardılar.

Günlərin birində zülmkar şahın xidmətçiyə acığı tutur. Əmr edir ki, onu itlərə atırlar. Gəncin əl-qolunu bağlayıb itlərə atırlar. Lakin itlər oğlanı dərhal tanıyır, ona toxunmurlar. Onu dövrəyə alıb mehriban davranırlar. Bundan xəbər tutan şah heyratə gəlir. Xidmətçini yanına gətizdirib necə sağ qaldığını soruşur. Xidmətçi deyir:

– Mən illərdir sənin qulluğunda durdum. Ancaq sən qəzəblənib məni itlərə atdın. İtlər isə onları yedizdirib qulluq etdiyim üçün mənə toxunmadılar.

Şah itlərin vəfasını görüb öz əməmindən peşman olur.

N.Gəncəvinin mənzum hekayəsi əsasında

Oxu

2.2.4 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Müəllim aşağıdakı mətnlərin üzünü çıxarıb qruplara paylayır.

QEYBƏT

Bir adam müdrik qocanın yanına gəlib deyir:

– Filankəs sənin haqqında pis sözlər dedi.

– Nə vaxt?

– Bu gün.

– Harada?

– Öz evində.

– Sən onun evində nə edirdin?

– Ziyafət verirdi. Məni də dəvət etmişdi.

– Nə yedin?

– Səkkiz növ yemək var idi. Hamısından yedim.

Qoca deyir:

– Səkkiz növ yeməyi qarnına sığdırmısan. Bu bir sözü niyə qarnında saxlaya bilmədin?

Akif Mehmed

KİMİN NƏYİ VARSA

Bir müdrik başqa bir kəndə köçür, amma bir neçə gəncdən başqa heç kim ona əhəmiyyət vermir. Əksinə, kəndin sakinləri onu ələ salırlar.

Bir gün müdrik öz şagirdləri ilə gedirmiş. Bu vaxt bir neçə nəfər müdriki təhqir etməyə başlayır. Müdrik onlara yaxınlaşıb onu təhqir edənlərə alqış edir. Həmin adamlar çıxıb gedəndən sonra şagirdləri müdriyə irad tutub deyirlər:

– Onlar ağızlarına gələnə sizə dedilər, siz isə onlara xoş söz dediniz.

Müdrik şagirdlərinə belə cavab verir:

– Bizim hər birimiz nəyimiz varsa, onu da başqalarına təklif edirik.

Paulo Koelyo

OTUZ ADAM

Bir padşahın Ayaz adlı köməkçisi var idi. Padşah həmişə onu tərifləyir, digər bəylərdən üstün tuturdu. Bu, padşahın adamlarını narazı salırdı.

Bir gün padşah narazı bəylərə dərs vermək üçün onlarla birlikdə ova çıxır. Ov zamanı uzaqdan keçən bir karvan görünür. Bəylərdən birinə tapşırır ki, bu karvanın haradan gəldiyini öyrənsin.

Bəy öyrənib məlumat verir ki, karvan Rey şəhərindən gəlir. Padşah karvanın haraya getdiyini soruşur. Bəy cavab verə bilmir. Padşah bunu öyrənmək üçün ikinci bəyi karvana göndərir.

İkinci bəy öyrənir ki, karvan Yəmənə gedir. Ancaq padşahın başqa sualını cavablandıra bilmir.

Padşah suallarına cavab tapmaq üçün yanındakı bəyləri bir-birinin ardınca karvana sarı göndərir. Yenə də suallarına tam cavab tapa bilmir.

Odur ki padşah Ayazı çağırtır. Onu da karvana göndərir. Ayaz qayıtdıqda padşah ona düz otuz sual verir. O bütün sualları cavablandırır. Padşah isə üzünü bəylərə tutub deyir:

– İndi gördünüz mü? Ayaz otuz nəfərin otuz dəfəyə öyrəndiyini bir dəfəyə öyrənib gəldi. Deməli, Ayaz ona verilən qiymətə layiqdir.

DƏNİZ QORXUSU

Bir şah öz qulu ilə gəmiyə minmişdi. Bu qul ömründə dəniz səfərində olmamışdı. O, qorxudan əsməyə və ucadan ağlamağa başladı. Gəmidəkilər nə qədər çalışdırsa, onu sakitləşdirə bilmədilər. Qulun bu halını görən şahın kefi pozuldu.

Gəmidə müdrik bir adam var idi. Onun təklifi ilə qulu dənizə atırlar. Qul bir neçə dəfə suya batıb-çıxdı. Sonra onu saclarından tutub gəmiyə dardılar. Qul gəmiyə çıxan kimi dinməz-söyləməz bir küncdə oturdu. Onun bu hərəkəti şahı qəribə gəldi. Səbəbini həmin müdrik adamdan soruşdu.

Kişi cavab verdi:

– Bu qul dənizdə batmaq qorxusunu keçirməmişdi. Ona görə də gəmidəki rahatlığın qədrini bilmirdi.

Sədi Şirazi

Qruplar onlara təqdim olunmuş mətni oxuyur, mətnin ideyasını müzakirə yolu ilə müəyyənləşdirirlər. Bir neçə cümlə ilə mətnin ideyasını ifadə edirlər.

Mətnlərin ideyası:

Qeybət: İnsan sirr saxlamağı bacarmalıdır.

Kimin nəyi varsa: Hər kəs öz ağılı və tərbiyəsi ilə hərəkət edir.

Otuz adam: Ağillı və fərasətli olanlar həmişə hörmət sahibi olurlar.

Dəniz qorxusu: Çətinliyə düşməyən sakitliyin qədrini bilməz.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı müstəqil yerinə yetirməklə hikmətli ifadəni (kəlamı) seçə bildiklərini nümayiş etdirirlər. Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra kəlamın (*Bir buğda əkməsən, min buğda biçməzsən*) mənası şagirdlərlə müzakirə olunur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlərin yaş xüsusiyyəti nəzərə alınmaqla mətndə ifadə olunan hikmət şagirdlərlə müzakirə oluna bilər. Şagirdlər nar ağacının düşüncə və davranışlarını analiz edərək mətnin ideyasını (*Bar verən ağacı kəsməzlər*) təxminən belə izah edə bilərlər: *İnsan yararlı olmalı, başqalarına xeyirxah davranmalıdır.*

Yazı

3.1.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıq şagirdlərin hadisələri analiz edib nəticə çıxarmaq bacarığını və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir.

Şagirdlər mətni təxminən belə davam etdirə bilərlər:

– *Görürsən, bu balaca ağaclar bir-birini qoruyub güclü küləkdən xilas olmuşlar. İnsanlar da çətin vəziyyətdə bir-birinə kömək etməlidirlər.*

Kiçikhəcmli ibrətamiz məzmunlu mətnlərlə tanış olan şagirdlərə “Hikmət xəzinəsi” bölməsinin adı, mövzusu, məzmunu aydınlaşır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	“Həyat dərsi” mətni
Dinlədiyi mətnin ideyasını əks etdirən fikirləri seçir.	Tap. C, Ç, D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Bədii mətnin məzmununa uyğun sonluq yazır.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil 1 ƏMƏKSEVƏRLİK

1-ci dərs. “Kərpickəsən kişinin hekayəti”

• Dərslük: səh. 82–83 • İş dəftəri: səh. 56

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin köməyi ilə sözləri izah edir (st. 2.1.4).
- Hər hansı hadisəni ssenari və ya dialoq şəklində yazılı təqdim edir (st. 3.1.1).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mövzu üzrə sual-cavab
2	Oxu	Mətnin rollu oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu və ideyası üzrə iş
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Yazı	Mətn əsasında ssenarinin yazılması; şəkillər üzrə mətnin qurulması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə suallar verir:

– *Kimə əməksevər insan deyilir? Ailənizdə və ətrafınızda kimləri əməksevər hesab edirsiniz?*

Oxu

2.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini illüstrasiyaya cəlb edir. Şagirdlər obrazların zahiri görkəmini (qoca, cavan, kasıb, varlı) müqayisə edirlər. Sonra müəllim soruşur:

– *Sizcə, yaraşığı, gənc oğlan kasıb və ağır işlə məşğul olan qoca kişiye nə deyir?*

Şagirdlər sual ətrafında mətnin məzmununu təxmin edirlər. Ola bilər ki, şagirdlərin təxminləri mətnin məzmunundan çox fərqli olsun. Bu zaman müəllim mətnin oxunmasına maraq yaratmaq üçün müdaxilə etməməlidir.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim mətnin adında “hekayət” sözü ilə rastlaşan şagirdlərə “hekayət” haqqında qısa məlumat verir.

Rollu oxu. Müəllim şagirdlərə mətni səssiz oxumağı və obrazların hiss-həyəcanını ifadə edən cümlələrə diqqət etməyi tapşırır. Şagirdlər mətni oxuduqca tanış olmayan sözlərin mənasını müəllimin köməyi ilə dəqiqləşdirirlər. Sonra müəllim rolları bölüşdürür, bir neçə şagird mətni səsli oxuyur. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimi-kalardan yerində istifadə etməsinə, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirməsinə diqqət yetirir.

Müəllimin nəzərinə! Mətnin “Rollu oxu” üsulu ilə oxunması iş dəftərindəki B tapşırığının yerinə yetirilməsində şagirdlərə kömək olacaq.

Oxuyub-qavrama

Müəllim mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji suallar verməklə şagirdlərin oxuyub-qavramasını yoxlayır:

– *Hekayənin baş qəhrəmanı nə işlə məşğul idi? Cavan oğlanın sözlərinə nə üçün kişinin acığı tutdu?*

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər misralarla abzasları uyğunlaşdırırlar:

- 1-ci iki misra: 5-ci abzas;
- 2-ci iki misra: 3-cü abzas;
- 3-cü iki misra: 1-ci abzas;
- 4-cü iki misra: sonuncu abzas.

Müəllimin nəzərinə! Bölmə boyunca Nizami Gəncəvinin bir neçə hekayəti şagirdlərə təqdim olunur. Müəllim şagirdlərə Nizami Gəncəvi haqqında kiçik məlumat verə bilər:

“XII əsrdə yaşayıb-yaradan görkəmli şairdir. Gəncədə doğulub, ömrünün sonuna qədər orada yaşayıb. İbrətəməz məzmunlu xeyli əsəri var və s.” Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, bu hekayəti müəllif şeir formasında, yəni nəzmlə yazmışdır. Dərslərdə isə hekayətin məzmununu nəsrə verilib.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlərdən mətndəki obrazların davranışına münasibət bildirmək

tələb olunur. Tapşırıq şagirdlərin tənqidi tənqidi təfəkkürünün inkişaf etdirilməsinə yönəlib. Şagirdlər fikirlərini təxminən belə əsaslandırma bilərlər:

– *Kişi haqlıdır, adam kiməsə möhtac olmamaq üçün öz ruzisini özü qazanmalıdır.*

– *Oğlan haqlıdır, yaşlı adamlara qayğı göstərməliyə, onları işləməyə qoymamalıyıq.*

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqdakı fikirlərin hamısı mətnin məzmununa uyğundur. Ancaq mətnin əsas ideyası belədir: *İnsan öz zəhməti ilə yaşmalıdır.*

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir və şagirdlər sözlərin mənasını müəllimin köməyi ilə izah edirlər.

2.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər yeni öyrəndikləri sözləri müxtəlif kontekstdə istifadə etməklə söz ehtiyatlarını inkişaf etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – c, 2 – b, 3 – ç, 4 – a.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər oxuduqları dialoji mətn əsasında ssenari yazmaqla bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər.

3.1.2 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətn qurma bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər şəkilləri nəzərdən keçirir və şəkillərin altında verilmiş şərhləri oxuyurlar. Təsvir olunmuş hadisəni analiz edir, baş qəhrəman üçün ad seçirlər.

Diferensial təlim

Mətn yazmada çətinlik çəkən şagirdlərə müəllim suallardan ibarət plan hazırlayıb verə bilər:

Plan

1. Birinci şəkildə qaranquş nə edir?
2. Kim qaranquşun yuva qurmasını izləyir?
3. Oğlan qaranquşa kömək etmək üçün nə axtarıb-tapacaq?
4. Oğlan quşun yuvasına nə üçün çıxıb?
5. Qaranquş nə vaxt gəldi? O, yuvasında nə gördü? Nə üçün yad çör-çöpü bayıra atdı?
6. Oğlan bunu görüb nə düşündü?

Şagirdlər təxminən belə bir mətn yazma bilərlər:
Yaz idi. Kənanın evinin eyvanında qaranquş yuva qurmağa çalışırdı. Kənan hər gün onu maraqla izləyir, intizarla yuvanın hazır olmasını gözləyirdi.

Bir gün qaranquş ağzında nazik bir çöp gətirib yuvasına qoydu və yenidən uçub-getdi. Kənan

bunu görüb lap hövsələdən çıxdı. Həyatdan kiçik çör-çöp tapıb eyvana dırmaşdı. Onları ehmalca yuvanın kənarlarına düzdü. Sonra öz yerində oturub tamaşa etməyə başladı.

Birazdan qaranquş gəlib çıxdı. Gətirdiyi çöpü yuvaya qoydu. Yad çör-çöpü bir-bir dimdiyinə alıb bayıra atdı. Kənan bu işə lap mat qalmışdı. Demək, quşlar da öz zəhməti ilə yaşamağı üstün tuturlar.

Mətnin ideyası: Hər kəs öz zəhməti ilə yaşamaq lazımdır.

Mətnə verilmiş ad: Qaranquş yuvası.

Şagirdlər mətnlərini fərqli sonluqla tamamlaya bilərlər: Məsələn:

Qaranquş yuvasında yad çör-çöpü görüb qorxdu. Yuvasının təhlükədə olduğunu düşündü.

Mətnlərini belə tamamlayan şagirdlər buna uyğun ideya müəyyən edə bilərlər: *Hər kəs öz yuvasını yadlardan qoruymalıdır.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səs-ləndirir.	Tap. A (dərslük)
Nəzm və nəsrə yazılmış eyni məzmunlu mətnləri müqayisə edir.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki obrazların davranışlarına münasibət bildirir.	Tap. C (dərslük)
Verilmiş fikirlərdən əsərin ideyasına uyğun gələnini seçir.	Tap. Ç (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki epizoda uyğun sənari yazır.	Tap. B (iş dəftəri)
Verilmiş açar söz və şəkillərdən istifadə edərək kiçikhəcmli mətn yazır.	Tap. D (dərslük)

2-ci dərs. Atalar sözləri

• Dərslük: səh. 84 • İş dəftəri: səh. 57

Təlim məqsədləri

- Obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).
- Bədii nümunələrdə fikrin təsirli və dəqiq ifadə olunmasında yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin rolunu müəyyən edir (st. 2.1.3).
- Situasiyaya uyğun gələn standart ifadələr (atalar sözü, aforizm) seçir (st. 2.1.3).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Kərpickəsən kişinin hekayəti”nin xatırlanması
2	Söz ehtiyatı	Atalar sözlərində ifadə olunmuş müdrik fikrin izah edilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Kərpickəsən kişinin hekayəti”nə aid suallar verməklə mətni xatırladır.

– *Kərpickəsən kişinin xarakteri necə idi?*

Söz ehtiyatı

2.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər mətndən çıxış etməklə tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini təxminən belə izah edirlər:

– *Əmək insanı ucaldır.* Hekayətdə qoca kərpickəsən kişi öz əməksevərliyi ilə başqalarının hörmətini qazanır.

– *Zəhmətlə yeyilən acı soğan minnətlə yeyilən baldan şirindir.* Hekayətdə qoca kərpickəsən kişi ilə cavan oğlanın söhbətindən məlum olur ki, o, kərpic kəsməklə, ağır zəhmət hesabına qazandığı bir parça çörəyi başqasının ona verdiyi bir qarın çörəkdən üstün tutur.

İkinci atalar sözündə fikir dolayısı yolla çatdırıldığı üçün onun izahı şagirdlər üçün bir qədər çətin ola bilər. Müəllim şagirdlərə izah etməlidir ki, oxuduqları hekayətdə soğan və bal haqqında söhbət getməsə də, atalar sözünü həmin hekayətin ideyası ilə bağlamaq olar.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllimin rubrikada verilən məlumatı və nümunəni şagirdlərin yaş

səviyyəsinə uyğun olaraq situasiyalar əsasında izah etməsi tövsiyə olunur. Məsələn:

– *Tutaq ki, yoldaşınız kitabını itirib və onu tapmağı sonraya saxlayır. Bu məqamda ona “Dəmiri isti-isti döyərlər, sonra gec olar” deyib məsləhət verə bilərsiniz. Gördüyünüz kimi, atalar sözünün məzmunu dəmirlə bağlı olsa da, biz onu tamamilə başqa məqamda istifadə edə bilərik.*

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərində müdrik fikrin necə ifadə olunmasını təhlil edirlər.

Doğru cavab: “Sürüdən ayrılan qoyunu qurd yeyər” və “Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz” atalar sözlərində fikir dolayısı yolla ifadə olunub. Şagirdlər bu atalar sözlərini əvvəlcə müəllimin yönəldici sualları ilə (*Nə üçün sürüdən ayrılan qoyunu qurd yeyər? Halva-halva deməklə halva yeyib-doyduğumuzu düşünə bilərikmi? və s.*) həqiqi mənada izah edirlər. Sonra həmin atalar sözlərində ifadə olunan müdrik fikri müəyyənləşdirirlər: *Tək qalan adam gücsüz, köməksiz olar; İnsan məqsədinə nail olmaq üçün zəhmət çəkməlidir.*

Tapşırıq C (dərslük). Müəllimin köməyi ilə şagirdlər həyatdan nümunələr gətirməklə atalar sözlərini izah edir, onların işlənmə məqamları haqqında danışırlar.

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini tamamlamaqla həm oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də söz ehtiyatlarını zənginləşdirirlər.

Doğru cavab: 1 – c, 2 – ç, 3 – b, 4 – a.

2.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər atalar sözlərinin məzmunundakı uyğunsuzluğu müəyyənləşdirməklə həm oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də əksmənalı sözlər üzrə biliklərini xatırlayırlar.

Doğru cavab: 1. yaman – yaxşı; 2. yayda – qışda; 3. axşamın – gündüzün; 4. biçmək – əkmək; 5. qürbət – vətən.

Müəllimin nəzərinə! Atalar sözlərində əksmənalı sözlərin işlənməsi bu bədii nümunələrin daha təsirli və yaddaqalan olmasını təmin edir. Müəllim şagirdlərə əksmənalı sözlərin işləndiyi atalar sözləri tapmağı tapşırıqda bilər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə atalar sözlərinin ifadə etdiyi hikməti anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – b; 2 – c; 3 – a.

“Hirsli başda ağıl olmaz” atalar sözündə fikir birbaşa ifadə edilmişdir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər atalar sözlərini uyğun sözlə tamamlayırlar və əksər atalar sözlərində qafiyənin rolunu izah edirlər. Qafiyənin olması atalar sözlərinin yadda qalmasını asanlaşdırır. Bəzi şagirdlər 3-cü və 4-cü atalar sözünü tamamlamaqda çətinlik çəkə bilərlər. Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra həmin atalar sözlərinin müzakirəsi tövsiyə olunur.

2.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlərin atalar sözünü uyğun situasiyalarda istifadə etmək bacarığı yoxlanılır. Şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, mətndəki situasiyaya “Hoppanmamış “hop” demə” atalar sözü uyğundur və bu atalar sözündə fikir dolayısı yolla ifadə olunub.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Atalar sözünün ifadə etdiyi müdrik fikri izah edir.	Tap. A, C (dərslük)
Atalar sözündə obrazlı ifadə olunmuş fikri müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Mətndəki situasiyaya uyğun atalar sözü seçir.	Tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə qruplarla işin təşkili üçün vatman kağızları lazım olacaq.

3-cü dərsl. Samitlərin yazılışı

- Dərslük: səh. 85
- İş dəftəri: səh. 58

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Mənimsədiyi orfoqrafiya və punktuasiya qaydalarına yazıda riayət edir (st. 3.1.5).

Köməkçi vasitələr: orfoqrafiya lüğəti, vatman kağızları.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Orfoqrafik qaydaların xatırlanması
2	Dil qaydaları	Söz ortasında və söz sonunda bəzi samitlərin düzgün yazılışının müəyyən edilməsi
3	Yazı	Sözlərin orfoqrafik normalara uyğun yazılması; <i>k-y</i> və <i>q-ğ</i> əvəzlənməsi; samitlə başlayan bəzi şəkilçilərin yazılışı
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər söz sonunda və söz ortasında bəzi samitlərin düzgün yazılış qaydaları, həmçinin *k-y* və *q-ğ* əvəzlənməsi üzrə qrammatik qayda ilə tanışdırlar. Bu dərsdə şagirdlərin həmin mövzular üzrə bilik və bacarıqları təkrar olunur.

Müəllim öyrədilən qaydaları yada salmaq üçün lövhədə bir neçə sözü səhv yazaraq şagirdlərə səhvi müəyyənləşdirməyi tapşırır.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər orfoqrafik qaydalardan çıxış edərək atalar sözlərindəki səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışını müəyyənləşdirirlər: 1) çaqqal; 2) barmağın; 3) tüstü; 4) ağac.

Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqda aşağıdakı dil qaydaları üzrə bilik və bacarıqlar möhkəmləndirilir.

1. Söz ortasında yanaşı gələn eynicinsli samitlərin yazılışı;
  2. Söz ortasında yanaşı gələn fərqli samitlərin yazılışı;
  3. Söz sonunda cingiltili samitlərin yazılışı;
  4. Sözü şəkilçi əlavə etdikdə *k-y* əvəzlənməsi;
  5. Sözü şəkilçi əlavə etdikdə *q-ğ* əvəzlənməsi.
- Tapşırıqın cütlərlə iş formasında yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir.

Doğru cavab: 1) C; 2) Ç; 3) A; 4) Ç; 5) Ç.

Yazı

3.1.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər orfoqrafik biliklərini tətbiq edərək cümlələrdəki sözləri uyğun hərflərlə tamamlayıb köçürürlər.

Müəllimin nəzərinə! Bu tipli tapşırıqların yoxlanmasına şagirdlərin özlərini cəlb etmək dərsin interaktivliyinə kömək edir, şagirdlərin biliklərini möhkəmləndirir, re-

daktə etmək bacarıqlarını formalaşdırır. Yoxlama zamanı şagirdlərin lügətdən istifadəsinə imkan yaradılmalıdır.

Tapşırıq A, C (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırıqları müstəqil şəkildə yerinə yetirməklə orfoqrafik biliklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıqda verilmiş sözləri kök və şəkilçiyə ayırmaqla müəyyən edirlər ki, “kötüyə” sözündə sözün kökü “kötük”dür və bu sözü saitlə başlayan şəkilçi artırıldığı üçün *k-y* əvəzlənməsi baş verib. “Körpəyə” və “körpüyə” sözlərində isə sözün kökü “körpə” və “körpü”dür. Şagirdlər “kötük” sözünə samitlə başlayan şəkilçi artıraraq yazmaqla dil qaydasını mənimsədiyini nümayiş etdirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə “y” samitinin bitişdirici funksiyası haqqında izahat vermək tövsiyə olunmur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Əvvəlki dərslərdə *l* samiti ilə başlayan şəkilçilərin (*-lar², -liq⁴, -li⁴*) yazılışı üzrə şagirdlərə mənimsədilən bilik və bacarıqlar möhkəmləndirilir.

Doğru cavab: 1. pislik; 2. dostluğun; 3. qəhrəmanlar; 4. atlı; 5. birlik.

Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin orfoqrafik qaydalar üzrə bilik və bacarıqları ümumiləşdirilir. Qruplar əvvəlcə cədvəldə verilmiş sözlərin düzgün yazılışını və aid olduğu orfoqrafik qaydanı müzakirə yolu ilə müəyyənləşdirirlər. İş vərəqində həmin qaydanı əks etdirən əlavə sözlər yazırlar. Hazırlayacaqları plakatın məzmunu ilə bağlı başlıq düşünüb müzakirə edirlər.

Müzakirələr bitdikdən sonra vatman kağızı üzərində iş başlanır. Müəllim qrupları müəyyənləşdirən zaman diqqət etməlidir ki, hər qrupda tərtibat bacarığı olan şagirdlər iştirak etsin.

Diferensial təlim

Bəzi qruplar plakatın məzmunu üzrə başlıq seçərkən çətinlik çəkə bilərlər. Bu zaman müəllim şagirdlərə uyğun başlıqlar təqdim edə bilər:

I qrup: Söz sonunda *b, c, d, g* samitlərinin yazılışı;

II qrup: Yanaşı gələn *kk, qq, pp, tt* samitlərinin yazılışı;

III qrup: Söz ortasında yanaşı gələn müxtəlif samitlərin yazılışı;

IV qrup: *l* samiti ilə başlayan bəzi şəkilçilərin yazılışı.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.	Tap. A, B (dərslük)
Samitlərin yazılışı ilə bağlı orfoqrafik normaları yazısında tətbiq edir.	Tap. C (dərslük), tap. A, C (iş dəftəri)
K, q samitləri ilə bitən sözləri orfoqrafik normalara uyğun yazır.	Tap. C (dərslük)
Sözdə "l" samiti ilə başlayan şəkilçiləri orfoqrafik normalara uyğun yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

fəsil 2 NƏSİHƏT**1-ci dər. Ruminin məsləhəti**

• Dərslük: səh. 86–87 • İş dəftəri: səh. 59

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii məndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Məndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.5).
- Bədii məndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçik-həcmli esse yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	"Məsləhət" mövzusu üzrə danışma
2	Oxu	"Ruminin məsləhəti" mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Söz ehtiyatı	Müdrük fikirlərin müzakirəsi
5	Yazı	Mövzu ətrafında fikirlərin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş suallar əsasında şagirdlərlə müzakirə aparılır. Suallar şagirdlərin şəxsi həyatları ilə bağlı olduğu üçün onları danışmağa həvəsləndirəcək.

Oxu

2.2.1 "Ruminin məsləhəti" mətni. Növbəli oxu.

Şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Müəllim şagirdlərin bir-birini izləməsini yoxlamaq üçün oxunulan hissəyə aid suallar verir.

Şagirdlər sonuncu abzasda tanış olmayan söz və ifadələrin (*aludə olmaq, vərdiş, əl çəkmək*) mə-nalarını kontekstdən çıxış edərək təxmini izah edirlər. Müəllim həmin söz və ifadələrin izahını dəqiqləşdirib “söz boğçası”na əlavə edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətndəki faktları tutuşdurmaqla bu qənaətə gəlirlər ki, ana ilə oğlu şairdən məsləhət almaq üçün 21 gün (3 həftə) gözləyirlər.

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, verilmiş fikirlərin hamısı mətnin məzmununa uyğundur. Ancaq mətnin ideyası belədir: *Başqalarına verdiyin məsləhətə əvvəlcə özün əməl etməlisən.*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər nümunə ilə tanış olduqdan sonra verilmiş fikirləri əsaslandıraraq tamamlayırlar, daha sonra kitabı tərsinə çevirməklə Azərbaycanın müdrik şəxsiyyətlərindən biri olan Abbasqulu ağa Bakıxanovun fikirləri ilə tanış olur, həmin fikirləri öz fikirləri ilə müqayisə edirlər.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər yeni öyrəndikləri sözləri başqa kontekstlərdə işlətməklə həmin sözləri mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcəni həll etməklə mətndəki şairin adını öyrənirlər: *Cəlaləddin Rumi.*

Daha sonra şagirdlər tapşırıqda verilmiş kəlamın ifadə etdiyi fikri müəyyənləşdirirlər:

Bildiklərimizi başqaları ilə bölüşəndə biliyimiz tükənməz.

Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra kəlamın kollektiv şəkildə müzakirə edilməsi tövsiyə olunur.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq E (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıqda verilmiş nümunə ilə tanış olan qruplar mövzu ətrafında fikir mübadiləsi aparmaqla məsləhətlər yazır, təqdimat edirlər.

Diferensial təlim

Şagirdlər tapşırıqda verilmiş mövzulara aid indiyə qədər bir neçə mətn oxumuşlar. Müəllim həmin mətnləri (“*Cəmil + Mahir*”, “*Anaya məktub*”, “*Ağıllı daxil*”, “*İki alma*” və s.) xatırlatmaqla qruplara kömək edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii və informativ mətnləri oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	“Ruminin məsləhəti” mətni
Mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki əlaqəli faktları tutuşdurmaqla nəticələr çıxarır.	Tap. C (dərslük)
Əsərin ideyasına uyğun gələninini seçir.	Tap. Ç (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini əsaslandırır.	Tap. D (dərslük)
Cümləni tamamlamaq üçün kontekstə uyğun gələn sözü müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mövzu ilə bağlı tövsiyə xarakterli fikirlərini yazıda əks etdirir.	Tap. E (dərslük)

2-ci dər. Aforizmlər

• Dərslük: səh. 88 • İş dəftəri: səh. 60

Təlim məqsədləri

- obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Birlik mövzusu üzrə danışıma
2	Söz ehtiyatı	Aforizmlərin mənimsədilməsi
3	Oxu	“Oğlum Məhəmmədə nəsihət” şeirinin oxusu
4	Dinləmə	“Sərkərdə və qarışqa” mətninin dinlənməsi və aforizmlərin seçilməsi
5	Oxu	Natamam verilmiş aforizmlərin tamamlanması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda eyni məzmunlu iki nəsihətamiz fikir verilmişdir. Hər iki fikir müəllimin köməyi ilə şagirdlər tərəfindən müqayisə olunur. Aydın olur ki, hər iki fikir ibrətamiz məzmunludur. 1-ci fikrin müəllifi yazılıb, ancaq ikinci fikrin müəllifi məlum deyil. Atalar sözləri müəllifi unudulan müdrik fikirlərdir.

Söz ehtiyatı

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər rubrikada verilmiş məlumatla tanış olur və aforizmlərlə oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirirlər.

2.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər verilmiş aforizmləri oxuyur, ifadə olunan fikri izah edir və uyğun atalar sözünü seçirlər.

Doğru cavab: 1 – c; 2 – a; 3 – b.

Oxu

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər verilmiş vaxt ərzində Nizami Gəncəvinin “Oğlum Məhəmmədə nəsihət” şeirini səssiz oxuyurlar. Tanış olmayan sözləri seçib mənasını müəyyənləşdirirlər. Bir neçə şagird şeiri ifadəli oxuyur. Sonra aforizm kimi seçdikləri misraları söyləyib fikirlərini əsaslandırirlər.

Şagirdlər aforizm kimi bu misraları seçə bilirlər:

- 1) Ata nəsihəti faydasız olmaz.
- 2) Bir elmi öyrənmək istədikdə sən çalış ki, hər şeyi kamil biləsən.
- 3) Kamil bir palançı olsa da insan, Yaxşıdır yarımçıq papaqçılıqdan.
- 4) Bir insan əliboş gəzməsin gərək.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Müəllim “Sərkərdə və qarışqa” mətnini səsləndirir:

“Sərkərdə və qarışqa”

Bir gün bir sərkərdə döyüşdə məğlub olur. Tamam ruhdan düşür. Bikef halda oturub fikirləşirdi. Birdən binanın divarında hərəkət edən qarışqa sərkərdənin gözünə sataşdı. Qarışqa bir buğda dənəsini divarla yuxarı qaldırır, gücü çatmayıb yerə salırdı. Qarışqa yenə də buğda dənəsini götürüb divarla yuxarı dırmaşırdı. Beləliklə, qarışqa otuz doqquz dəfə buğdanı yerə saldı. Nəhayət, axırncı dəfə o, buğda dənəsini öz yuvasına apara bildi. Sərkərdə gördü ki, qarışqa öz məqsədi yolunda necə inadla, səbirlə mübarizə aparır. Sərkərdənin gözlərinə sanki işıq gəldi. O, qarışqanın hərəkətindən özü üçün ibrət götürdü. Yeni qüvvə toplayıb məqsədinə nail oldu. Düşməyə qalib gəldi.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra müəllim şagirdlərə mətnlə bağlı suallar verir:

– Sərkərdə nə üçün bikef idi? Qarışqa buğdanı aparmaq üçün neçə dəfə cəhd etdi? Sərkərdə qarışqadan nə öyrəndi? Sizcə, sərkərdənin qalib gəlməsinə səbəb nə oldu?

Cütlərlə iş. Cütlər mətndən çıxan nəticəni müzakirə edib bir neçə aforizm yazmağa bilirlər:

– Uğursuzluqla qarşılaşanda ruhdan düşməməliyik. Məqsədimizə çatmaq üçün əziyyət çəkməliyik. İnsan bəzən kiçik bir həşəratdan da ibrət götürə bilər və s.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər müstəqil şəkildə tapşırığı yerinə yetirdikdən sonra öz yazdıqları variantlarla burada verilən variantları müqayisə edirlər.

Doğru cavab: C.

Oxu

2.2.6 Tapşırıq B, Ç (iş dəftəri). Şagirdlərin aforizmi oxuyub ifadə olunan fikri qavraması yoxlanılır.

Doğru cavab: B tapşırığı – b variantı;

Ç tapşırığı – Səhər oyananda düşün ki, sən nə edəcəksən, axşam yatanda fikirləş ki, bu gün nə etmişən. (Pifaqor)

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin həm oxuyub-qavramasını, həm də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Aforizmi səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Eyni məzmunlu atalar sözləri və aforizmləri müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Oxuduğu mətndən düşündürücü bədii ifadələr seçir.	Tap. C (dərslük)
Dinlədiyi mətnin ideyasını əks etdirən fikirləri müəyyənləşdirir.	Tap. Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətni janrın tələbinə uyğun tamamlayır.	Tap. B, C, Ç (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Üzərinə sözün tərkibi üzrə qrammatik qaydalara aid suallar (hər şagirdə bir sual) yazılmış iş vərəqləri hazırlamaq tövsiyə olunur. Suallar fərdi və ya cütlər üçün nəzərdə tutula bilər.

Məsələn: 1) *Mürəkkəb* sözü seç.

2) *Hansı* sözün tərkibində şəkilçi var?

3) *Hansı* sözün kökü isimdir?

4) *Sözdəki şəkilçinin altından xətt çək* və s.

3-cü dərslə. Sözün tərkibi

- Dərslük: səh. 89
- İş dəftəri: səh. 61

Təlim məqsədləri

- Sözlə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Mürəkkəb sözləri tərkib hissələri arasındakı mənə əlaqəsindən çıxış edərək düzgün yazır (st. 4.1.2).
- Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözün tərkibi üzrə mənimsədilmiş biliklərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Sözün tərkibi üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Bu dərslə şagirdlərin 3-cü sinifdə mənimsədikləri sözün tərkibi üzrə bilikləri təkrarlanır və möhkəmləndirilir.

Müəllim əvvəlcədən hazırladığı kiçik vərəqləri şagirdlərə paylayır. Şagirdlər fərdi və ya cütlərlə iş formasında sualları yazılı cavablandıraraq müəllimə təhvil verirlər. Yazılan doğru və yanlış cavablar müzakirə olunur. Məqsəd şagirdlərin mövzu üzrə biliklərini xatırlatmaqla onlarda mövzuya maraq oyatmaqdır.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş aforizmi oxuyur və aforizmdə işlənən sözlərin tərkibini suallar əsasında təhlil edirlər.

Doğru cavab: 1) düşmən, axmaq; 2) dostdan, yaxşıdır; 3) ağıllı.

Tapşırıq B (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər doğru və yanlış fikirləri müəyyənləşdirməklə 3-cü sinifdə sözün tərkibi üzrə əldə etdikləri biliklərini möhkəmləndirirlər.

Doğru cavab: 1-ci, 2-ci və 4-cü fikirlər doğru, 3-cü və 5-ci fikirlər yanlışdır.

Tapşırıq C, Ç (dərslük). Hər iki tapşırıq şagirdlərə kök və şəkilçi üzrə öyrədilən biliklərin möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır.

Ç tapşırığı üzrə doğru cavablar: 1. qorxaq; 2. köksüz; 3. çalışqan; 4. təhlükəli.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Ahəng qanunundan asılı olaraq iki və dörd cür yazılan şəkilçilər xatırlanır və şagirdlərin bilik və bacarıqları möhkəmləndirilir.

4.1.2 Tapşırıq D (dərslük), B (iş dəftəri). Şagirdlər aşağıdakı qaydalara əməl edərək tapşırığı yerinə yetirirlər:

1) müxtəlifmənəli sözlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözlər bitişik yazılır;

2) yaxınmənəli, əksmənəli, bir tərəfi ayrılıqda işlənə bilməyən sözlərin birləşməsindən və eyni sözün təkrarından əmələ gələn mürəkkəb sözlər defislə yazılır.

Şagirdlər verilmiş sözlərə mənə uyğunluğu olan sözlər artıraraq söz birləşmələri yazırlar.

4.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq modeli yeni olduğu üçün müəllim lövhədə başqa bir nümunə yazmaqla izahat verə bilər:

Məsələn: (*susuz – suz*) + (*it + i*) = *suiti*.

Doğru cavab: 1) acgöz; 2) çobanyastığı.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş yer adlarının tərkibini təhlil etməklə sözün tərkibi üzrə bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözün kök və şəkilçiyə ayırır.	Tap. A, C, Ç (dərslük)
Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasında məna əlaqəsindən çıxış edərək onun düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir.	Tap. Ç (iş dəftəri)

fəsil 3 BİRLİK

1-ci dərs. “Bir dəstə göyərçin”

• Dərslük: səh. 90–91 • İş dəftəri: səh. 62

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Birlik mövzusu üzrə danışma
2	Oxu	“Bir dəstə göyərçin” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu ilə bağlı sualların cavablandırılması
4	Danışma	Mövzu ətrafında danışma
5	Söz ehtiyatı	Mətnin ideyası ilə bağlı atalar sözlərinin təhlili
6	Yazı	Mətndəki epizodların təsvir edilməsi
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər “Birlik nədir?” sualı ətrafında danışmaqla fəslin mövzusu ilə tanış olurlar.

Oxu

2.2.1 Tapşırıq A (dərslük). “Bir dəstə göyərçin” mətni. Mətnin ilk üç abzası oxunur və müəllim suallar verir: *Göyərçinlər necə xilas ola bilərlər? Sizcə, göyərçinlərin başçısı Alabaxta onlara necə kömək edəcək?*

Şagirdlər öz təxəyyüllərinə uyğun və mətnə çəkilmiş illüstrasiyadan çıxış edərək mətnin davamını təxmin edə bilərlər. Məqsəd şagirdlərdə mətnin oxunmasına maraq oyatmaqdır.

Növbəti iki abzas şagirdlər tərəfindən növbə ilə oxunur. Müəllim soruşur:

– *Ovçu göyərçinləri torla birlikdə göydə görün-də nə üçün çayıb-qaldı? Ovçu göyərçinləri nə üçün izləməyə başladı? Sizcə, hadisələr necə davam edəcək?*

Şagirdlər mətnin davamını təxmin edirlər. Sonra şagirdlər Alabaxta ilə göyərçinlərin dialoqunu obrazların hiss-həyəcanına uyğun səs tonu ilə oxuyurlar.

Sonuncu abzas oxunmazdan öncə müəllim şagirdlərin diqqətini ikinci illüstrasiyaya yönəldir və deyir:

– *Mətnin sonluğunu təxmin edin. Göyərçinlər azadlığa necə çıxdılar?*

Daha sonra mətnin sonluğu oxunur.

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər mətni oxuduqca rast gəldikləri yeni sözlərin (pusqu, kəsəyən və s.) mənasını müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B, C (dərslük). Suallar vasitəsilə şagirdlərin mətnin məzmununu qavraması yoxlanılır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər debat xarakterli bu suala cavab vermək üçün Alabaxta obrazının davranışlarını nümunə gətirə bilirlər.

Söz ehtiyatı

2.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlərin atalar sözlərinin ifadə forması ilə bağlı əldə etdikləri biliklər möhkəmləndirilir.

Doğru cavab: Güc birlikdədir.

Şagirdlər obrazlı şəkildə ifadə olunmuş atalar sözlərini təxminən belə izah edə bilirlər:

“Tək əldən səs çıxmaz” atalar sözündə ifadə olunan fikir belədir: *Problemi tək həll etmək çətin olur.* Təmsildə də göyərçinlər ovçunun əlindən xilas olmaq üçün güclərini birləşdirdilər.

“El bir olsa, dağ oynadar yerindən” atalar sözündə fikir mübaligə ilə çatdırılır: *Birlik hətta dağda yerindən tərpədə bilər.* Təmsildə göyərçinlərin birləşib torla birlikdə göyə qalxa bilməsi haqqında da bu atalar sözünü söyləmək olar.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcəni həll etməklə “El gücü, sel gücü” atalar sözünü müəyyənləşdirirlər. Tapşırıq yerinə yetiriləndən sonra atalar sözündə ifadə olunan müdrik fikrin müzakirə olunması tövsiyə olunur. Şagirdlər I yarımildə “Təbii fəlakətlər” bölməsində “sel” sözü ilə tanış

dırlar. “Dəli Kür” mətnində selin gücü ilə tanış olan şagirdlər anlayırlar ki, el-oba adamlarının birliyi atalar sözündə məhz selin gücünə bənzədilir. “Bir dəstə göyərçin” mətnində də göyərçinlərin birliyini, gücünü selin gücünə bənzətmək olar.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər illüstrasiya əsasında oxuduqları mətnin qısa məzmununu yazmaqla təsviretmə bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii və informativ mətnləri oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki əsas fakt və hadisələri aydınlaşdırır.	Tap. B, C (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Təmsil janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. D (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətndən seçilmiş epizodu yazıda təsvir edir.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dər. Təmsil

- Dərslük: səh. 92
- İş dəftəri: səh. 63

Təlim məqsədləri

- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st. 3.1.2).
- Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli esse yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin xatırlanması
2	Oxu	“Sığırçın və Göyərçin” mətninin oxunması
3	Oxuyub-qavrama	“Sığırçın və Göyərçin” mətni ilə “Bir dəstə göyərçin” mətninin müqayisəsi
4	Yazı	Təmsilin yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Bir dəstə göyərçin” mətninin məzmunu və ideyası ilə bağlı suallar verməklə mətni xatırladır.

Oxu

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər əvvəlcə müəllimin verdiyi vaxt ərzində şeiri səssiz, sonra növbə ilə ifadəli şəkildə oxuyurlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Müəllim şagirdlərin şeiri qavramasını yoxlamaq üçün suallar verir:

– Oxuduğunuz şeirdə obrazlar kimlərdir? Şeirdə müəllif hansı fikri oxuculara çatdırmaq istəyir? Şeirinin sonluğunda hansı kəlam söylənilir?

Şagirdlər şeiri obraz və məzmun baxımından “Bir dəstə göyərçin” mətni ilə təxminən belə müqayisə edə bilirlər:

– Hər iki mətnə əsas obrazlar quşlardır. Hər iki mətnə quşlar tələyə düşürlər. “Bir dəstə göyərçin” mətnində tələdən xilas olmaq üçün quşlar güclərini birləşdirir, “Sığırçın və Göyərçin” mətnində isə biri digərinə tələyə düşdüyü üçün gülür, lağ edir və sonda cəzasını alır.

Məzmunlarında oxşarlıq olmasına baxmayaraq hər iki mətnin ideyası bir-birindən fərqlidir.

Mətnlərdən biri nağıl formasında (nəsrə), digəri şeir formasında (nəzmlə) yazılmışdır.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər “Bir dəstə göyərçin” ilə “Sığırçın və Göyərçin” mətnlərinin nümunəsində təmsil janrının xüsusiyyətləri ilə tanış olurlar.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər indiyə qədər oxuduqları mətnləri (“Çil toyuq və balaları”, “Qartalın təşəkkürü”, “Məlikməmmədin nağılı”, “İlbizin çanağı”) xatırlayır və təmsilləri (“İlbizin

çanağı”, “Çil toyuq və balaları”) müəyyənləşdirirlər.

Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Qruplar onlara təqdim olunmuş təmsili oxuyur, müzakirə edib sualları cavablandırirlər. Sonda qrupların təqdimatı dinlənilir.

Siçan və Dəvə

Bir siçanla dəvə dost olmuşdular. Siçan özündən razı və lovğanın biri, dəvə isə ağıllı və müdrik idi. Günlərin bir günü Siçan Dəvəyə dedi:

– Artıq buralarda yaşamaq məni bezdirdi. Gəl yaşamaq üçün başqa yer seçək. Mən hər tərəfi beş barmağım kimi tanıyıram. Sənə bələdçilik edə bilərəm. Dəvə dostunun xətrinə dəyməmək üçün razılaşdı. Siçan qabaqda, Dəvə də onun arxasında yola düşdülər. Gəlib kiçik bir çayın kənarına çatdılar. Siçan qorxa-qorxa dedi:

– Mən bu çaydan keçə bilmərəm.

Dəvə gülümsünərək dedi:

– Niyə? Bu ki çox balaca çaydır. Qorxursan?

– Yox, yox. Bu çay sənə balaca gəlir, amma biz siçanlara onun suyu nəhəng dərya kimi görünür.

– Axı sən dedin ki, bələdçilik edəcəksən. Ona görə də gərək qabağa özün düşsən.

Siçan utandığandan başını aşağı saldı. Yersiz lovğalıq etdiyi üçün peşman oldu.

Cəlaləddin Rumi

Sincab və Balıq

Sincab ilə Balıq göl qırağında görüşdülər. Onlar dost olmaq istədilər. Əvvəlcə Balıq Sincabı evinə dəvət etdi. Amma Sincab qorxdu ki, suda boğular. Ona görə də Balığın evinə getmədi. Sincab təklif etdi ki, Balıq onun evinə gəlsin. Balıq isə ağaca çıxma bilmədi. Beləcə, Sincab ilə Balığın dostluğu pozuldu.

Ayı və Şir

Əlbir olub bir ayı bir şir ilə

Ovladılar dovşanı tədbir ilə.

Olmadılar razı onu bölməyə,

Çıxdı iş axır ölüb-öldürməyə;

Çeynədilər, dişlədilər, diddilər.

Bir-birini al-qana qarq etdilər.

Özlərini taqətdən saldılar,

Hər biri bir səmtə düşüb-qaldılar.

Tülkü uzaqdan görüb ol halətə

Bildi ki, yox heç birinin taqəti.

Gəldi götürdü ovu, etdi fərar,

Həsrat ilə baxdı dalınca onlar.

Abbas Səhhət

Ağıllı qarışqa

Bala dovşana dedi anası:

– *Gəl kömək elə mənə, qadası!*

Görürsən, işim başımdan aşır.

Sən də buğdanı yuvaya daşı.

– *Mən oynamağa gedirəm axı!*

Deyib boz dovşan qaçdı aşağı.

Gördü, yamacda kiçik qarışqa

Kələm daşıyır öz yuvasına.

Dedi: – Balaca, işləmə bunca!

Gəl oynayaq biz yamac boyunca.

Qarışqa dedi: – Sonra oynaram,

Mənə bu işi tapşırıb anam.

Hikmət Ziya

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin giriş hissəsini oxuyur və şəkillərdə hadisənin gedişini izləyir və nəticə çıxararaq təmsili tamamlayırlar.

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin fikirlərini yazılı şəkildə ifadə etmək bacarığını inkişaf etdirir.

Müəllimin nəzərinə! Təmsilin mövzusu şagirdlərin yaş xüsusiyyətinə uyğundur və bəzi şagirdlərdə bu xüsusiyyət özünü bariz göstərir. Həmin şagirdlər üçün tapşırıqın həm də tərbiyəvi əhəmiyyəti var.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Oxuduğu mətnlər arasında oxşar epizodları müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Təmsil janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. B, C (dərslük)
Verilmiş şəkil və şərhlər əsasında təmsil yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli esse yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dər. Əsas və köməkçi sözlər

• Dərslük: səh. 93 • İş dəftəri: səh. 64

Təlim məqsədləri

- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).
- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Nitq hissələri üzrə biliklərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Əsas və köməkçi sözlər üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə bir neçə cümlə yazıb şagirdlərə tapşırır ki, cümlədəki sözlərin aid olduğu nitq hissəsini söyləsinlər. Çalışmaq lazımdır ki, seçilmiş cümlələrdə keçilməyən nitq hissələrinə aid sözlər işlənməsin. Cümlələr təxminən belə ola bilər:

– *Sevinirəm ki, dərstdə çoxlu şagird iştirak edir. Təəssüflənirəm ki, Əli, Sevda məktəbə gəlməyiblər.*

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər verilmiş cümlələri cədvəl üzrə qruplaşdırmaqla keçilən nitq hissələrini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər tapşırıqda verilmiş fikirləri analiz edərək doğru və yanlış olduqlarını müəyyən edirlər.

Doğru cavab: 1-ci, 4-cü, 5-ci, 6-cı fikirlər doğru, 2-ci və 3-cü fikirlər yanlışdır.

Tapşırıq C (dərslük). Verilmiş müxtəlif cümlələrə say, sifət və isim əlavə etməklə cümlələri genişləndirirlər. Bununla da şagirdlər həm nitq hissələrini fərqləndirir, həm də cümlə qurmaq bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Təxminən belə yaza bilərlər:

1. Ana üç böyük top aldı.
2. Müəllim bir neçə maraqlı şeir söylədi.
3. Ramiz on qırmızı qələm gətirdi.
4. Əsgər bir balaca ev gördü.
5. Bağban iki iri armud dərdi.
6. Dərzi beş uzun don tikdi.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər əsas və köməkçi nitq hissələrini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1. çünki; 2. və, ancaq; 3. ilə, və; 4. və, çünki.

4.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər verilmiş xüsusiyyətlərə aid sözləri müəyyənləşdir-məklə isim və feil üzrə biliklərini möhkəmləndirirlər.

Doğru cavab: 1 – d; 2 – a; 3 – ç; 4 – b; 5 – c; 6 – e.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq şagirdlərin həm nitq hissələri üzrə biliklərini, həm də söz ehtiyatını möhkəmləndirir.

Doğru cavab: 1. isim; 2. sifət; 3. say; 4. əvəzlik; 5. feil; 6. bağlayıcı.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrin məzmununa uyğun olaraq köməkçi sözlərdən istifadə etməklə bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər.

Doğru cavab: 1. və; 2. amma; 3. çünki.

4.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər dil daşıyıcıları olduqlarına görə onlar feilləri asanlıqla şəxsə görə dəyişə bilirlər. Bu tapşırıqda isə şagirdlər cümlələri oxuyur və cümlələrdəki feilləri deyil, feilin tələbinə görə şəxs əvəzliyini dəyişirlər.

Doğru cavab:

1. **Siz** ingilis dilini də öyrənməlisiniz.
2. **Biz** gündəlik idmanla məşğul oluruq.
3. **Sən** çimərliyə gedəcəksən?
4. **Biz** Samirlə Gəncəyə getdik.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Bu tapşırıqda feillər məsdər formasında verilib və şagirdlər feilləri tələb olunan qaydada dəyişirlər.

Doğru cavab: gözləmədiniz; barışacaqlar; yapışmadı.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Əsas nitq hissələrini (isim, sifət, say, feil, əvəzlik) leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinə görə müəyyənləşdirir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Köməkçi sözləri əsas nitq hissələrindən fərqləndirir.	Tap. B, Ç (dərslük)
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Feilləri şəxsə və zamana görə dəyişdirir.	Tap. C, Ç (iş dəftəri)

1-ci dər. “Molla ilə oğlu”

- Dərslik: səh. 94–95
- İş dəftəri: səh. 65

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin gülməli əhvalat söyləməsi
2	Danışma	Şagirdlərin gülməli əhvalat danışıması
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Molla ilə oğlu” mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi; lətifə janrının tanınması
5	Yazı	Sualların yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim dərslər vaxtı başına gələn gülməli əhvalatlardan birini və ya aşağıdakı əhvalatı danışa bilər:

Bir gün şagirdlərimdən birinə dedim:

– *Kamran, boynuna al, sənın yerinə bu tapşırığı kim yazıb?*

– *Müəllim, bilmirəm, düz sözümdür! Mən yatmağa tez getmişdim!*

Müəllim danışdığı əhvalat nümunəsində “yumor” sözünü izah edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər başlarına gələn gülməli əhvalat danışırlar. Danışdıqları əh-

valatda hansı məqamın gülüş doğurması müzakirə olunur.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Molla ilə oğlu” mətni. Rollu oxu. Mətn-də müxtəlif obrazların nitqi olduğu üçün rollu oxu məqsədəuyğundur. Şagirdlər mətni növbəli şəkildə oxuyurlar.

2.2.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətni oxuduqca tanış olmayan sözlərin mənasını müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırırlar. “Söz boğçası” üzrə iş aparılır. İfadələrin mənası aydınlaşdırılır. Şagirdlər tapşırığı müstəqil yerinə yetirməklə ifadələrin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim faktoloji suallar vasitəsilə şagirdlərin mətnin məzmununu necə qavradıqlarını yoxlayır.

Doğru cavab: Mətnə 5 epizod var.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər əvvəlcə mətndəki əsas fikri ifadə edən cümləni müəyyənləşdirirlər: *Hamiya qulaq assan, gərək eşşəyi dalına alasan.*

Sonrakı mərhələdə müəyyən edirlər ki, bu fikri başqa cür *“Başqalarının dediyi ilə oturub-durmaq olmaz”* kimi ifadə etmək olar.

Müəllim əlavə izah verə bilər:

– İnsan hər hansı addımı atarkən özü düşünməli və başqalarından məsləhət alsın belə, qərarını özü verməlidir.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər təmsil haqqında rubrikada verilən məlumatla tanış olurlar.

“Molla ilə oğlu” mətninin nümunəsində lətifənin xüsusiyyətləri müzakirə olunur.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər “Diş ağrısı” mətnini müəllimin verdiyi vaxt ərzində səssiz oxuyub lətifə olmasını əsaslandıraraq xüsusiyyətləri müəyyənləşdirirlər. Sonra bir neçə şagird lətifəni, obrazların nitqini onların keçirdiyi hiss və həyəcana uyğun intonasiya ilə oxuyurlar. Mətnin lətifə olmasını əsaslandıraraq xüsusiyyətləri *(yığcamdır, gülüş doğurur, hikmətamiz məzmunu var, əsas fikir sonda aydın olur)* söyləyirlər.

2.2.4 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər lətifənin ideyasına uyğun atalar sözlərini seçirlər.

Doğru cavab: 2 və 4.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıqda verilmiş digər atalar sözlərində ifadə olunan fikir-

ləri və işlənmə məqamını şagirdlərə izah etmək tövsiyə olunur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq üç mərhələdən ibarətdir.

1. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş mətni oxuyur, gülüş yaranan cümlələrin altından xətt çəkirlər.

2. Lətifənin ideyasına uyğun atalar sözünü müəyyənləşdirirlər.

3. Lətifənin baş qəhrəmanının davranışına münasibət bildirirlər.

Lətifənin ideyasına “Yalançının şahidi yanında olar” atalar sözü uyğun gəlir. Molla qonşusuna eşşəyin dəyirmanına getdiyini söyləyərkən tövlədən eşşəyin səsi gəlir və Mollanın yalan danışması ortaya çıxır. Mollanın hazırcavab olub pərt vəziyyətdən çıxma bilməsi də lətifədə gülüş yaranan məqamdır. Şagirdlər baş qəhrəmanının davranışına münasibət bildirərkən bu məqamı da qeyd edə bilərlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə “Yumor və hikmət” fəslində təqdim olunmuş bir neçə lətifənin baş qəhrəmanı Molla Nəsrəddindir. Müəllimin onun haqqında kiçik məlumat verməsi tövsiyə olunur. Molla Nəsrəddinin hazırcavab, çoxbilmiş, eyni zamanda avam, sadələvh xüsusiyyətləri onun haqqında lətifələrin yaranmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycan lətifələrinin başqa tanınmış qəhrəmanları da var. *Bəhlul Danəndə, şəkili Hacı dayı və s.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəxsi həyatından nümunələr gətirməklə fikrini əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	“Molla ilə oğlu” mətni
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki əlaqəli faktları tutuşdurmaqla nəticələr çıxarır.	Tap. B (dərslük)
Lətifə janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)

Verilmiş atalar sözlərindən əsərin ideyasına uyğun gələninini seçir.

Tap. D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. 1. Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıqın məqsədi şagirdlərdə lətifə danışmaq bacarığını formalaşdırmaqdır. Şagirdlər oxuduqları lətifələrdən birini seçib növbəti dərslə danışacaqlar. Müəllim şagirdlərə tapşırır ki, oxuduqları lətifələri evdə ailə üzvlərinə söyləsinlər. 2. Dərslinin 96-cı səhifəsindəki Ç tapşırığı üzrə qruplarla iş təşkil etmək üçün müəllimə “Molla və qonşusu” mətninin (MV: səh. 104) üzünü çıxarmaq tövsiyə olunur.

2-ci dərsl. Lətifə

• Dərslük: səh. 96 • İş dəftəri: səh. 66

Təlim məqsədləri

- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).

Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Lətifə janrının xüsusiyyətlərinin xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	Lətifələrin tamamlanması
3	Danışma	Lətifələrin təlimata əsasən söylənilməsi
4	Oxuyub-qavrama	“Molla və qonşusu” mətni əsasında tamaşanın qurulması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə sual verir:

– *Lətifəni digər mətnlərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyət nədir?*

Oxuyub-qavrama

2.2.6 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş kiçik dialoqları oxuyur, uyğun variantı seçməklə lətifə yaradırlar. Məqsəd şagirdlərdə yumor hissini inkişaf etdirməkdir.

Doğru cavab: 1 – b; 2 – b; 3 – a; 4 – b.

Şagirdlər seçdikləri cavabları əsaslandırmalıdırlar.

Tapşırıq A, B (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırıqları müstəqil yerinə yetirməklə lətifə ilə bağlı bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

1-ci lətifədəki obrazın yalan danışması gülüş yaradır. Doğru cavab: b) Pilləkənlə düşəndə yıxıldı, ayağı sındı, ona görə də evə qaçdı.

2-ci lətifədə isə gülüş yaradan məqam budur: Müəllim bölmə əməlinə dair sual verdiyi halda şagird 8 rəqəminin formasına görə bölünməsinə danışıq. Doğru cavab: b) 0 və 3.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir.

Şagirdlər təxminən belə yaza bilirlər:

1-ci lətifə: – Bir, iki, üç, dörd, beş.

2-ci lətifə: – Qızardılmışlar.

3-cü lətifə: – Amma onu uzatmaq olur.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərə müəllim əvvəlki tapşırıq modelində olduğu kimi variantlar təqdim edə bilər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük).

Müəllim dinləmə mətnini səsləndirmədən öncə şagirdlərə tapşırır:

– *Mən lətifəni söyləyənin zaman səsimin tonuna, istifadə etdiyim jest və mimikalara diqqət edin. Bu sizə növbəti tapşırıqları yerinə yetirməyə kömək edəcək.*

“Molla və qonşusu”

Molla Nəsrəddin bir gün dostlarından birinə məktub yazmış. Bir nəfər də onun yanında durub gizlin-gizlin yazdıqlarını oxuyurmuş. Molla axırda tənqə gəlib məktubda yazır ki:

– *Əziz dostum! Sənə çox şeylər yazacağdım. Ancaq bu saat yanımda ədəbsiz birini dayanıb, hər nə yazırsam, oxuyur.*

Kişi bunu da oxuyub hirsəlir ki:

– *Bu nədir? Sənin nə haqqın var, məni ədəbsiz adlandırırısan?*

Molla deyir:

– *Çünki başqasının məktubunu oxuyursan.*

Kişi deyir:

– *Mən nə zaman sənin məktubunu oxudum?*

Molla deyir:

– *Bax indi ki oxumursan, nə bildin, mən sənin haqqında ora nə yazmışam?*

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş təlimatı oxuyub təqdimata hazırlanırlar.

Şagirdlər təqdimat edən yoldaşlarının fəaliyyətini qiymətləndirməlidirlər. Bunun üçün müəllim lövhədə “Yoldaşını qiymətləndir” cədvəli çəke bilər:

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Aydın səsle danışdı.			
Jest və mimikaları danışığa uyğun idi.			
İfadəli və təsiredici danışdı.			
Lətifənin gülüş yaradan sonuncu cümləsini fərqli səs tonu ilə dedi.			

Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş. Müəllim qruplara onların dinlədikləri “Molla və qonşusu” lətifəsini təqdim edir. Qruplara müzakirə və məşq üçün bir qədər vaxt verir.

Qrup üzvləri tərəfindən iki aktyor seçilir. Hər birinin rolu, nitqi, hərəkətləri müzakirə olunur, iş vərəqində tamaşanın ssenarisi hazırlanır. Sonda qruplar təqdimat edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni janrın tələbinə uyğun tamamlayır.	Tap. A (dərslük), tap. A, B, C (iş dəftəri)
Lətifəni janrın xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla nəql edir.	Tap. C (dərslük)
Mətni səhnələşdirən zaman ifa etdiyi rolun xarakterinə uyğun danışır.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dər. Söz birləşməsi və cümlə

- Dərslük: səh. 97 • İş dəftəri: səh. 67

Təlim məqsədləri

- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.4).
- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur (st. 4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Söz birləşməsi və cümlələrin fərqləndirilməsi
2	Dil qaydaları	Söz birləşməsi və cümlə üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə “hava” sözü yazır və ardıcılıqla bu tapşırıqları verir:

- *Bu sözdən söz birləşmələri yaradın.*
- *Bu söz birləşməsindən cümlələr qurun.*
- *İndi isə bu cümləyə başqa bir cümlə əlavə edib mürəkkəb cümlə yaradın.*

Müəllim şagirdlərdən aldığı cavablar əsasında lövhədə təxminən belə yaza bilər:

1. *Hava.* 2. *Küləkli hava.* 3. *Mənim küləkli havadan xoşum gəlmir.* 4. *Mənim küləkli havadan xoşum gəlmir, ancaq məktəbə getməliyəm.*

Dil qaydaları

Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər lətifəni oxuyur və qrammatik sualları cavablandırırlar.

Doğru cavab: 1. Üç cümlə; 2. Birinci cümlə; 3. İki cümlə; 4. Sonuncu cümlə.

4.1.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin söz birləşmələri üzrə bilik və bacarıqlarının tətbiqi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

4.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər cümlələr arasından 1-ci, 2-ci və 5-ci cümlənin mürəkkəb cümlə olmasını müəyyənləşdirdikdən sonra həmin cümlələrə uyğun gələn bağlayıcılar əlavə etməklə köçürürlər. Bununla da şagirdlərin mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında bağlayıcılardan istifadə bacarıqları möhkəmləndirilir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda isə bağlayıcıların mürəkkəb cümlədə rolunu anlayan şagirdlər cümlələri uyğun məzmununda tamamlayırlar.

1. *Çox maraqlı oyun gedir, amma mən evə qayıtmalıyam.*

2. *Mən xəstələndim, çünki bu gün hava çox soyuq idi.*

3. *Adilin bacısı yıxıldı və Adil atasını köməyə çağırırdı.*

4. *Həkim bir qədər gec gəldi, çünki yolda tıxac yaranmışdı.*

5. *Əsgərlər məktəbə gəlmişdilər, ona görə də uşaqlar əsgərlərə təşəkkür etdilər.*

4.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər qrammatik biliklərini tətbiq edərək tapşırıqda verilmiş şəkli yazılı təsvir edirlər.

4.1.4 Tapşırıq B, C (iş dəftəri). Tapşırıqlar mürəkkəb cümlə üzrə mənimsənilən bilik və bacarıqları möhkəmləndirmək məqsədi daşıyır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyənləşdirərək söz birləşmələri yaradır.	Tap. B (dərslük)
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Şəklə aid açar söz, söz birləşməsi və cümlələr yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)

1-ci dər. “Fitnə” (I hissə)

- Dərslük: səh. 98–99
- İş dəftəri: səh. 68

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin köməyi ilə söz və ifadələri izah edir (st. 2.1.4).
- Bədii mətndəki obrazları, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Məharətli, istedadlı olmaq haqqında söhbət
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Fitnə” (I hissə) mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə sualların cavablandırılması; yeni epizodun mətndəki yerinin müəyyənləşdirilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdləri xüsusi qabiliyyətləri haqqında danışdırmaq onlarda “Fitnə” mətninin oxunmasına maraq oyadacaq. Müəllim bir sıra xüsusi qabiliyyət tələb edən sənət adlarını (rəssamlıq, rəqqaslıq, şahmat, idman və s.) çəkməklə şagirdləri öz bacarıqları üzrə düşündürə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 “Fitnə” mətni. Növbə ilə oxu. Şagirdlər mətni bir-birini izləyərək oxuyurlar. Tanış olmayan sözləri qeyd edirlər. Sonda müəllim şagirdlərə tanış olmayan sözlərin mənasını kontekstə əsasən izah etməyi tapşırır. Şagirdlər təxmin etdikləri mənanı söylədikdən sonra müəllimin və ya lüğətin köməyi ilə həmin sözlərin mənalərini dəqiqləşdirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə mətnə işlənən “quşu gözündən vurmaq” ifadəsinin başqa situasiyalarda da işləndiyini onların nəzərinə çatdırmaq tövsiyə olunur. Məsələn, *Kamil sonuncu cavabı ilə lap quşu gözündən vurdu* və s.

2.1.4 Tapşırıq A, B (iş dəftəri). Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və yaxınmənalı qarşılığını müəyyənləşdirir.

Doğru cavab: Tap. A: öyünmək; məharət; hirs-lənmək.

Tap. B: Pərişan – kədərli, məyus, fikirli, bıkef, qəmgin və s.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırmaqla mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.5 Tapşırıq C (iş dəftəri). Səbəb-nəticə cədvəlini tamamlamaqla mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1. Fitnə Bəhram şahı qəzəbləndirdi. *Bəhram şah onu öldürməyi əmr etdi.*

2. *Fitnə sərkərdəni razı saldı ki, onu öldürməsin.* Sərkərdə Fitnəni öldürmədi.

3. Sərkərdə Bəhram şaha Fitnəni öldürdüyünü dedi. *Bəhram şah verdiyi əmrə görə peşman oldu, kədərləndi.*

2.2.6 Tapşırıq C (dərslük). Müəllim “Bəhramın ceyran ovlaması” epizoduna aid hissəni səsləndirir:

Bir gün Bəhram ovda idi. Fitnə də onunla getmişdi. Bəhram fikir verib gördü ki, Fitnədən başqa hamı onun şücaətini tərifləyir. Bəhram Fitnəni yanına çağıraraq dedi:

– Sən niyə susursan? Mənim ovçuluq məharətini bəyənmədinmi?

Bu zaman kolların arasından bir ceyran çıxdı. Bəhram ceyranı göstərərək dedi:

– Odur, bax, bizə tərəf bir ceyran qaçır. İstəyirsən, bir oxla o ceyranın ayağını başına tikim?

Bunu deyib Bəhram kamanına daş qoydu və ceyranın başını nişan aldı. Daşı elə məharətlə atdı ki, düz ceyranın qulağına dəydi. Ceyran ayağını qaldıraraq ağrıyan qulağını qaşımağa başladı. Bəhram da elə bunu gözləyirdi. Cəld kamanı ox keçirərək atdı. Ox ceyranın dırnağından keçib başına sancıldı. Ceyran yerə yıxıldı. Bəhram özündən razı halda Fitnəyə baxıb tərif gözlədi.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra bu epizodun mətndəki yerini müəyyən edirlər.

Doğru cavab: Epizod mətnin giriş hissəsinə uyğundur.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər şəkildən və dinlədikləri hissədən çıxış edərək Bəhram şahın ovçuluğu haqqında Fitnənin fikrini şərh edirlər. Şagirdlər Fitnənin sözlərini belə izah edə bilərlər:

– *İnsan ən çətin işin öhdəsindən vərdişlə gələ bilər. Sənin şücaətin, məharətin güclü olmağında deyil, vərdişinin nəticəsidir. O qədər ov etmişən ki, artıq ovunu nişan alıb daqiq vura bilirsən. Hər kəs sənin qədər ov etsə, o da bacara bilər.*

Tapşırıq D (dərslük). Mətnin davamını təxmin edib öz versiyalarını söyləyirlər. Bununla da onların hadisələri analiz etmək bacarığı və yaradıcı təfəkkürləri inkişaf etdirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözlün mənasını təxmin edir, yaxınmənalı sözlə izah edir.	“Fitnə” mətni. Tap. A, B (iş dəftəri)
Mətnədə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Obrazın davranışı haqqında verilmiş fikri əsaslandırır.	Tap. C (iş dəftəri)
Yeni epizodun mətndəki yerini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Öyrəndiyi məlumatlardan çıxış edərək mətndəki fikirləri şərh edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dər. “Fitnə” (II hissə)

• Dərslük: səh. 100–101 • İş dəftəri: səh. 69

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözlün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətnədəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətnədəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətn hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir (st. 2.2.2).
- Mətnədəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İllüstrasiyaya baxıb mətnin məzmununun təxmin edilməsi
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Fitnə” (II hissə) mətninin oxunması; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	“Fitnə” mətnindəki obrazların xarakter və davranışlarının təhlili
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərin diqqətini illüstrasiyaya yönəldir və soruşur:

– *Sizcə, Fitnə 1-ci şəkildə buzovu və 2-ci şəkildə öküzü nə üçün çiyinə qaldırır? O bunu necə bacarıb?*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (dərslük). “Fitnə” mətninin davamı növbə ilə oxunur. Müəllim şagirdlərə tapşırır ki, mətni oxuduqca tünd hərflərlə verilmiş cümlələrin məzmununa diqqət yetirsinlər. Müəllifin nəyə işarə etdiyi üzərində düşünsünlər.

“Söz boğçası” rubrikası. Mətn oxunduqdan sonra müəllim “söz boğçası”ndakı sözlərin mənasını açıqlayır:

təpəl – mal-qaranın, xüsusilə at, inək və öküz kimi iri ev heyvanlarının alnındakı ağ ləkə;

naxır – bir yerdə otlayan mal-qara sürüsü;

rübənd – gözün üstündən salınan hissəsi torandan ibarət olan qadın baş örtüyü.

Mətn oxunduqdan sonra şagirdlər əvvəlki dərslərdə mətnin davamı ilə bağlı təxmini versiyalarını

mətnin məzmunu ilə müqayisə edirlər. Bu, şagirdlərin bədii təxəyyülünün inkişafına kömək edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini mətnə istinad etməklə müzakirə edirlər. Təqdimat zamanı fikirlərini şərh etmək üçün mətndən uyğun epizodları müəyyənləşdirirlər.

Doğru cavab: 1 – b; 2 – c; 3 – a.

Şagirdlər atalar sözlərini mətnə uyğun təxminən belə şərh edə bilirlər:

– **Hirsli başda ağıl olmaz.** Bəhram şahın hirs-lənərək Fitnəni öldürmək qərarı verib sonradan peşman olması onu göstərir ki, həqiqətən də, hirsli başda ağıl olmaz.

– **Dil var, bal gətirər, dil var – bəla.** Fitnənin Bəhram şaha cəsarətlə öz sözünü (onun şücaətini başqaları kimi tərifi etməyib məharətini vərdiş hesab etməsi) deməsi onun başına bəla oldu.

– **Yaxşılıq edən yaxşılıq görər.** Sərkərdənin Fitnəyə yazığı gəldiyi üçün onu öldürmədi. Bəhram şah ona bu yaxşılıqına görə qiymətli hədiyyələr bağışladı.

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər ardıcılığı müəyyənləşdirdikcə müəllim və ya şagirdlərdən biri lövhədə yarımbaşlıqları sıra ilə yazır və bir neçə şagird mətni bütövlükdə nəql edir.

Doğru cavab:

1. Bəhram şahın ceyranı ovlaması
2. Bəhram şahın Fitnəyə qəzəblənməsi
3. Sərkərdənin Fitnəni gizlətməsi
4. Bəhram şahın peşman olması
5. Sərkərdənin Bəhram şahı qonaq çağırması
6. Bəhram şahın Fitnəni tanıması

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Fitnə ilə bağlı obraz xəritəsini tamamlamaqla şagirdlərin həm oxuyub-qavrama, həm də yazı bacarıqları inkişaf etdirilir.

Şagirdlər obraz xəritəsində verilmiş fikirləri belə əsaslandırma bilirlər:

Fitnə cəsarətlidir. Çünki, o öz fikrini Bəhram şaha qorxmadan deyir.

Fitnə ağıllıdır. Sərkərdənin onu öldürmək istəmədiyini başa düşdükdə onu razı salmağı bacarır.

Fitnə səbirli və iradəlidir. O yorulmadan kiçik buzovu böyüyüb öküz olana qədər çiyində daşıyır.

Diferensial təlim

Müəllim yüksək təfəkkürlü şagirdlərə əlavə tapşırıq verə bilər:

– *“Fitnə inadkardır” fikrini mətnə istinad etməklə əsaslandırın.*

Şagirdlər təxminən belə əsaslandırma bilirlər:
– *Fitnə öz sözünün üstündə duraraq Bəhram şahı inandırmaq üçün uzun müddət məşq edir və Bəhram şaha sübut edir ki, ən çətin bacarığı belə uzunmüddətli məşq və vərdiş hesabına əldə etməkdir.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözlərin mənasını aydınlaşdırır.	Tap. A (dərslük)
Faktlardan istifadə etməklə mətndə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri və ya davranışı haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Tərtib etdiyi plan əsasında mətni nəql edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətn üzrə obraz xəritəsi tərtib edir.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü sinifdə keçilənlərin təkrarı

- Dərslik: səh. 102–103
- İş dəftəri: səh. 70–71

Tədris ilinin sonunda dərslik və iş dəftərində 3-cü sinifdə keçilən dil qaydaları və filoloji anlayışlarla bağlı təqdim olunan tapşırıqlar müvafiq standartların nə dərəcədə reallaşdığını yoxlamağa imkan verir. Tapşırıqlar, əsasən, dil qaydalarını əhatə edir. Həmçinin oxu (söz ehtiyatı) və yazı-məzmun xətti üzrə mənimsədilən bir sıra filoloji anlayışlarla bağlı (Venn diaqramı, yaddaş xəritəsi, obraz xəritəsi, janrlar və s.) tapşırıqlar da verilmişdir. Tapşırıqlar tətbiqi xarakterlidir və şagirdlərin nitq bacarıqlarını üzə çıxarır. Dərslikdə verilən bir sıra tapşırıqlar kollektiv şəkildə müzakirə yolu ilə yerinə yetirilə bilər. Fərdi yerinə yetirilən tapşırıqların sonda ümumi siniflə müzakirə edilməsi məqsədəuyğundur. Tapşırıqlar aşağıdakı təlim məqsədlərinin reallaşdırılmasına xidmət edir.

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri	Materiallar
2.1.4. Sözü izah etmək bacarığını nümayiş etdirir.	• Ümumi məna və özəl əlamətləri göstərməklə anlayışı izah edir.	Tap. A, B, C, D (dərslik)
2.2.3. Mətni məzmun, struktur, dil-üslub və obrazlar sistemi baxımından təhlil edir.	• Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir.	Tap. E (dərslik), tap. E (iş dəftəri)
4.1.3. Cümlədə sözləri leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinə uyğun işlədir.	• Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir. • Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir.	Tap. Ə, F (dərslik), tap. C (iş dəftəri)
4.1.2. Mənimsədiyi orfoqrafiya qaydalarını sözlərin yazılışında tətbiq edir.	• Sözlərdə samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. G (dərslik), tap. A (iş dəftəri)
2.1.3. Bədii ifadələrin və üslubi fiqurların mətndəki rolunu dəyərləndirir.	• Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir. Situasiyaya uyğun obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Tap. B (iş dəftəri)
3.1.4. Özünün və ya başqasının yazısını təkmilləşdirir.	• Özünün və başqasının yazısını dil qaydaları baxımından təkmilləşdirir.	Tap. Ç (iş dəftəri)
2.2.4. Mətndəki hadisə və faktlardan nəticə çıxarır və əsas fikri müəyyən edir.	• Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir.	Tap. Ə (iş dəftəri)

BURAXILIŞ MƏLUMATI

Ümumtəhsil məktəblərinin 3-cü sinfi üçün
Azərbaycan dili (tədris dili) fənni üzrə dərsliyin (qrif nömrəsi: 2020-088)
metodik vəsaiti (2-ci hissə)

Tərtibçi heyət

Müəlliflər	Ülkər Nurullayeva Şəhla Zahidova İradə Bayramova Aysel Xanaliyeva Könül Məhyəddinova
Layihə rəhbəri	Rafiq İsmayılov
Bədii redaktor	Taleh Məlikov
Dil-üslub redaktoru	Dilruba Cəfərova
Texniki redaktor	Zeynal İsayev
Dizayner	Taleh Məlikov
Korrektor	Fəridə Ziyadova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

ISBN 978-9952-8402-5-4

Hesab-nəşriyyat həcmi: 13,5. Fiziki çap vərəqi: 14.
Səhifə sayı 120. Formatı: 57×82 ¹/₈. Kəsimdən sonra ölçüsü: 195×275.
Şriftin adı və ölçüsü: Calibri 11 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş ____. Tirajı 250. Bakı – 2021.

Əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 22.02.2021

Çap məhsulunu nəşr edən:
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (Bakı ş., A.Cəlilov küç., 86).

Çap məhsulunu istehsal edən:
“Şərq-Qərb” ASC (Bakı ş. Aşıq Ələsgər küç., 17)

LAYİHƏ

Pulsuz

LAYIHƏ